

Matkovich Tivadar

VÁRMEGYÉNK ÉLETÉBŐL

Veszprém

2015

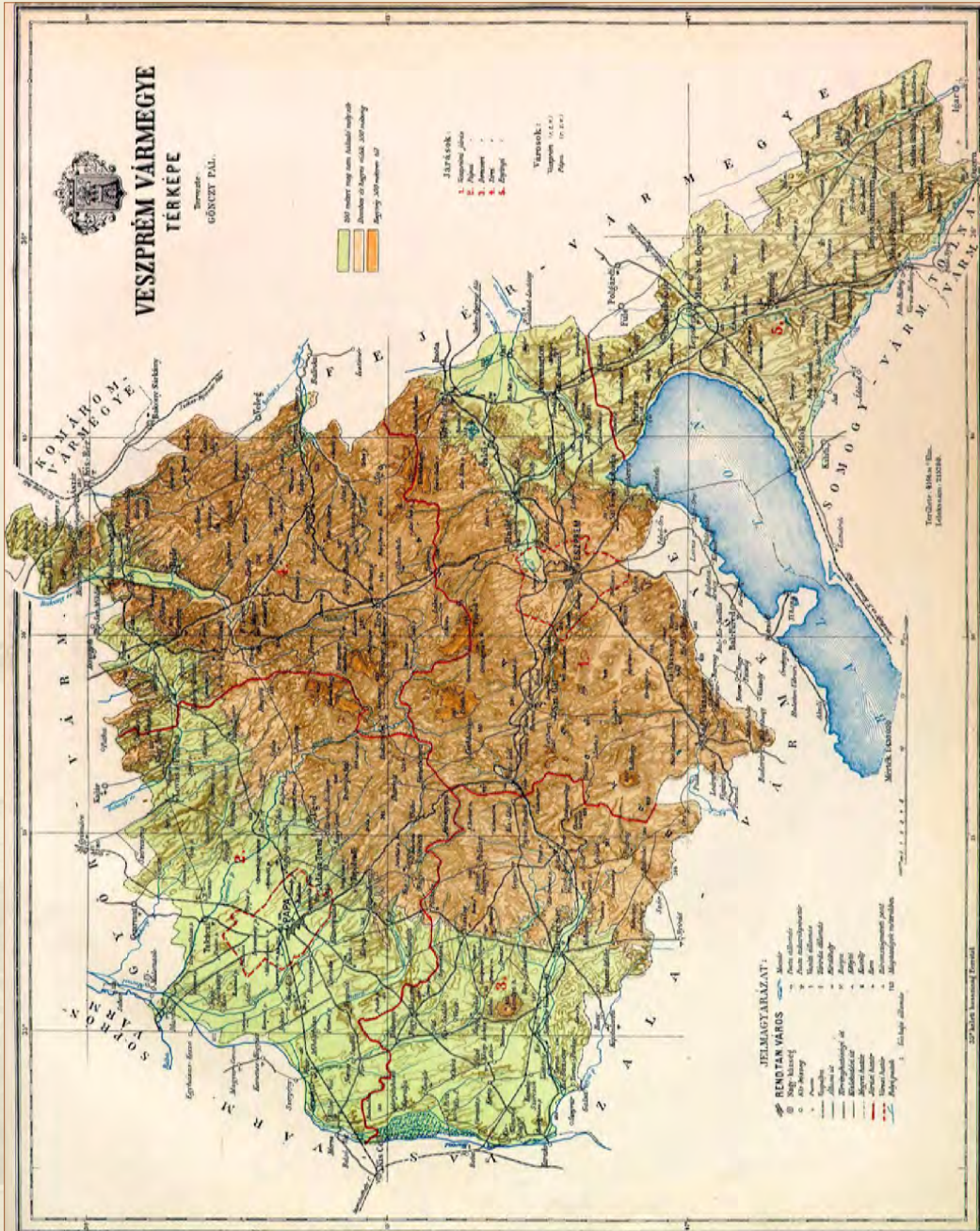
VESZPRÉM VÁRMEGYE TÉRKEPE

Tervezte:
GÖNCZ PÁL.

- Járások:**
1. Jászberényi járás
 2. Pécsi járás
 3. Árkadi járás
 4. Zala járás
 5. Soproni járás

Városok:
Egyetemes (1. oszt.)
Községi (2. oszt.)
Földes (3. oszt.)

- JELMAGYARLAT:**
- RENDTAN VÁROSOK:**
- 1. Községi (2. oszt.)
 - 2. Földes (3. oszt.)
 - 3. Egyetemes (1. oszt.)
 - 4. Város
 - 5. Földes (3. oszt.)
 - 6. Községi (2. oszt.)
 - 7. Földes (3. oszt.)
 - 8. Községi (2. oszt.)
 - 9. Földes (3. oszt.)
 - 10. Községi (2. oszt.)
 - 11. Földes (3. oszt.)
 - 12. Községi (2. oszt.)
 - 13. Földes (3. oszt.)
 - 14. Községi (2. oszt.)
 - 15. Földes (3. oszt.)
 - 16. Községi (2. oszt.)
 - 17. Földes (3. oszt.)
 - 18. Községi (2. oszt.)
 - 19. Földes (3. oszt.)
 - 20. Községi (2. oszt.)
 - 21. Földes (3. oszt.)
 - 22. Községi (2. oszt.)
 - 23. Földes (3. oszt.)
 - 24. Községi (2. oszt.)
 - 25. Földes (3. oszt.)
 - 26. Községi (2. oszt.)
 - 27. Földes (3. oszt.)
 - 28. Községi (2. oszt.)
 - 29. Földes (3. oszt.)
 - 30. Községi (2. oszt.)
 - 31. Földes (3. oszt.)
 - 32. Községi (2. oszt.)
 - 33. Földes (3. oszt.)
 - 34. Községi (2. oszt.)
 - 35. Földes (3. oszt.)
 - 36. Községi (2. oszt.)
 - 37. Földes (3. oszt.)
 - 38. Községi (2. oszt.)
 - 39. Földes (3. oszt.)
 - 40. Községi (2. oszt.)
 - 41. Földes (3. oszt.)
 - 42. Községi (2. oszt.)
 - 43. Földes (3. oszt.)
 - 44. Községi (2. oszt.)
 - 45. Földes (3. oszt.)
 - 46. Községi (2. oszt.)
 - 47. Földes (3. oszt.)
 - 48. Községi (2. oszt.)
 - 49. Földes (3. oszt.)
 - 50. Községi (2. oszt.)
 - 51. Földes (3. oszt.)
 - 52. Községi (2. oszt.)
 - 53. Földes (3. oszt.)
 - 54. Községi (2. oszt.)
 - 55. Földes (3. oszt.)
 - 56. Községi (2. oszt.)
 - 57. Földes (3. oszt.)
 - 58. Községi (2. oszt.)
 - 59. Földes (3. oszt.)
 - 60. Községi (2. oszt.)
 - 61. Földes (3. oszt.)
 - 62. Községi (2. oszt.)
 - 63. Földes (3. oszt.)
 - 64. Községi (2. oszt.)
 - 65. Földes (3. oszt.)
 - 66. Községi (2. oszt.)
 - 67. Földes (3. oszt.)
 - 68. Községi (2. oszt.)
 - 69. Földes (3. oszt.)
 - 70. Községi (2. oszt.)
 - 71. Földes (3. oszt.)
 - 72. Községi (2. oszt.)
 - 73. Földes (3. oszt.)
 - 74. Községi (2. oszt.)
 - 75. Földes (3. oszt.)
 - 76. Községi (2. oszt.)
 - 77. Földes (3. oszt.)
 - 78. Községi (2. oszt.)
 - 79. Földes (3. oszt.)
 - 80. Községi (2. oszt.)
 - 81. Földes (3. oszt.)
 - 82. Községi (2. oszt.)
 - 83. Földes (3. oszt.)
 - 84. Községi (2. oszt.)
 - 85. Földes (3. oszt.)
 - 86. Községi (2. oszt.)
 - 87. Földes (3. oszt.)
 - 88. Községi (2. oszt.)
 - 89. Földes (3. oszt.)
 - 90. Községi (2. oszt.)
 - 91. Földes (3. oszt.)
 - 92. Községi (2. oszt.)
 - 93. Földes (3. oszt.)
 - 94. Községi (2. oszt.)
 - 95. Földes (3. oszt.)
 - 96. Községi (2. oszt.)
 - 97. Földes (3. oszt.)
 - 98. Községi (2. oszt.)
 - 99. Földes (3. oszt.)
 - 100. Községi (2. oszt.)

Térkép: 1884. évi.
Jelölés: 121286.

Matkovich Tivadar

VÁRMEGYÉNK ÉLETÉBŐL

Folytatásban megjelent – KRIX-KRAX írói álnéven –

a VESZPRÉMI ELLENŐR

1906. október 7. és 1907. március 10. közötti heti tárcarovatában.¹

Jegyzetekkel ellátta: dr. Földesi Ferenc

A kiadvány magánkiadásban,
a „Veszprémi Sziklai János Asztaltársaság”
megalakulása tiszteletére 10 számozott példányban jelent meg.

Kiadó: dr. Földesi Ferenc

A megjelenést támogatta: Szathmáry Attila

ISBN 978-963-12-2592-1

Nyomda:
OOK-Press Kft., Veszprém, Pápai út 37/A
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A borító képei:

A címlapon: Képeslap Veszprém vármegye és város címerével
(*Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye*)

A borító 2. oldalán: Veszprém vármegye 1950. évi megyerendezés előtti térképe
(*Forrás: <http://64varmegye.szalaykonyvek.hu/terkepek/veszprem.jpg>*)

A borító 3. oldalán: Bognár Kálmán: A veszprémi gabonapiac, 1897.
(*Forrás: Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – képzőművészeti gyűjtemény ltsz. 83.3.*)

A hátlapon: Fiáth Ferenc főispán díszöltözetben az 1867. évi koronázási ünnepségen
(*Forrás: http://bernathfalvi.hu/szinezettkepek_9.html. A színezett képet készítette: bern-
átfalvi Bernáth László*)

I.

Már tudniillik mikor a vármegyékben élet volt. Most nincs. Csendes tengődés az, hogy ne mondjam: agónia.

A lefolyt évek politikai küzdelmeiben még egyszer felvillant az élet szikrája, hogy annál inkább visszaessék az érzéketlen nembánomságba.

Hát csinál most valamit a vármegye? S illetve a vármegye közönsége? Dehogy csinál!

Az első napon megjelenik a közgyűlésen 400 megyebizottsági tag közül 60–70. Végighallgatja a reterádákat² a megyei átiratokról, útkaparók ruházataról, más efféle unalmasságokról. Azokat tudomásul veszi, s délután 3 órakor ki kocsin, ki vasúton siet haza.

Másnap aztán a „folytatólagos közgyűlésen” nincs egy lélek se a tisztviselői karon kívül. Néha egy helybeli városi tanácsos, aki véletlenül bevetődik.

A város közönsége nem is tudja, lesz-e, van-e megyegyűlés?

Azok, akiknek az idegenforgalom hozhatna néhány garast, észre se veszik.

Nem úgy volt ez azelőtt! Nem is olyan régen – 30–35 esztendeje – az ügynevezett táblabíró korszakról. Amit, hej de méltatlanul kicsinyelnek és gúnyolnak olyan urak, akiknek voltaképpen fogalmunk sincs arról, hogy milyen nagy és nemes hivatást töltöttek be azok a „rég, jó táblabírák”, akik becsületből és nem becsületért szolgáltak.

Megírták azt már nálam hivatottabb szerzők, ékesebb tollal, mint az én szerény pennám.

Írok tehát csak arról a korról, ami ezután következett. S a mi vármegyénkről, ahol szem és fültanúja voltam a megyei élet lüktetésének.

Mikor a megyegyűlés napja közeledett, már napokkal előbb jöttek a kettős és négyes fogatok városunkba.

Az Eszterházyak, Zichyek, Festetichek, Hunkárok,³ Ányosok,⁴ Kenesseyek,⁵ Bezzerédyek, Késmárkiak, Kopácsyak, Bodaiak, Békássy, Rosos, Csapó, Purgly,⁶ Nagy, s a többiek.

Az akkori „Nap” vendégfogadó⁷ (most Horváth, illetve Villax-ház) és a „Korona”⁸ (akkor „Stingli”-nek hívták, mert igen bűzös volt az udvara) alig tudtak helyet adni a vármegye urainak. A jó Rászli bácsi fehér parget rékliben és fehér köténnyel, nem győzött komplementírozni⁹ a sok vendégnek.

A Jancsi Nr. I. – mostani jeles cigányprímásunk atyja – bandájával már settenkedett a vörösterítékű ivóban vígan tízórai zva hitelben, mert tudta, hogy a gyűlés napjainak jövedelméből bőven leróhatja a ceppet.¹⁰

*A kép bal szélén a Nap vendéglő
Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye*

Amellett színészek, akrobaták, cirkusz mindég került e napokra a városba. Az Isten tudja hogyan szimatolták ki a dátumot? Annyi bizonyos, hogy mindég telt er-
szénnyel távoztak el.

A Wurda bácsi¹¹ fő-trafikja is nagy forgalomnak örvendett. A vidéki uraságok hónaljszám-
ra hordatták el a füstölni valót, amit egyik megyegyűléstől a másikig ott beszerezni szok-
tak. És egyszer megesett, hogy a trafik üres lett. Aranyért se lehetett szivart kapni.

Az üzletekben sürgés-for-
gás. Az utcákon libériás cse-
lédek csoportjai. És a két
főszállodából, a Naptól és Ko-
ronából ki nem kopott a hege-
dű a sedriák¹² ideje alatt. Dél-

*A Korona Szálloda és Vendéglő
Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye*

től-estig, estétől-reggelig, hol itt, hol ott hangzott a muzsika és a jókedv zaja. (Bezzeg nem hangzik most!)

Jutott azonban vendég egyéb helyre is! A jó Látos bácsi sokat mesélhetne a vendégei kiszolgálásában átvirrasztott éjszakákról. No meg a „Fritz”-ek! A felső és alsó Fritz. Amaz a „Szarvas”,¹³ emez a mostani „Erzsébet szálloda”¹⁴ tulajdonosa.

Voltaképpen Kreutzernek hívták mindkettőt.

*Háttérben középen a Szarvas vendégfogadó
Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye*

Rokonok voltak: előkelő, jómódú polgárok. Frigyesnek a Szarvas vendéglőst hívták, a másikat Antalnak. De a publikum „Fritz”-nek hívta mind a kettőt, a felső és alsó jelzővel különböztették meg őket. Az alsót különben úgy is hívták „a Tóni”. Különösen ide szerettek a mezőföld vagyonos polgárai szállani, ahol bíró és előljáró uraimék vígan fogyasztották a „pöcsétest”.

A „Johán”-nak¹⁵ és „Angyal”-nak¹⁶ is jutott bőven a közügyek iránt érdeklődő polgártársainkból. Ide a készbeliek jártak. Amabba a vármegye alsó, emebbe a felső vidékéről.

A vendéglők és korcsmák látogatói azonban nemcsak a megye geográfiai, helyesebben ortográfiai viszonyaihoz képest csoportosultak itt vagy ott, hanem politikai pártállás szerint is.

„Jobb-párt” és „Bal-párt” volt akkor. No meg az akkori speciális városi viszonyok terminológiája szerint „Siska-párt” és „Tutyi-párt”. (Ennek a Siska- és Tutyi-párt elnevezésnek történetét egyszer már megírtam. Nemcsak gyerekes csúfondároskodás volt az! Volt annak szociálpolitikai jelentősége is. Majd itt is rátérek.)

Tehát a „Jobb-párt”-nak a „herbergje”¹⁷ a „Nap” vendéglő volt. A „Balpárt”-é a „Korona”.

Kis Jancsi (ifjabbik) zenekara

Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye

Mindezekon kívül volt a sok vendéglátó úriház, ahova a megye vidéki urai szállottak. Ha az ember estenden végig ment az utcákon, minden lépten-nyomon kivilágított ablakokat látott, ahol – a városi intelligencia¹⁸ otthonában – barátságos családi körben élvezte a vidék, a magyar vendégszeretetet.

Hol vannak ama kedves vendégszerető családok és szívesen látott vendégeik? Elmúlt, kihalt a legnagyobb része. Soknak még az emléke is csak néhány ember kegyeletében él még.

Hát a főispáni lak? Akkor szerény külsejű, egyszerű berendezésű ódon ház, melynek azonban fényt kölcsönzött a benne lakók előkelősége, magyar műveltsége s igazi magyar főúri szívlátása.

Báró Fiáth Ferenc¹⁹ főispán és családja adták meg akkor a társadalmi érintkezésnek (hogy modern szóval éljek) – a patináját.

Fiáth Ferenc főispán

Forrás: LDM fotótár, 70.7300

A főispáni lak²⁰ egész éven át találkozó helye volt város distingvált²¹ tagjainak. A megyegyűlés előtt és alatt pedig valósággal központja a politikai és társadalmi élet vérkeringésének, ahol a főispáni konferentia²² után kedves és nemes szórakozás jutott osztályrészül, a meghívottaknak.

A zene-szoárék,²³ valóságos kis hangversenyek, művész mesterekkel és művészi színvonalon álló műkedvelőkkel, amilyenek a báró főispán ritkáképzettségű leányai voltak, a műélvezetnek nem közönséges mértékében részesítették a hallgatókat. Sokat beszélhetne erről székesegyházunk népszerű karnagya: Mátrai László,²⁴ a főúri ház szívesen látott művész-vendége! Akkor még Matuscheknek, hívták s fejét dús szőke fürtök és arany szakáll ékesítették.

A szalon melletti szobában az öregedő urak mondogatták ki nagy csendben szanzádat²⁵ és kergették nagy zajjal a pagátot,²⁶ a XXI-est.

S az egész estélyt uralta a háznak főúri gazdája! Hol a zeneművészet múzsájának hódolván szép bariton hangjával, Wurda bácsi csengő tenorja mellett, hol fuvolója művészi kezelésével, hol pedig a „Whist”²⁷ és a „Taroki” partikban foglalván el helyét. Utánozhatatlan kedves mosolyával és modorával mindenki számára lévén egy kedves és lekötelezett szava. És uralta a háznak úrnője, az a nemrég elköltözött szentaszszony!

Ám azért a főispáni lak elit estélyei után jutott még látogató a vendéglők és kávéháza termeinek is, különösen a fiatalabb urak közül. Bizony az ember nem táplálkozhatik csupán műélvezettel. A fácán-pecsenye után jól esik néha a füstölt kolbász. És a kitűnő szőlőnedv, melyet Somló és Badacsony és a vármegye legsajátabb szőlőhegyei: Papvásár és Csatár szolgáltattak.

Itt születtek aztán a legklasszikusabb lumpságok extravagantiái,²⁸ melyeknek íze néha megyegyűlés lefolyásában is megérzett, az ősz-eredetű humor formájában. Itt lettek kifundálva a legképtelenebb huncutságok, bursikáz²⁹ stiklik. S mindez azzal a naivitással, amely a kedélyvilág ártatlanságát és őszinteségét jellemzi, s mely nem provokált „afféreket”!³⁰

Hát még a megyegyűlés maga? Valóságos kis országgyűlés-számba ment. A hivatott szónokok egész sora küzdötte meg egymással az előkelő szóharcot, a pátos, plastika,³¹ a szónoki verv,³² a humor, szatíra és szarkazmus – vagyis a szónoklat minden segédeszközének felhasználásával. De disznóság nem mondatott. Nem is történt! Hja! Más idők, más emberek.

Mátrai (Matuschek) László

Forrás: http://wiki.strandkonyvtar.hu/index.php?title=F%C3%A1jl:M%C3%A1trai_L%C3%A1szl%C3%B3.jpg

És milyen hálás publikum előtt. Mely értett, érzett és lelkesedett. És lelkesedésének akart, tudott és mert is kifejezést adni.

Néha-néha egy kis ártatlan obstrukció is csinálódott. Nem „technikai”, csak „taktikai”. Padokat nem törtek, székpárnákat nem hasogattak, egymást le nem hazaáru-lózták! És se győző, se legyőzött nem agyarkodtak egymással sem a gyűlésteremben, sem azon kívül. Talán mert félték a „Kegyelmes úrnak”, a főispánnak találó kritikájától, aki az ilyesmire azt szokta mondani: „Az egy nagy nevelési hiba!”

Szóval élet, küzdelem volt bővíben. De dulakodás nem volt. Áskálódás és a más becsületében való turkálás sem. Akkor így volt.

De hát majd megírom én mindezt szépen egymás után, kettő, három, satöbbi, ró-maik³³ alatt. Ha az Isten éltet, olvasók meg nem unják, s én bele nem fáradok.

II.

A megyegyűlésnél tartottam előző közleményemben. Igazán nem az én hibámból kerültek abba olyan ortografiai³⁴ hibák, mint például az, hogy a „vármegye orografiai³⁵ viszonyai” helyett, a vármegye ortografiai viszonyai lettek kinyomatva.

Továbbá, hogy „kékbéliek” helyett: „kézbeliek”-et szedtek ki a nyomdában. Ami pedig nagy különbség. „Kékbéliek” alatt értetvén – dunántúli szólásmód szerint – a kék posztó ruhában, kék mándliban³⁶ járó polgártársaink; „kézbeli” (kezebeli) alatt pedig a fokost értjük, ami ugyan szintén szerepelt néha a restaurációkon.³⁷

De hát nem töltöm az időt a sajtóhibák felsorolásával, hanem térek a dologra.

Hogy a megyegyűléseknek hú képét adhassam, először is az egymással szemben álló politikai pártokról s a vezérférfiáról kell szólnom.

A pártok álláspontjának élesebb körvonalait az 1869-iki képviselő választások rajzolták meg. Ekkor tömörültek a pártok két külön táborba a szerint, amint az 1867-iki kiegyezést helyeselték, elfogadták, vagy nem.

Az 1865-iki választásnál ilyen közjogi differenciák nem érvényesültek. Akkor még – a kiegyezés előtt – melynek olyan gyors tempóban való létrehozására csakis az 1866-iki porosz-osztrák háború sorsa adta meg a döntő lökést, a pártok az 1861-iki rövidéletű országgyűlés „Felirati” és „Határozati” pártjainak álláspontja szerint alakultak ki, ami voltaképpen az opportunizmus kérdése volt.

Az 1869-iki választásoknál azonban már határozott programban fejezték ki a két különböző közjogi alapelvhez ragaszkodó pártok az álláspontjukat és aszerint vettek részt az erős és heves küzdelemben úgy ország szerint, valamint a mi vármegyénkben is.

Itt kétségtelenül legizgatottabb volt a veszprémi kerület választása, ahol a De-ák-párt győzelmét csakis „1” – szóval egy szavazattöbbséggel lehetett elérni.

A Deák-pártnak, tehát a kormánynak jelöltje Késmárky József II-sod alispán³⁸ volt, akik kis termete miatt, barátai „Pepsá”-nak „Pepsa bácsi”-nak hívták. „*Piciny ember, de úri ember*” volt, amint egyik ismerőse jellemezte. Eszes, tanult, művelt, férfiú; a vármegye régi szolgája; a közigazgatás alapos ismerője, a főispánnak ifjúkori jóbarátja. Kedves, jó ember, akik később, a bíróságok rendezésekor a veszprémi törvényszék elnökévé neveztetett ki, mely állásából szomorú körülmények között vált meg, s szomorú véget ért.³⁹

Jeles vadász s kis termete dacára igen erős ember volt. Vele történt meg az, hogy egy exmissiója⁴⁰ alkalmával, Mezőszentgyörgy községben végig nézte Kemény Péternek és Kálmán Jánosnak – a falu legerősebb két emberének azt az erőprodukciónak, hogy egy kapanyél vastagságú fiatal nyers akácfa dorongot a két végén megfogva, gúzsoknak csavartak.

„*Ha nekik megy, nekem is megy*” mondotta Pepsa bácsi. – „*Fogja meg Péter!*” Kemény Péter ambíciója is felébredt, hogy az a kisdud úr, vele akar versenyezni! Megmarkolta a fát, neki fohászzkodott és egy nagyot csavarintott rajta. Pepsa bácsi is jó erősen fogta! De nem lévén olyan kerges tenyere, mint a paraszti embereknek, bizony kipödrődött tenyeréből a bőr! Azután is sokat emlegette a M.-Szt.-Györgyiek⁴¹ erejét, akik a „*kapanyélet guznak csavarják.*”

Tehát ő volt a Deák-párt, vagyis a „jobboldal” jelöltje. A „baloldal” jelöltje Nagy Károly rostási⁴² nagybirtokos volt, később Kenessey Pongrác⁴³ vármegyénk egyik előkelő virilistájának⁴⁴ és Kenessey Miklós⁴⁵ nyugalmazott enyingi főszolgabírónak apósa.⁴⁶ Gazdag ember. Eredeti magyar úr. Olyan Kárpáthy János féle nábob, tele extravagáns szeszélyekkel és excentrikusságokkal, melyek között nem utolsó volt az, hogy minden áron egy gőzpropellert akart magának csináltatni a Balatonra csak azért, hogy azzal gróf Nádasdy yachtját elkerülhesse, s akkor a hajóval egyet füttyentessen! No meg az is, hogy mikor vendégeket várt, előzőleg néhány napig az ágyban maradt, hogy előtte kipihenje a későbbi vendégség fáradalmait.

Késmárkyt, vagyis a jobboldalt a főispán, a tisztviselői kar s a káptalan támogatták. Az utóbbi nem mindig kellő eredménnyel, mert megtörtént az is, hogy Márkót az egyik legnagyobb községet elvesztették. Azért dalolták a balpártiak, hogy:

Das kapitel weint Oh! Oh:
Dass verloren hat Márko!
Wahlet einen Linken,
Wahren Patrioten,
Rufet bei der Wahl,⁴⁷
Éljen a baloldal!

Nagy Károly mellett a város intelligenciája, vagyonos iparosai és a vidéki polgárok nagy része foglalt állást.

Cholnoky László⁴⁸ ügyvéd, később városi ügyész, a legzenialisabb emberek egyike. Véghely Dezső,⁴⁹ később a vármegye jeles alispánja, a megye kitűnősége. Pong-

*Cholnoky László – Dunst Ferenc – Véghely Dezső – Rosos István
Forrás: Laczkó Dezső Múzeum, fotótár*

rác Dániel⁵⁰ ügyvéd, később árvaszéki ülnök, aki ex-abrúbtó⁵¹ tudott három órás szónoklatot tartani. Vangel Mihály,⁵² a város egyik leghumorosabb, legszellemesebb embere, – s. a. t. Az iparosok közül Dunst Ferenc,⁵³ később polgármester és országgyűlési képviselő, Szalai István, a gazdag molnármester, Benkő István⁵⁴ kádármester, most érdemekben megöszült városi tanácsos, a leginvenciózusabb, legügyesebb kortesek egyike; s így tovább.

(Szegény Szalai István temetésén történt meg, hogy a jóbarátok nevében Pongrácz Dániel búcsúztatta el. Hideg, szeles, esős idő volt, s már alkonyodni kezdett. Ennek dacára óriási gyászközönség, mely fázott és didergett.

Pongrácz Dániel azzal kezdte beszédét, hogy: „*Ha körültekintünk eme gyászhely határán, azt látjuk, hogy sokan jöttünk el leróni a szeretet és kegyelet adóját felejtetetlen barátunk és polgártársunk sírjánál. Eljöttek a testvérek, a rokonok, a jóbarátok, az elvtársak, a pályatársak, a polgárok ezrei, sőt még az*”

V. D. odaszól az ő csendes szarkazmusával a szomszédjának: „*Gyerünk haza! Mert Dani utoljára még meg is talál bennünket számlálni, akkorra pedig megfagyunk.*”

Ekkor kezdett kialakulni a Tutyi és Siska párt is. De majd erről később!

Tehát a nevezett tényezők a legerősebb harcot vívták a választási urna körül. A baloldal jelöltje elbukott; de a bukás nem volt szégyenteljes. Egy szó kisebbségben maradt.

Ám ezzel nem lett vége a küzdelemnek! A választási kampagnera⁵⁵ nézve sem. Még kevésbé a megyei élet küzdőterének homokján. Sőt talán éppen ennek a választásnak a következtében nem bomlott fel az összetartás sem az egyik, sem a másik táborban.

A választás ellen petitionáltak⁵⁶ az országgyűléshez. Meg akarták semmisíteni. Egy egész deputáció időzött Pesten az ügy tárgyalása alatt, melynek vezértagjai ugyanazon férfiak voltak, akikről fentebb megemlékeztem.

A választást nem sikerült ugyan megsemmisíteni. De sikerült az érdemes deputációnak, világra szóló olyan huncut stikliket véghezvinni, hogy végre a szállodás is fölmondotta nekik a lakást.

Mert hát a politikai vereség feletti búslakodás, nem igen emésztette a deputáció tagjait. Vidáman jártak keltek a képviselőház karzatára, a városligetbe, a „Neue Welt”-be ebédeltek, vacsoráltak: szóval híven teljesítették deputátusi⁵⁷ kötelességüket. Persze néha némi kalamitás⁵⁸ is fenyegette őket, melyet azonban a jó sors védő keze mindig elhárított, kivéve a kilakoltatást: ezen már az se tudott segíteni.

Majdnem így járhattak volna egyszer, a képviselőház karzatán is. Mert ugyanis, midőn odavonultak, Cholnoky László útközben ellopta Vángel Mihálynak szüzdohánnyal kőkeményre tömött dohányzacskóját, amelyet a kosnak testéből vágtak ki, s bele csempészte V. D. hosszú atillájának hátulsó zsebébe. Az még hagyján lett volna, hogy az illető ezt észre nem véve, úgy sétált végig a Sándor-utcai képviselőházig, hogy a dohányzacskó tartozékai, tudniillik tűzkő, pipaszurkáló és egyéb cafrang ott fityegett a magyar csizma szára közül. Hanem aztán mikor a karzaton elhelyezkedtek, majdnem baj lett. V. D. ugyanis mikor helyet foglalt, ráült a kemény zacskóra. Ijedten ugrott fel, mintha bombára ült volna! Hátra kap: kezébe kerülnek a zacskó cafrangjai, kirántja azt a zsebéből, s ha a kezét meg nem kapják – ijedtében, vagy mérgében – el- és ledobta volna a honatyák fejére. Hogy azután eme atilla hosszú szárnyaival többé baj nem történhessék, azokat a szállodai „Lehndiener”⁵⁹ útján estéről-reggelre levágatták egy szabóval olyan rövide, hogy az atillából huszárka lett! Persze a tulajdonos tudta nélkül. Mikor reggel öltözni kezdtek, tízszer is kézbe vette a tulajdonos a szárnyaszegett atillát, de nem ismert reá. Végre is nem találván mást, elkezdett rezonirozni,⁶⁰ hogy másnak a ruháját hozták be neki. Váltig erősítették a többiek, hogy de bizony az övé ez a ruhadarab, csak öltse fel. Fel is öltötte s mutatta, hogy hiszen ez neki rövid. Amire avval akarták megnyugtatni, hogy bizonyára ő nőtt az éj folyamán.

A városligeti tavon már komolyabb volt a baj. Csónakáztak. Sem evezni, sem kormányozni nem tudott egyik sem. Hát beleütköztek egy sandolinba,⁶¹ melyben egy úr ült, akinek a cilindere eme kellemetlen érintkezés folytán a vízbe pottyant.

A cylinder akkor még nem volt nagyon népszerű főveg. Kivált olyan baloldali férfiak előtt, mint a mi deputátusaink voltak. Nosza rajta! Az evező lapátokkal víz alá nyomni a jobb sorsra érdemes kürtő-kalapot! A' biz elmerült; de nemcsak az, hanem a deputátus urak is, mert a nagy igyekezetben felborult a csónak.

Szerencsére a víz csak derékig ért. Kigázoltak az iszapban a partra. Átöltözni. Igen ám! De egy fiákeros sem akarta őket felvenni nehogy a kocsiját bepiszkítsák. Gyalog sem lehetett így keresztülmenni a Király-utcán. Végre is nagypénzzel megvesztegettek egy nyitott omnibuszt, az szállította őket a „Magyar Király”-ba. Ahonnét azonban két nap múlva kilakoltatták őket azért az ártatlan dologért, hogy az ajtók elé este kirakott lábbelieket össze csereberélték.

Persze másnap reggel volt irtózatos csengetés minden szobából; lárma, veszekeedés a szegény londonerrel, aki semmiről sem tudott semmit. Volt azonban a vendégek között egy turista angol, akinek a hegymászó cipője helyett, Pongrácz Dániel sarkantyús lakkcsizmái jutottak osztályrészül. Ez aztán dühbe jött; az egyik csizmát kivágta a másodemeleti nyitott ablakon az utcára, a másikat hozzávágta a Londoner fejéhez s a maitre d' hotel-nek⁶² olyan patáliát csapott, hogy az indítatva érezte magát, felkérni a deputatus urakat, hogy vendéglőjét fosszák meg becses jelenlétüktől. Hát, ha nem végeztek jól a petíció dolgában, jól végeztek legalább egyebekben.

Szinte látom, hogy miként kicsinylik le a mai modern férfiak, az elmondott események szereplőit, a nekik gyermekesnek tetsző „Juxokért”.⁶³

Pedig higgyék el, hogy a kedélynek, azokra a malícia nélkül való tréfákra hajló naivsága, annál nagyobb energiával képesített a szórakozás pillanatait felváltó komoly küzdelemben. Míg ma a legtöbben, a térfára komoly, a komoly küzdelemre pedig nagyon is tréfás alakok.

Már most, hogy Jókait plagizáljam, tegyünk ide három pontot, mintha három boros pohár volna; jelezvén a további beszélgetést.

* * *

III.

Tehát az a két tábor, amely Késmárky József és Nagy Károly körül csoportosult az 1866-iki képviselőválasztásnál folytatta a küzdelmet a megyeterem zöldasztalánál is.

A jobboldal vezérférfiai között elsősorban Rosos Istvánt⁶⁴ kell megemlítenem, aki részben a megyei szolgálatban eltöltött múltja, nagy vagyona, összeköttetései és nagy tudása révén igen tekintélyes férfiú volt. Népszerűnek azonban nem volt mondható. Még saját pártbeliei között sem. Inkább tisztelték, mint szerették. A baloldal vezérmemberei meg határozottan ellenséges indulattal viseltettek iránta. Pedig az érintkezés nem volt vele kellemetlen. Modora igen nyájas volt. Bár a nyájasságán átértzett egy kissé a büszkeség, mely legtöbbször által úgy magyaráztatott, mintha velük szemben bizonyos fölényt érezne és akarna gyakorolni.

Eros oszlopai voltak ugyancsak a jobboldalnak a Kenesseyek; Móric,⁶⁵ mostan köztiszteletben és közszeretetben álló közjegyzőnk és Pongrácz az időben a püspök-

Kenessey Móric

Forrás: Magyarország és a külföld, II. évfolyam, 7–8. szám, Budapest, 1898, 5. o.

több pénz van az országban, visszafizetni pedig soha sem kell, – csak kamatozunk róla.” Valószínűleg az amortizációt értette).

Szilágyi Antal, s az ügyvédi kar vidéki tagjai, köztük Krisztinkovich Aladár⁷⁶ enyingi ügyvéd az enyingi kerület ellenzéki pártjának vezére. Igazi jóízű ember. Tele humorral. Nagy mulató. A huncutságok nagymestere, a mellett nagyszavú szónok. Úgy hívták: a nagy mozsárágú.

Megyegyülés előtt külön-külön konferenciázott a két tábor. Mondhatom, hogy igen alapos és részletes haditerveket állapítottak meg. A szerepek ki lettek osztva, kinek-kinek tehetsége szerint.

A baloldalon rendszerint Cholnoky László készítette a haditervet az ő zseniális és furfangos eszével. Első szónoknak Krisztinkovich Aladárt szokták kijelölni, mint faltörő kost. Az ő öblös és bombasztikus támadása

ség jogtanácsosa. Jeles jogászok és nagybefolyású férfiak, akiket ép úgy, mint Rosos Istvánt a főispán nagyon szeretett.

Továbbá Szentirmai, azelőtt Schömpek József⁶⁶ püspöki kormányzó, a párt ékesbeszédű vezérszónoka. A két Csapó: József⁶⁷ és Kálmán;⁶⁸ az utóbbi a vármegye jeles tollú főjegyzője – Eötvös Károly⁶⁹ kir. ügyész s ennek később – a hetvenes években – utóda: Szabó Imre.⁷⁰ A két Hunkár: Sándor és Mihály;⁷¹ Ányos István,⁷² Tivadar⁷³ és László, s a vármegye intelligenciájának számos tagja.

A baloldalnak már fentebb említett vezető emberéhez csatlakozott Pap Gábor,⁷⁴ később ev. ref. püspök, a pápai kollégium és jogakadémia néhány tanára: Kőrösi Sándor⁷⁵ (Kőrösi Sándorról jut eszembe, hogy mikor később, mint debreceni jogakadémiai tanár szabadelvű-párti képviselőjelölt lett, programbeszédében úgy nyugtatta meg az állam által felszedett adósságok iránt a választóközönséget, „*hogy az tiszta haszon, mert annál*

Eötvös Károly

Forrás: Vasárnapi Újság, 1883. 07. 22. 473. o.

Krisztinkovich Aladár
Forrás: Magyarország és a
külföld, II. évfolyam, 7–8. szám,
Budapest, 1898, 5. o.

mennyire jó, tartós és erős volt ez a készítmény, azt Eötvös Károly egyszer megírta. Elmondván, hogy egy ízben egy sístergő bombára terítették, s mikor az elpukkant, az se tudta szétrepeszteni.⁷⁹

Nos, ha nem is volt ennyire erős, mindenesetre jobb és erősebb volt a privigyei szűrposztónál, mely tudvalevőképpen a nedvességtől összeugrik. Azért mondja a magyar szójárás valakiről, aki megcsappant, megsoványodott, hogy „*összement, mint a privigyei szűr*”.

Mondom, eme baloldali iparosok között sok levén a csapó és szűrposztó-készítő mesterember, akik akkor vagyonos emberek voltak, célzással arra, hogy szűrposztóból készítik a „botos”-okat, (a lábbeli fölé húzandó meleg lábhüvely) és cipőket, melyeknek az ide való tájszólás szerint „tutyi” a nevük, elnevezték a pártot tutyi-pártnak.

Nem szégyellették. Sőt – mint hajdan Franciaországban a Geusék (koldusok) – felvették a csúfnevet firmául s helyiségükben egy fehér szűrposztóból készült piros és zöld szalagokkal díszített tutyit tettek ki devisé⁸⁰-nek, üvegburkolat alatt.

E pártnak egyéb ipart űző tekintélyes és vagyonos férfiak is tagjai voltak, mint például: Dunst Ferenc, Kováts Imre,⁸¹ a később polgármesteri állásra megválasztott tekintélyes városi polgárok. Szalay molnár, Benkő István, stb., ez utóbbi a lelke és legagilisabb tagja a pártnak.

Viszont a jobboldalnak ezek adták a „Siska”-párt elnevezést, az egyik tényező sajtóságos alakú fülei miatt. (Ezek azonban nem használtak devisül egy preparált siska-fület.)

adta meg az impulzust a szóharcra. A jobboldal persze replikázott,⁷⁷ a baloldal duplikázott s úgy váltották fel a szónokok egymást, néha délután 2-3 óráig.

A baloldal vezérszónoka Véghely Dezső volt. Jeles debatter,⁷⁸ nagy tudományú férfiú, aki egyedül volt alkalmas és képes, hátrány nélkül megküzdeni Eötvös Károllyal is!

A „nép és katonaság” között a legfőbb szerepet a „Tutyi-párt” vitte.

Már többször említettem ezt a nevet, hát elmondom röviden itt is, hogy tulajdonképpen mi volt az? Noha erről már egy ízben más alkalommal bővebben írtam.

A „Tutyi-párt” a veszprémi baloldali iparosoknak volt a csoportja. Igen sok csapó és szűrposztó készítő volt közöttük, mely iparág azelőtt nagyon virágzott Veszprémben. Itt készítették a legjobb szűrposztót és vitték a szélrózsa minden irányában, mint kedvelt cikket. Külföldre is. Hogy

*Kováts Imre polgármester
Forrás: Magyarország és a
külföld, II. évfolyam, 7–8. szám,
Budapest, 1898, 5. o.*

Már előbb mondtam, hogy ez az elnevezés habár csúfondároskodásból eredt és eredményében nem gyerekes küszködés jelentőségével bírt. Volt annak szociális politikai jelentősége. Mert az iparúzők osztálya ezen jelző alatt kezdett komolyabban foglalkozni a politikai dolgokkal; e jelző alatt szervezve és tömörítve lett tényezővé a politikai akciók során már akkor, mikor más helyen és vidéken az iparos osztály voltaképpen számot sem tett a közdolgokért folyó küzdelmekben. És pedig olyan arányokban lettek e párt tagjai tényezőkké, hogy velük minden politikai törekvésnek számolnia kellett, s több tagja, a név szerint említettek, különösen a nép és katonaság soraiból, vezető szerepre is felküzdötték magukat.

Sajnos! Az akkor vagyonos iparúzők legtöbbször ma részben elszegényedett, részben elzüllött. Némely iparág a kor haladtával változó divat folytán meg is szűnt. Hja! Most a paraszt ember is brünni szövetet, posztót visel. Ma már csak az ország dolgait intéző uraknak a modora a daróc. Más

időket élünk, mások az erkölcsök!

No meg megszűnt bizonyos nem szerencsés és néhol nem is lelkiismeretes vállalatok létesítése által. Sokat lehetne erről is mesélni, de hát az nem tartozik ide.

Elég az hozzá, hogy a „Tutyi”-párt jelentékeny tényező volt. Keresték is a barátságát s nem egyszer kísérletet meg eltántorítani attól az iránytól, melyben igazán lelkes tevékenységet fejtett ki. A jobboldal férfiai fel-fel keresték őket. Többek között egyszer néhai való Ányos István⁸² is, akit egyébként leginkább „Stefi” néven ismertek. Azonban eredménytelenül. Sőt az egyik vezető tutyi-párti meg is mondta neki, *„nekünk nem kell olyan ember, aki a spiritusból krumplit főz.”* Vonatkozott ez Ányosnak egy mondására, aki a szeszgyáratól beszélve, szelességében azt mondta, hogy ő a spiritusból krumplit főzet.

Különben Ányos István szórakozottságára – aki rendkívül élénk és szeles nagy úr volt – jellemző, hogy egyszer találkozik valahol egy úrral, aki magát mondjuk: Kováts Istvánnak mutatja be. *„Hohó! – kiált Ányos – ön engem itt is megsértett. Ezért elégtételt ad.”* Hiába tiltakozott Kováts. A párbaj megtörtént s Ányos sebesülésével végződött.

Mikor a felek békejobbot nyújtottak egymásnak, Ányos megkérdi: *„Hogy is hívják Uraságodat?”*

„Kováts Istvánnak” – volt a felelt.

„Az ördögbe is!” – szól Ányos, – *tévedés van a dologban! Nekem Kováts János-sal volt bajom!”*

Íme! Ismét elbeszélgettem egy egész tárcarovatot anélkül, hogy a megyegyűléshez jutottam volna. Úgy vagyok, mint az a zenekomikus, akinek a zenekar kíséretével kellene játszania, s mindig késlekedik; hol a vonót gyantázza, srófolgatja, a gallérját igazgatja, míg végre jött a másik piéce⁸³ s ő nem csinál semmit. De hát a jövő számban már elérkezem a megye termébe is. Nem a mostani díszes palotáéba, hanem abba a várbeli ódon épületbe, melynek helyén most az igazságügyi palota áll. Ahhoz is mennyi emlék, mennyi kedves reminiscencia⁸⁴ fűződik, amiről lehetetlen hallgatni. S így nem lehetetlen, hogy No IV. alatt is csak a gyűlés megnyitása előtt tartok.

Talán elnézi azt is a nyájas olvasó, mint az eddigi gyengeségeket.

IV.

A régi megyeháza! Ma már a falait is lebontották, hogy helyet adjon az igazságügyi modern palotájának. Pedig milyen falai voltak! Az ablakfülkékben elfért volna egy-egy ágy hosszában. A frontja sokkal kisebb volt, mint ma. A Hosszú-utcára néző hátsó épület, mely a börtönhelyiséggel együtt majdnem tíz emelet magas, most is úgy

*A kép bal oldalán a régi Megyeháza bejárata
Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye*

áll, mint akkor. Ellenben az udvaron keresztben épült nagy megyetermet lebontották. Sok jeles és nemes küzdelem színterét.

Terjedelemre s a helyiségek számára nézve, fele annyi sem volt, mint a mostani törvényszéki palota. És mégis mi minden megfért benne! Az egész közigazgatás, alispáni, főbírói hivatal, levéltár. (A tisztí ügyész a szemben levő kis földszintes épületben székel, ahol most a Jánosi püspök által lakott kanonoki ház van. Ott volt a régi irattár is.) Azonkívül az adófelügyelőség. Ott trónolt az időben Kracsek nevezetű adófelügyelő úr. Aki nagyon subsummálta, ha valaki „Felügyelő úr”-nak titulálta. Rögtön megjegyezte, hogy „Nagyságos a címem. Igenis.” – az igenis szavajárása volt.

Egy ízben összerendelte az enyingi járás községeinek jegyzőit, kioktatandó őket, az 1-ső 2-od és 3-ad fokú végrehajtásoknál követendő eljárásról. (Pedig abból egy is elég!) Valóságos felolvasást tartott nekik, sok „igenis” által megszakitva, aminek a lényeg az volt, hogy ha egyéb nincs, hát a vánkost és párnát is el kell az adóalanytól exquálni.⁸⁵

Mező-Szt.-György községnek volt akkor egy öreg, fehérszakállú jegyzője. Szolo Jánosnak hívták. Mindig háborúskodásban volt az adóügyi kormányzattal. Szolgabíró, adófelügyelő mindig szidták, bírságolták, mert nem nyúzta községe lakosait az adóért. (Akkor még ilyen jegyző is volt!)

Egyébként teli volt az öreg humorral, magyarul mondvá: kutyasággal.

Midőn Kracsek úr egy tekintélyes „igenis”-sel befejezte beszédét, felállott az öreg jegyző s nagy alázatosan előadta, hogy mennyi okosat tanultak most a Nagyságos Felügyelő úrtól, amire a maguk eszétől reá nem jöttek volna; azonban, ha megengedi a nagyságos felügyelő úr, még egy kis felvilágosítást volna bátor kérni.

A nagyságos úr engedelmé folytán aztán azt kérdezte, hogy ott, ahol vánkosa és párnája nincs az adóalanynak, mit foglaljanak le és mit vitessenek és árvereztessenek el.

Képzeltető a nagyságos felügyelő úr haragja! Igenis!

Ő utána Harabasofszky Henrik⁸⁶ jutott a Megyeházába. A szaftos mondások nagymestere. Majd róla is esik szó.

Harabasofszky család síremléke az alsóvárosi temetőben.

Fotó: Földesi F

De visszatérek a megyeházához. Az elmondottakon kívül ott volt a törvényszék is, polgári, büntető és telekkönyvi osztályaival, a telekkönyvtár és irattárral s. a. t. Sok jó ember megfér egy kis helyen. S akkor sok jó ember volt. Most is van. De én amazokat jobban ismertem. Milyen jó ember volt például az a boldogult törvényszéki elnök, K. I.⁸⁷ Egy alkalommal egy uzsorás perében ítéleztek, aki egy egész családot akart tönkre tenni, holott az kimutatta, hogy ha időt nyernek, ők rendezni tudják a dolgot, s megmenthetik kis vagyonkájukat is. Az uzsorás nem akart várni. Az alaki jog szerint joga volt hozzá.

Akkor mondotta az elnök az ítélet meghozatala előtt: *„A végrehajthatónak joga van azt kívánni, amit kíván. Meg is kellene ítélnünk. De itt egy tisztességes magyar családról van szó, mely egy kevés respiriummal megmentheti magát, s az ellenfelet is kiélegítheti. Lehetetlené tegyük ezt? Tessék felette gondolkozni, s aszerint szavazni.”* – És szavaztak aszerint.

Ma ezért elcsapnák. Ez nem modern palotába való felfogás. A régi dísztelen megyeházában azonban megtörtént.

Mert az a régi épület díszesség tekintetében persze nem vetekedhetett a mostani megyei székházzal. Ott nem fogadta a gyűlésre sereglő (akkor sereglő ma csak szál-lingózó) bizottsági tagokat földig érő zöld bundában télen, atillában nyáron, a süveges, ezüst botos portás csak egy börtönőr szerénykedett a kapu alatt.

Az igaz, hogy fekvésénél fogva nem igen alkalmas hely volt a restaurációk megejtésére. Kivált a régi, nagy restaurációk megejtésére, amidőn a voksoló nemesség ezerszámra vonult fel. Azért is az időben az ilyen sokadalmak a főispáni laknál szoktak megtörténni. Ott esett meg a minap említett Ányos Istvánnal, hogy midőn jelöltként ki akart szónokolni, a főispáni lak ablakán (követ-jelölt vagy alispánjelölt volt-e? arra nem emlékszem) egy szentgáli nemes elkiáltotta magát: *„nem kell ez a csunya....”* Mivelhogy boldogult Ányos István arca a himlő által nagyon meg volt rongálva; ami bajuszának és szakállának növéseire is káros befolyással volt.

Am abban az időben a miről eme szerény sorok megemlékeznek, ilyen nagy restaurációkról és sokadalmakról már szó sem volt. Már akkor a virilis⁸⁸ és választott megyebizottsági tagok száma csak 400 és néhány lett. Ezek meg megfértek az épületben is. Persze hogy a mostaniban még jobban megférnének, ha eljönnének.

A gyűlésterem maga, melyhez az egyik oldalon az ívhajlásos ablakokkal ellátott folyosón, másik oldalon az egyik hivatalos helyiségen át lehetett jutni, egy elég nagy, de igen egyszerű fehérre meszelt bolthajtásos helyiség volt. Két nagy, kívül fülű zöld kályha tagadta meg állandóan és következetesen annak melegítését; míg a mindkét oldalon elhelyezett, egymással szemben lévő ablakok annál jobb szellőztető készülékeknek bizonyultak. Minek folytán téli gyűlések alkalmával legtöbbször „Bundá”-ban (akkor még itt-ott ilyet is viseltek) vagy téli kabátban telepedtek le a zöldasztalhoz. A feje azonban meg lába, mindenkinek fázott.

Az említett két kályha mentül kevesebbet melegített, annál jobban füstölt. Minek következtében a falak fehér színe sárga és szürke színekkel volt tarkázva.

Ez adta meg azt az ötletet Véghely Dezsőnek, az ellenzék vezérszónokának, hogy midőn egy ügynek tárgyalását ártatlan obstrukcióval⁸⁹ akarták elodáztatni, sürgős interpellációt⁹⁰ jelentett be a napirend előtt tárgyalandót. Amidőn aztán egy hosszú beszéddel, az ülést majdnem végig kihúzta, azt kérdezte Vermes Illés⁹¹ alispántól: „*Van-e tudomása arról, hogy a terem kályhái füstölnek? Hogy ennek következtében a falak szennyesek? Szándékozik-e a kályhákat megjavíttatni? A termet kimeszeltetni? És mikor?*”

A hosszában elhelyezett asztal zöld posztóval volt beterítve. Fekete fa téntartókkal és jól metszett lúdtollakkal felszerelve.

Karzat nem volt. Csak a folyosó felőli vége volt elrekesztve a teremnek egy fakorlattal, szemben az elnöki székkal. Csak szék volt. Emelvény nem volt.

Nem is igen jártak akkor hölgyek a gyűlésekre. Ha csak installatio⁹² nem volt. Akkor még a feminizmus öntudatlan álmát aludta s a hölgyek érdekesebb és lelkiismeretesebb foglalkozásnak és kötelességnek tekintették azt, hogy a gyűlésre jött vendégeik ellátásáról gondoskodjanak, semhogy a gyűlésteremben töltsék el az időt.

Egy-egy megbízott azonban mindég volt ott megtudandó, hogy mikor végződik a gyűlés? S hogy e szerint mikor jött el az ideje, hogy a kirántandó csirkét vagy fánkot a forró zsírba vessék, a lepényt, rétest s egyéb jókat a sütőbe, az idők szóhasználata szerint a „rerni”-be tegyék.

Ezek azután lóhalálába futottak haza, jelenteni a küszöbön álló, vagy már megtörtént feloszlást.

Különösen br. Fiáth Ferencnek a leibhuszárja,⁹³ aki magán szolgája is volt, s megyei uniformisa annyiban különbözött a többiekétől, hogy a zsinórok fehér részei ezüst fonásból állottak, mondjuk: ez a huszár, a „Mudri” volt e tekintetben legbeavatottabb s e szerint irányadó egyéniség. Ami azonban nem írható az ő felismerő tehetőségének és tájékozottságának javára, mert voltaképpen nem ő igazodott az urasága intézkedése szerint, hanem megfordítva.

A déli órák elmúltával ugyanis a Mudri meg szokott jelenni a gyűlésterem elrekesztett helyén, várva, hogy a kegyelmes úr őt észrevegye. Midőn ez megtörtént, a Mudri bólintott egyet a fejével fölülről lefelé mozgatóván azt, s mint aki kötelességét jól végezte, azonnal távozott.

Ekkor a főispán, ha nem volt valami érdekes, berekesztette az ülést és haza eresztette a megyebizottsági tagokat.

Ha azonban valami atakk,⁹⁴ vagy valami parázs polémia volt folyamatban, akkor a Mudrinak várnia kellett, míg a kegyelmes úr intett neki.

Látható ebből, miszerint a Mudri egyik fontos szereplő személyisége volt a megyei gyülekezéseknek, mert ő adta tudtára a kegyelmes úrnak, hogy meghívott vendégeinek szíves látása nem ütközik többi semmiféle konyhaművészeti akadályokba.

Nehogy azonban valaki azt higgye, hogy a Mudri név valami csúfnév vagy becéző név lett legyen! Valóságos és becsületes vezeték neve volt az, az említett leibhuszárnak és egész családjának, melynek tagjai majdnem kivétel nélkül a derék

Fiáth Miklós

Fejér vármegye főispánja

Forrás: [http://fejer.archivportal.](http://fejer.archivportal.hu/id-363-9_baro_fiath_miklos_1848_1901.html)

hu/id-363-9_baro_fiath_miklos_1848_1901.html

főúri ház kenyerét ették. Egyik fivére Pál bárónak,⁹⁵ akkor I-ső aljegyzőnek (később Fehérmegye főispánja), a másik Miklós bárónak⁹⁶ (később szintén Fehérmegye főispánja) állott szolgálatában. Az egyik, az öreg Mudri pedig a kegyelmes úr kocsisa volt, már az idő óta, mikor gazdája mint Fehérmegyének fiatal alispánja, követe és legelső gavallérja pattogott be négyesfogatával hol egyik, hol másik vendégszerető úriház udvarába. Sőt már azelőtt is. Ő volt az, aki midőn egy ízben a báró miként egészen ifjú ember a móri erdőben verekedett egy katonatiszttel, katonatiszt secundánsok⁹⁷ assistentiája⁹⁸ mellett, soká nem látván visszatérni a gazdáját, kiszedte a kocsilócsót s azzal sietett fiatal gazdája segítségére, nehogy – mint mondta – az a sok német katona kárt tegyen benne.⁹⁹ Nem is lehetett elképzelni a kegyelmes csörgős négy szürkjét (mióta az eszemet tudom mindég négy szürkén járt) Mudri nélkül, aki rendkívül ügyes kocsis volt.

(Egy bravúrját magam is láttam. Egy decemberi gyűlés alkalmával a gyűlés után ment fel batárral a kegyelmes úrért. Előzőleg ólmos

eső esett s az utcák olyan fényesek és síkosan voltak, mint a tükörlap. Hát még a várba való feljárás, a tűztoronytól felfelé. A tűztoronyig csak elvitte a két szürke a nehéz batárt. Ott azonban a hegynek nem bírtak menni, mert visszacsúsztak. Haza vagy a kovácshoz menni, éles sarkokat rakatni, vagy somfejű szegeket veretni a patkókba nem volt idő. Mudri tehát megfordult; a Pósa ház előtt (akkor még az a Gyömörei család volt) megvagdosta a lovait s carrierba¹⁰⁰ hajtott neki a hegynek. A nyert nagy lendület – magyarul: schwung¹⁰¹ – folytán és mert, ha a ló nyargalást megy, a patkója szélével is kapaszkodik, egy pillanat alatt fent termett a megyeház előtt.)

No lám! Megint csak eltereferéltem az időt, apró-cseprő epizódok elmondásával. De hát ezek a kicsinyke dolgok olyanok, mint a mozaik parányi alkatrészei. Önmagukban semmit; egymáshoz illetve azonban egy befejezett képet adnak. Aztán meg jól esik nekem előidézni az elmúlt idők emlékein! Amidőn a köz- és társadalmi élet úgyszólván össze volt forrva. De mindegyikből hiányzott a nagyképűsködés, a póz és a másokra nem tekintő lelketlen stréberség. Azért jó reá emlékezni, mert most másként van. És úgy a hogy volt, többé soha sem lesz!

V.

A hölgyekről tettem a minap említést és félek, hogy megjegyzéseimmel a neheztelésüket vontam magamra. Attól pedig az Isten mentsen meg. Mert amennyire nem félek senki fiától, aki az én nememből való, ép annyira tartok a hölgyek haragjától. S hogy hibámat helyrehozzam, s a hölgyközönséget némileg kiengeszteljem kötelesség és igazság szerint kijelentem, hogy valamint most, úgy akkor is szépek és kedvesek voltak Veszprém hölgyei

A szépek között is legszebbek voltak azonban azok – szám szerint négyen – akiket a hölgyek iránt igazi középkori lovaghoz illő érzelmekkel viseltető főispán, „a város legszebb négyesének” nevezett. Nem négyesfogatot értett, hanem „kvartet”-et.

Mert benső barátságban lévén egymással, mindig együtt voltak láthatók; utcán, színházban, bálteremben, s azon jótékony egyesület összejövetelein, melynek az egyik hölgy vezetése alatt ma is érzik áldásos működését a veszprémi szegények. Bizony! Akkor még a hölgyek barátsága is szilárdabb alapokon állott! És a velük való társalgásnál is egészen más hang volt a divatba, mint most. Dicséretére válik ez azoknak, kik ezt megkövetelték, s azoknak is, akik e követelésnek eleget tettek. Azért mulatságos epizódokban akkor sem volt fogyatkozás. Megtörtént egyszer, hogy egy szép úrhölgy tréfásan mondotta egy fiatal törvényszéki hivatalnoknak, aki igen jóra való, de végtelenül naiv fiú volt, hogy ha az, amit a fiatalember állít igaz, ő az úrhölgy – odaadja ezt a saját fülét – s reá mutatott a függővel díszített rózsaszín cseppségre. Mire a fiatalember egész komolyan tiltakozott. „*Oh kérem! Nem kívánok én olyan nagyot!*”

Azok közül a szép úrhölgyek közül ma már csak egy úrasszony maradt köztiszteltünk tárgyaként közöttünk, aki kedves, szép jövőnek eléje néző gyermekeiben és a jótékonyágban találta fel azt a boldogságot, amit a sors, férje elvesztésével elvett tőle; s akinek úgy hódolnak most lelki nemességéért, mint hajdan szépségéért és kedvességéért.

Ezen azonban csak az úrnők valának, a férjek büszkeségei. A leányok között első sorban meg kell említenem a szép és nagyműveltségű Fiáth baronesseket.¹⁰² Akiknek hol egyikét, hol másikat lehetett naponta látni, amint kedves anyjukat, az öreg kegyelmes asszonyt¹⁰³ támogatták, midőn az, lábaja dacára, botra támaszkodva sétált az angolkisasszonyok templomába ájtatosságát végezni.

Aztán a szép és kedves Wurda Milit, később Szabó Imrénét. Mindenki tiszteletének tárgyát képezi még ma is.

A klasszikus szépségű Böhm Claudének. Az akkori székesegyházi karnagy büszke leányát, később Tamássy Józsefnek nejét, akinek vejére, Rapaich Rudolf miniszteri

*Az Angolkisasszonyok zárdája és temploma
Forrás: Vasárnapi Újság, 1861. 06. 19. o.*

hivatalnokra egy szép, kedves fiúra, az úgynevezett darabos korszakban, erővel reá akarták fogni, hogy főispánságban utazik Veszprémben.

Az öreg Böhm volt a veszprémi takarékpénztár igazgatója, s úgy emlékszem, egyik alapítója.¹⁰⁴ Igen gazdag ember lett. Sokan csodálkoztak rajta, hogy miként gyarapodhatott meg ennyire, abban a szerény állásban, amelyet elfoglalt? Akkor mondotta Cholnoky László azt a megjegyzést, hogy „*ezen nincs semmi csudálni való, hiszen az öreg Böhm nem költ semmire, csak tubákra, azt meg úgy lopja a Wurdától!*”

De hát, ha én valamennyi szépasszonyról és leányról akarnék írni, akik akkor Veszprém ékességei voltak, akkor az én tárca-csevegésem ítéletnapig sem érne véget, amire pedig a nyájas olvasóközönség, bizonyára már eddig is ráunt.

Bocsánatot kérek tehát az akkori hölgyvilág még élő tagjaitól, ha avatatlan tollammal, mely csak keserű igazságok megírására van begyakorolva, annak a fénynek ragyogásnak és színpompának nem tudtam hű képét adni, melynek központjai ők voltak. És visszatérek a férfiak dolgára.

Tehát érkezett a megyegyűlés napja. (Hála Isten, hogy már érkezett). A sok közül csak az egyiknek a lefolyását írom le. Hiszen nem írok történetet. Annak a ten-

orjából tájékozhatja magát az olvasó, a többiek minősége felől, ha egyáltalán érdeklődik e sorok iránt.

Aljegyző választás volt; egy tiszteletbeli aljegyzőt is neveztek ki, akinek a főispán megmondotta, hogy „*atillát és kardot kérek*” az esküvetételhez. De ezek nem voltak fontos és érdekes dolgok. Fontos és érdekes volt azonban az, hogy a tisztikar kebelében bizonyos összeütközés történt. Két főtisztviselő állott egymással szemben. A főjegyző és főügyész. Majd elmondom azt is, hogy miért? Mind a két félnek nagy pártja volt, mely a saját emberének adott igazat. Eszerint a jobboldalban meghasonlás volt, mely esetleg szakadásra is vezethetett.

A baloldalnak persze ez nagyon ínyére volt. Megkonferenciálták, hogy minő álláspontot foglaljanak el? Kinek a pártját fogják? A hangulat nagyon puska-poros volt. Ott mondotta V. D. a baloldal egyik megyei vezérférfiának, a másnap kinevezendő tiszteletbeli aljegyző atyjának „*No édes bátyám, megmondd ám a fiadnak, hogy a Rosos klikknek oda ne adja magát, mert akkor kitekerjük a nyakát!*”¹⁰⁵

A határozat hosszas vita után az lett, hogy ha a jobboldal kebelében belháború dühög, azt hagyni kell elmérgesedni. Se pro, se contra nem kell beavatkozni. Ha csak nem oly módon, hogy a netán elsimulni kezdő kedélyhullámok egy-egy közbeszólás által újra felkorbácsoltassanak. Szóval – mint Cholnoky László mondá, – a baloldal feladata nem lesz egyéb, mint nézni a küzdelmet, s ha elcsüggednének a felek, ismét ingerelni őket: Kusz! Kusz!

Taktikának nem volt rossz, amint az eredmény is mutatja.

A conferentia után, a következő napra való küzdelemre erőt gyűjtendő, persze kedélyesen elvacsoráztak az urak. Ki itt, - ki ott. Az a vidéki baloldali úr¹⁰⁶ – nevezzük X-nek – akinek a fia másnap tiszteletbeli aljegyzővé volt kinevezendő, nagyon szolid ember volt! Bort csak muszájból ivott. Akkor is csak egy gyűszűre valót, tíz annyi vízzel vegyítve. Jobb is volt! Mert heves temperamentuma, s ha megharagították, agresszív természete sok kellemetlenségre adhatott volna okot, ha a bor stimuláló hatása is hozzájárul.

Ez tehát korán visszavonult Korona szállóbeli lakására, ahol neje is várta. Annál kevésbé vonult vissza az ő komája, s várkerületének pártelnöke, Krisztinkovich Aladár enyingi ügyvéd. Ez persze fent maradt az étteremben, ahol ő volt a szóvivő, az ő utánozhatatlanul jóízű mondásaival.

X. úr már készült lefeküdni, midőn a No. 2-nek ajtaja előtt megzendült a „*Veszprémi dalárda*” éneke, a „*Zengj még egy dalt édes lantom*” kezdetű áriával. A vendégek

*Véghely Sárka, Véghely
Dezső lánya, később dr.
Cseresnyés József főorvos
felesége*

kíváncsian dugták ki fejüket a szobák ajtajain. Maga X. úr is, midőn egy hatalmas „Éljen” fogadta. Kiderült, hogy neki szólott a szerenád, amiért az 1872-iki közbeeső választásnál Dunst Ferenc megválasztása körül a veszprémi kerületben némi érdemeket szerzett. No meg a megyei ellenzéken tanúsított szereplése miatt is. De hát ez X. úrra vonatkozólag csak engem érdekel. Hozzám állott közel. Hanem a választás története érdekelhet mást is. Hát majd az is elmondom.

Most azonban a dalárdához kell visszatérnem, mely ezalatt egymásután adta elő Ernáriból a „Zsványkart”; A „Die Kapelle” című dalt, Kreutzertől; „Aki indul a csatába”- stb. A göndör fürtű óriás alakú fiatal karmester Matuchek László vezetése alatt, aki egyik kezében a cilinderével, a másikban fehér kesztyűivel dirigált.

Az volt aztán a dalárda! 32 vagy 33, szakértői tudással összeválogatott hang. Szorgalommal, fáradsággal begyakorolva úgy, hogy a precizitás és az előadás finomsága tekintetében bárhol megállhatta a helyét. Ami a karmestere nézve annál nagyobb érdem volt, mert a dalárda tagjai majdnem kivétel nélkül, a zenében analfabéta iparosok voltak. A basszista például egy Pintér nevezetű csizmadia volt. Olyan hanggal, mint a Moszkvai nagyharang hangja lehetett. Braun Gyula derék üvegkereskedőnk, szintén basszista tagja a dalárdának – ugyan fújta a fülébe a vezérhangot! Az első tenor meg egy koporsókészítő, asztalos volt. Ott volt a boltja a Korona szállodával szemben, a Kutrovics házban. (Most Végh Izidoré.)

Persze, Matuschek karnagy úr, vigyázott is rájuk! Velük énekelt. Hol a tenoristákkal, hol a baritonistákkal. Tőle minden tellett. Elég az hozzá – mint minden jónak – a szerenádnak is vége szakadt. S.¹⁰⁷ úr megköszönte a megtiszteltetést, s meghívta a dalárda tagjait egy pohár borra, a földszinti étterembe, s ott koccintván velük, Krisztinkovich Aladárral helyettesítette magát a házigazdai tisztségben.

Hát, hogy jó házigazdát hagyott ott, az bizonyos. Olyan volt az öreg, mint a spongya. Nem ártott volna meg neki, talán a Somló összes bora sem. Egyszer meg is próbálták vele. Sorra hívták szüretre a szőlőtulajdonosok. Nap-nap után ittak. Végezetre is ő funerálta¹⁰⁸ el és hordta fekhelyeikre az elázott házigazdákat, egyéb vendégeikkel együtt, míg ő vidáman és kacéran zónázott. (Pardon! Akkor még nem volt zóna.) Ságvárról-Fehérvárra, Jutason át. Mely helyen aztán az a megtiszteltetés érte, hogy Cholnoky László, egy deputatio élén, zenész és zászlólengetések között üdvözölte diadala alkalmából: „*Üdvözlünk hazánk nagy férfija!*”

Ez a matador vette tehát gondjai alá a dalárdistákat. Hetven üveg somlai és „kéknyelű” nyeletett le. (Bocsánat a szójátékért, amire Hugó Viktor azt mondja, hogy a szellemnek a szemetje.)

Mikor aztán oszlófélben voltak és Krisztinkovich kikísérte őket, egy bolond ötlete támadt. Az omnibusz ott állott a mostani „Elite” kávéház¹⁰⁹ előtt. Boldogult Csépeffy volt a gazdája. Négy rossz lóval szoktak kivontatni a vasúthoz, az éjjeli vonat-érkezés idején. A gyeplős lovon egy ménkű nagy kolomp! Májusban volt. Gyönyörű, meleg, csillagos éjszaka. A kocsis az indulás órájáig leheveredett egy leterített lópokrócra és aludt.

Az Elite Kávéház

Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteménye

Krisztinkovich intett a dalárdistáknak, hogy üljenek fel, ahányan beférnek. Ő maga a bakra ült. B. I. aki minden ilyen stiklinél szerepelni szokott és semmi jónak elrontója nem volt, megfogta a csengő nyelvét, s ekként szépen elhajtattott onnét, anélkül, hogy a kocsis fölébredt volna. Krisztinkovich hajtott, s aztán föl a várba! Minden kanonoki ház előtt megállt, s énekeltetett egyet az omnibuszban ülő dalárdistákkal. Mikor valamennyit végigjárták, eszébe jutott, hogy lent a Sédnél is lakik egy kanonok, ott ahol most Schreiner igazgató lakik! Nosza! Le akart hajtani a nagytemplom mögötti völgynek. De ebben aztán megakadályozták a kiugráló dalárdisták, akik egyszerre kijózanodtak. Szerencsére, mert bizonyosan összetörött volna ember is, kocsis is, ló is.

Akkor aztán mit csináltak? Lehajtatta a Hosszú utcába¹¹⁰ Cholnoky L. házához. B. I. átmászott a kerítésen, belülről kinyitotta a

Az Elite Kávéház kályhája

Forrás: magángyűjteményből

Veszprém, Toborzó utca 9. sz. ház udvara. Balról Zelovich Kornél, Segesdy ref. pap, Cholnoky István, Berky Károly, Cholnoky László, Cholnoky Ferenc és Cholnoky Jenő.

Forrás: [http://www.fortepan.](http://www.fortepan.hu/?view=query&lang=hu&q=cholnoky+veszpr%C3%A9m&x=12&y=4)

[hu/?view=query&lang=hu&q=cholnoky+veszpr%C3%A9m&x=12&y=4](http://www.fortepan.hu/?view=query&lang=hu&q=cholnoky+veszpr%C3%A9m&x=12&y=4)

kaput, szépen behajtottak az udvarba, s ott hagytak „csapot-papot”, kocsit-lovat.

Cholnoky aztán később, a nagy csengő hangjára, amint a bogaras ló rázta, felébredt, s kinézett. S amint a kocsit látta, mindjárt gyanította, hogy kinek az eszéből került ki a csíny.

A kocsis meg, mikor felébredt, mindenfelé kereste a kocsiját! Haza szaladt és kétségbe esve jelentette gazdájának a bajt. Lótás-futás, keresgélés, rendőrkapitányság beavatkozása! Míg végre megtalálták az elveszett ingóságokat Cholnoky László udvarában. Kicsiben múlt, hogy fel nem jelentették ló és kocsi lopásért. Ő azonban igenis feljelentette Krisztinkovichot, akik ellen tanukat is állított, akik látták éjjel ott settenkedni, hogy 2 récéjét és 5 tyúkját ellopta! Csak a kár megtérítésével lett vége a pörnek.

Azért nem haragudott senki senkire. Nem úgy, mint boldogult Dunst Ferenc, a baloldali nagy gyűlésre Budapestre felsereglett vendégeire, mikor mint Veszprém képviselője Budapesten lakott.

Mert képviselő volt. Az ő választásának a következése volt a fentebb elmondott serenada.¹¹¹ Érdekes választás volt az, Késmárky Józsefnek törvényszéki elnökévé történt kineveztetése alkalmából.

Két polgár állott egymással szemben, Ruttner Sándor¹¹² a Deákpárt, Dunst Ferenc a balpárt jelöltjeként. Téli választás volt. A pártok teljes erővel vonultak fel. Erős és kétséges volt a küzdelem. Szavazás közben hóvihár támadt, mely azzal fenyegetett, hogy a közlekedést elakasztja, s a vidéki választók nem tudnak majd hazamenni. Tehát haza akartak sietni, mielőtt ez megtörténik. Akkor pedig a baloldal megbukott. X. úr,¹¹³ akit a szomszédkerületből a hazafiság és túlhajtott pártérdek hozott Veszprémbe, azt mondta, hogy a választók szétzúllását meg kell akadályozni, még annak árán is, hogy 3-4 napig itt tartják, s élmezik őket. Az ő kasszája állja. Úgy is lett. Dunst győzött. X. úr a választás után olyan hófúvásokon keresztül ment falusi birto-kára, hogy szánkójával a geleméri csárda¹¹⁴ kerítése felett siklott el.

Dunst Ferenc tehát képviselő lett. Felment lakni Budapestre, a Molnár-utcába. Ott fogadta veszprémi vendégeit az 1872-ik évben összehívott baloldali országos nagy-gyűlés alkalmával. S akkor haragudott meg rájuk.

De már ezt csak a jövő számban No.VI. alatt mondhatom el! Valójában botrány, hogy ez is arra a számra kerül, holott már ebben a számban kellett volna referálnom a megyegyűlésről. Már hála Istent is mondtam, hogy oda értem. Korán volt. Az ember csak nyugtán dicsérje a napot. Nem tehetek róla. Szeretettel emlékezem ama kor legapróbb eseményeire, mert szeretettel és kegyelettel viseltem ama kor szereplői iránt. Sok minden nem volt meg akkor, ami most meg van, s aminek – tudom – meg kell lenni. De sok hiányzik most abból, ami akkor megvolt, s a mi jó volna, ha meg-volna!

VI.

Dunst Ferenc tehát megharagudott veszprémi vendégeire. Pedig nem volt haragos ember. Ellenkezőleg. Ha már megharagudott nagy oka volt reá.

Országos baloldali gyűlés volt, impozáns részvéte mellett. Pedig mindenki a saját meggyőződése vitt oda és saját pénzén utazott. Mintha most is látnám azt a rengeteg tömeget, amely a gyűlés előtti estén végig járta a közép-bal és 48-as párt köreit!

Tisza, Giczy, Irányi, Simonyi voltak akkor a pártok vezérei. A magyar politikai élet kimagasló alakjai. Egyenrangú és méltó ellenfelei Deáknak, Andrásynak, Lónyainak, Horváth Boldizsárnak, Sennyeynek.

Csodálatos aera¹¹⁵ volt az! A parlamenti élet olyan nívón állott, amelyen azóta sem volt. A pártok összealkotása, a pártélet tartalmassága, következetes magatartása és személyes torzszalkodások által meg nem zavart összetartása, erőt kölcsönzött az akciónak. A tagok egyénisége, tudása és modora pedig presztízst adott a 28–30 tag-ból állott 48-as pártnak is. Mert hiszen a magyar ruhások, báró Podmaniczky Frigyes, Csanády Sándor, aki mindig Ausztria-Bécs ellen dörgött; Patay Pista bácsi, Csiky

Sándor s. a. t. mind előkelő urak voltak, akiknek a kezében azért, vagy talán éppen azért, biztonságban voltak a liberalizmus és a demokrácia érdekei.

Bizony, az időben még az eszméjét sem merete volna valaki felvetni az olyanfajta megvesztegetési kísérletnek, amilyen gróf Khuen Héderváry kormányzása alatt történt. Hát még a kísérletre vállalkozni! Menten halál fia lett volna az illető! A morális és fizikai halálé.

Hiszen egy államtitkár csak azért vesztette el az állását, mert hasonló kísérlettel közeledtek hozzá. Maga jelentette be a képviselőháznak, deponálta¹¹⁶ a bündiját. Nagy katonai ranggal bírt, az előkelő társaságnak tagja volt; nem tudott ellene senki semmit; nem bizonyosodott reá semmi és mégis el lett ejtve. Simonyi Ernő, akinek mindenről a legszélesebb információi voltak, pattantotta ki a szikrát.

Azt mondják, bosszút álltak ezért rajta. Az Isten tudja, mi igaz belőle? Annyi bizonyos, hogy ő – aki mint erős, egészséges ember jött haza a külföldről – az ország egyik nagy dignitáriusánál¹¹⁷ elköltött ebéd után rosszul lett és többé soha sem gyógyult meg. A gyomra volt tönkretéve. Az orvosok ráknak mondták. Elég az hozzá, hogy folyton fogyott, senyedett, s bár konzultált Európa legnagyobb orvos kapacitásainál,¹¹⁸ leghíresebb specialistáinál, gyógyulást nem talált. Abbáziában hunyt el. Még ma is őrzöm búcsúzó levelét, melyet atyámhoz intézett. Ilyen vezérek alatt gyülekeztek Budapesten a baloldal hívei.

Dunst Ferenc a balközéphez tartozott.

Becsületes elvű ember volt. Igények nélkül, hűséges kitartással, mint olyan ember, akinek a vállalkozása is önfeláldozás volt.

Az apám képviselő volt.¹¹⁹ Százhusz ember jött fel a kerületéből, akik két napig vendégek voltak. Veszprémből is nagy küldöttség jött. Minek mondjam, hogy kik voltak a vezetők? Hisz úgymint kitalálja az olvasó. Azok a férfiak, akikről már annyi szó esett.

Egy része Dunst Ferencnél kapott szállást; vagy hárman. Közöttük B. I. is.

Dunst Ferenc, mint mondtam, a Molnár utcában lakott. Földszint a kapu alatt jobbra volt egy tágas szobája.

A gyűléskedés fáradalmi után ő és idősebb vendégei, korán nyugalomra tértek. A fiatalabb urak persze nem. Vizitáltak az ismerősöknél. Többek közt a már említett X. úrnál is. A ház úrnője vacsorára tartóztatta őket, de nem fogadták el, mert – amint az egyik úr mondotta – már rendezvous-t¹²⁰ adták valahol a többinek.

– Hova? – kérdi az úrnő?

Benkő István (B. I.) városi tanácsnok

Forrás: Az alsóvárosi temetőben lévő Benkő család sírboltja

– *Kérem, nem merem megmondani* – felelte Ch. L.¹²¹

– *Ahán! Talán a Neue Weltbe mennek?* – kérdezte X. úr.

– *Nem én mondtam kérem, volt a szégyenlős válasz.*

Bizony odamentek, a veszprémi jogász ifjak kalauzolása mellett.

Az a Neue Welt pedig nem volt valami erkölcsnemesítő hely, olyan bálók tartattak benne, ahol a kisasszonyok garde de dames¹²² nélkül jelentek meg. Azaz volt ott egyetlen egy. Ez ügyelt fel valamennyire, engedékeny mosollyal bátorítván a mulató párokat. Voltak ott debardőrök¹²³ is, rövid, balett szoknyában, trikóban Szóval, igen szép társaság volt. Közbe vacsora, bor, pezsgő, sat.

A hölgyek igen barátságosak voltak.

Nem igen kínáltatták magukat. S az elfogyasztott pezsgő, mentül előbb érezte a hatását náluk. Különösen egynél lehetett ezt észlelni, aki reggel felé, már horkolt a dagadó kereveten.

Végre a „kakas szól és óra int sietni”, – mint Hamlet atyjának szelleme mondja.

A hölgyecskék szétrebbentek, az urak elszállingóztak ügyesen és titokban, s a magára hagytak egy urat, a szunnyadó szépséggel, előre gyönyörködve abban az embarrasban,¹²⁴ amiben ez magát érezni fogja, az önmagával tehetetlen hölgy társaságában.

Csakhogy a korcsmáros nélkül csinálták meg a számadást!

Sokkal eszesebb ember volt az illető, hogy át nem látott volna a szitán. Sőt! Az ő esze már túljárt a többiekén, és tudva, látva, engedte történni a dolgot úgy, ahogy történt, mert előre kieszelt egy tervet, melynek végrehajtása után, – tudta – ő nevet majd a legjobban.

Úgy is lett. Midőn a többiek már mind eltávoztak, ő felpakolta az ártatlanok álmát alvó hölgyet egy konflisba. Betakarta a köpenyébe, s behajtatott a Molnár utcába. De nem Dunst lakása előtt állította meg a kocsit, hanem néhány házzal odébb. Ott elbocsájtotta a kocsit, s a hölgyet támogatván, helyesebben vivén, becsöngetett a békés ház kapuján, hol Dunst Ferenc és korábban hazatért vendégei, már élvezték a jól teljesített hazafiúi kötelesség által kiérdemelt nyugodalmat.

A házmester kaput nyit. Az illető úr a hölgygel egyetemben oda lép Dunst ajtajához; kopogtat.

– *Ki az?* – kérdi a házigazda hangja.

– *Én vagyok, a Pista. Legyen szíves beereszteni.*

– *No jó! Mindjárt gyertyát gyújtok.*

– *Soha se gyújtson gyertyát Dunst vetter; megtalálom én az ágyamat sötétben is, csak nyissa ki az ajtót.*

Dunst kiugrott az ágyból, felzárta az ajtót és ismét visszafeküdt.

A Pista pedig a sötétben betolta a még mindig hipnotikus álomban levő hölgyet, s hamar oda fektette egy földre vetett ágyra, betakarván a paplannal.

Ő maga befeküdt egy másikba, de csak ruhástól. A kis kézitáskáját is maga mellé tette, s betakarózkodott, várva a történendőket.

S nem soká kellett várnia. A társaság másik két tagja, akik szintén ott voltak elszállásolva, nemsokára szintén megjött. Nem tudták mi történt a Neue Weltben hátrahagyott barátjukkal? Otthon van-e? Egy ideig hallgatództak az ablakon, de mivel semmi neszt nem hallottak, végre becsöngettek, bekopogtattak.

A jó Dunst bácsi ezeket is beeresztette, némileg morogván, hogy miért nem jöttek egyszerre.

– *Hát a Pista nem jött?* – kérdik a vendégek.

– *De megjött már egy órával előbb. Rendesebb ember, mint ti.*

– *Aztán csak maga jött?* – tudakozódnak tovább.

– *Maga hát. Kivel jött volna?*

A két úr nem szólt semmit, hanem gyertyát gyújtva körülnéztek. És – oh borzalom! – Mit láttak? A földre vetett ágyon az alvó hölgyet! Akinek melege lehetett, mert a takarót lerugdalta magáról s nagy kényelembe feküdt ott hanyatt.

Hah! Mint a megsebzett oroszlán, úgy hördült fel a jó Dunst vetter!

„*Pocsájnat!*” Kiáltá. „*Ez gyalázat, alávalóság.*” (A „*Pocsájnat!* Szavajárása volt. Sem B.-vel sem P.-vel nem mondotta; hanem valami közép hanggal, mit írásban nem lehet visszaadni.)

Tehát kiabált. Az én lakásomat úgy megszegyeníteni! Soha nem tudom ezt a szégyent lemosni magamról.

Az idősebb vendég is felébredt és kontrázott neki, sőt ez azt emlegette, hogy azonnal öltözik, s megy innét! Ő egy szobában nem marad ilyen alvó társsal. Mit is szólnának hozzá!

Ki tette ezt? Ki tette ezt? Dühöngött a házi gazda.

A fiatal vendégek végre is önvédelemből kirukkoltak vele, hogy ezt nem tehette más, mint a Pista, mert az maradt ott a mulatóban, ezzel a hölgygel.

No, hát! Szegény Pista! Szidták hát azt, mint a bokrot, szünet nélkül, hol az egyik, hol a másik.

Pista azonban nem szólt egy szót se. Mikor aztán már fél óráig dühöngtek a sértett felek, egyszerre kiugrott az ágyból ruhástól, felkapta a cekkerjét, s oda szólva a sértett önérzet hangján – „*hát, ha velem egy kis ártatlan tréfáért így bánnak, akkor Isten velük,*” – ki az ajtón, s hamar csengetett a házmesternek, hogy nyisson kaput!

Persze a bent maradtok rémségesen megijedtek. Futottak utána, csalogatták, édesgették: Kedves Pista, édes Pista, ne menjen el, vigyed el ezt az – izét is. De ő hajthatatlan maradt. El – s ki távozott, a vigadóig futván, melynek lépcsőin ülve, meg is virradt.

Volt aztán baj Dunst vetternél! Azt se tudták, hogyan? Azt se tudták hova szállítsák a kellemetlen vendéget? Két fiakkert hoztak, egyik se vitte el. Végre nagy pénzzel megvesztegettek egy harmadikat. Az szállította el a városházára.

Ezért haragudott Dunst Ferenc a veszprémi vendégeire.

De ezután megbékült. Az országgyűlés berekesztése után a város bizalma a polgármesteri állásra emelte.

Utána, báró Ü. Zs.¹²⁵ lett a képviselő, akiről azt beszéltek, – nem tudom igaz-e, nem-e? – hogy három évi képviselősége alatt egyszer jelent meg az országházban s illetve, országházánál, ahol is közte és a portás között a következő párbeszéd fejlődött ki:

Ü. – *Ez az országház?*

P. – *Ez!*

Ü. – *Itt tartják az üléseket?*

P. – *Itt!*

Ü. – *Van ma ülés?*

P. – *Nincs!*

Ü. – *Az osztályok is itt üléseznek?*

P. – *Igen!*

Ü. – *Van ma osztályülés?*

P. – *Van!*

Ü. – *Melyik osztály ülésez ma?*

P. – *Valamennyi!*

Ü. – *Hát én melyik osztályba tartozom?*

P. – *De már kérem! Ezt nem tudom megmondani.*

VII.

Felvirradt végre – a megyegyűlés napja. Nagy sürgés-forgás volt mindkét párton. Különösen a Deák-pártban. Már kora reggel látni lehetett az érdeklődő közönséget, amint csoportokban verődve tárgyalták a kérdést. Suttogtak, találgatták, mi lesz ma? A megbízottak szaladgáltak az egyik és másik félhez tartozók kiválóbbjaihoz, igyekezvén az ellentéteket még a megyegyűlés előtt kiegyenlíteni, nehogy a Deák-párt egyértelműségének hiánya, a nagyközönség előtt is nyilvánvalóvá legyen.

A Wurda bácsi trafikjában is összeverődött egy-egy csoport. Hol a Deák-pártból, hol a balpártból, a „Fekete Medvéhez” című cég festett táblája alatt, mely erős színekben és meglepő hűségben ábrázolt ez fekete mackót, amint egyik talpával egy függő cukorsüveget tart. Kockacukrot ekkor még nem ismertünk. Süveg számra vásárolták akkor az emberek, nem dekaszámra.

Erre a cégtáblára vonatkozólag, mikor már az üzletet M. úr vette át, intézte egy ízben valamelyik úr azt a goromba kérdést egyik alkalmazotthoz, hogy az üzletben is kifüggesztett kép, kinek a fotografiája? A volt, vagy jelenlegi tulajdonosé?

Így kedélyeskedtek a vásárló urak, Wurda bácsi trafikjában, mely akkor még nem volt építészetileg különválasztva a fűszerkereskedéstől.

Wurda bácsi azonban nem haragudott meg azért; nem fájt neki az ártatlan évelődés! Pedig némely dologban igen érzékeny volt. Például a muzsikaszóra. Lakásától jobbra egy úrnő lakott, aki művészi zongora játékaival gyönyörködtette a sétáló közönséget és a szomszédokat, mikor csillagfényes nyári estéken nyitott ablaknál, művészi ujjakkal kezelte a hangszerét. Lakásától balra pedig lakott annak az úrnőnek a sógora, aki cimbalmozni tanult, s esténként ő is ki-kikopogtatott nagy ügyel-bajjal, sok hamis fogással egy magyar nótát. Wurda bácsinak hallania kellett mindegyiket.

Egyszer találkozik az utcán S. urral, a művészileg zongorázó úrhölgy apósával, a cimbalmozó úr édesatyjával. Az etikett kívánta üdvözlések és hogy van? Mint van? Kölcsönös kicserélése után, kitör Wurda bácsiból az elkeseredés s azt mondja! „*Ihre Frau Schwieger Tochter verursacht mir einen Honcgenuss mit ihren Klavierspiel, - aber ihr Shons Haut mir Weh!*”¹²⁶

Talán némelyik megbotránkoznak azon, hogy olyan goromba kérdést intézett a Fekete Medve fotográfiai minősége iránt. Lehet, hogy van némi igazságuk. Ám bár gorombaság és gorombaság közt nagy a különbség. A szerint, kinek mily szavakkal mondatik? És mit érint? Hát abban az időben hölgynek sohasem mondtak goromba viccet, sőt még konfidens¹²⁷ magaviseletet sem tanúsítottak. Férfival szemben is csak az egyenrangúnak és bizalmas baráti viszony keretébe. A szándék nem volt sértő és nem érintette soha se a becsületet, sem más olyan tulajdonságot, ami a férfi jellem korrektségéhez tartozik. Évelődés, ártatlan csipkelődés volt az, mosolyogva, adva és fogadva, jux kedvéért. Sőt ugyan olyan okból szabályozva és ellenőrizve is volt az. Mert egy ízben gorombasági versenyt is tartottak, megválasztott zsűri előtt.

A zsűri elnöke Véghely Dezső, tagjai Cholnoky László és Pongrácz Dániel voltak. A versenyzőket nevezzük A és B-nek. És nagy publikum a Látos-kertben.

Wurda család síremléke az Alsóvárosi temetőben
Fotó: Földesi F.

A verseny alatt persze, közbeszólások is voltak. A verseny nivójához mértek. Különösen Krisztinkovich részéről, aki a hallgatóságnak volt egyik tagja. Verseny végeztével a zsűri visszavonult tanácskozni. Hosszas és beható vita után aztán, kihirdette az elnök a verdiktet, hogy a két versenyző A. és B. között leggorombább ember Krisztinkovich Aladár! Pedig nem is volt egészen igaz. A gorombaság is relatív fogalom. Néha az igazmondást is gorombaságnak tekintik. Amint annak tekintette egy ízben egy megyei földbirtokos, akinél követválasztási körút alkalmával a jelölt és Krisztinkovich vacsorán voltak. Az üvegnek már csak a fenekén csillogott néhány csepp arany színű folyadék.

– *Tessék Aladár bátyám* – kínálkozik a házigazda. – *Van ám még a pincében elég.*

– *Azt elhiszem kedves öcsém, hogy ott még van. De hogy itt nincs, az bizonyos.* – Feleli Aladár bátyánk komolyan.

Vagy mikor egy korán érett (Naseweiss¹²⁸) fiatalembert figyelmeztetett az ő expectoriációinak¹²⁹ ügyetlenségére, s az azzal akart visszavágni, hogy „*Kedves Bátyám! Mikor te fiatal ember voltál mint én, Te is ilyen buta voltál?*” Kr. [Krisztinkovich] azt felelte: „*Nem öcsém! Olyan buta sohasem voltam*”.

És ezekben a velős mondásokban mindig volt szellem. S azon kifejezéseket, mint a milyenek benső barátok közt ma hallgatók: nyomorult; gazember; becstelen s. a. t. s ami most barátai érdeklődésnek neveztetik, akkor nem lehetett hallani.

A szamar és marha kifejezések sem voltak divatban. Néha kivételesen azonban előfordult hol az egyik, hol a másik. Mint például azon borozás közben folytatott diskurzus alatt, amint H. volt helybeli vagyonos iparossal Matuschek László folytatott. Amikor is az említett iparos kikérte magának, hogy Matuschek őt per maga titulálja, mert az sértés, lenézés, s. a. t.

– *De hát hogyan szólítsam?* Kérdi M. – *Bruderschaftot¹³⁰ nem ittunk, hát nem szólíthatom, Tenek, Kegyelmednek, Kendnek sem mondhatom, Tekintetes, Nagyságos úrnak sem...*

– *Hát mondja úgy, hogy Ön!* – feleli az önérzetes férfiú.

– *Úgy? Szól M.* – *Azt megtehetem! Hát vegye tudomásul, Ön egy marha!*

Alighanem igaza volt.

Különben is ez csak egyik genre¹³¹ volt. Volt ennél magasabb kvalitású.¹³² Sarcasmusok,¹³³ malitiosus¹³⁴ megnyilatkozások, gorombaságok vattába csomagolva. Pikanteriák,¹³⁵ éles célzások, cukedlibe¹³⁶ beadva. Amannak mestere Véghely Dezső, emezé Cholnoky László volt. Az utóbbi valósággal olyan volt, mint egy plüsch vánkoscába rejtett sachel,¹³⁷ melyből azonban ki hozzáért, ezer kinyomuló gombostűnek a hegye szúrta meg az ember ujját.

Volt aztán a vízözön genre, mely langyos víz szóáradattal öntötte el az ellenfelet, akár egy önfűtő fürdőkád csapja, hogy se szóhoz, se lélegzethez nem jutott, s a feje is alig látszott ki belőle. Ennek művelője P(ongrác). D(ániel)., a Szalay molnár temetése ötletéből megemléített gyászbeszéd szónoka volt.

Eme hajlamaik, tulajdonságaik és képességeik szerint osztották is aztán ki egymás közt a szerepeket, mindenik kiválasztván az ellenség közül, a maga ellenesét. Nem ugyan a célból, mint a Fáraó ivadék bakancsos, aki azért kérdezte a kapitányától, hogy melyik az ő ellensége, mert ki akart vele békülni, hanem azért, hogy mint egyenrangú ellenféllel, megmérkőzzék. Mert az is különböző. Vannak emberek, akiket nem lehet túsúrásokkal legyőzni. Azokkal szemben tehát súlyosabb fegyvereket kell használni, míg másokat egy csípős mondás is lefegyverez.

Ilyeténképpen csatarendbe állítva, vonultak fel a küzdő felek, a megyeházához. Az érdeklődés persze nagy volt. S miután karzatok nem állottak rendelkezésre, a kíváncsi hallgatóság a gyűlésterem szomszédságában volt hivatali helyiségben csoportosult, a honnét a feltárt kétszárnyas ajtón át látni és hallani lehetett, ami a megye termében történik. Lett is sok érdekes látni és hallani való. Sőt a mellékterem korán összegyülekezett hallgatósága már előre tárgyalta a dolgot. Ki pro, ki kontra. Ki pedig olyan hévvel, hogy Ács Rudi bácsi,¹³⁸ akit én a régi levéltárnokok, típusának tartottam egész világi életében, már-már aggódni kezdett s hol itt, hol ott csendesítette, csitította a vitakozó feleket, az ő sajátos mosolyával, basszus hangon hol egyik, hol másik urat kérlelvén.

A pseudó¹³⁹ megyegyűlésnek egy felhangzó „Éljen” vetett véget, mellyel a tanács-teremben megjelenő főispánokat mindig meg szokja tisztelni a megye közönsége. És tessék meghinni, annak az „Éljen”-nek volt értéke, mert szívből fakadt és őszinte

*Budafalvi Vermes Illés alispán sírja az alsóvárosi temetőben
Fotó: Földesi F.*

volt. Szólt a férfinak és a hivatalnoknak egyaránt. Első minőségében a nemes szívéért, s kiváló jelleméért, a másik minőségében tudásáért és óriási praxisáért, melyet egy a közpályán eltöltött hosszú életen át szerzett.

Mosolyogva köszönte meg az elhangzott manifestációt,¹⁴⁰ s elfoglalta az elnöki széket.

A kegyelmes úr temperamentumra nézve, heves természetű férfiú volt. Múltja, különösen ifjúkori tanúskodott róla. A beszédben kelletténél szaporábban ejtette a szót. De azért engedékeny jó ember és kitűnő szónok volt. Mert tudta moderálni a vérmérsékletét is, a kiejtését is.

A főispántól jobbra Vermes Illés alispán, azon túl Kenessey Károly tisztí főügyész és Kőrössy Lajos¹⁴¹ árvaszéki elnök, balról Csapó Kálmán főjegyző, báró Fiáth Pál 1-ső aljegyző stb. foglaltak helyet, azokon túl és a fal mellett elhelyezett padokon a természet zsúfolásig megtöltő, meggyeközönsége. A pártok vezéreikkel az élükön.

Felhangzott az elnöki csengettyű szava! A főispán megnyitotta az ülést. Én ellenben kénytelen vagyok a mai tárgyat bezárni, mert a szerkesztő nem enged több helyet.

A viszontlátásra, a legközelebbi számban.

VIII.

A vármegyei közgyűlés megnyitása után a szokásos bejelentések s az átiratok felavatása vette kezdetét. A főispán maga jelentette be Késmárky Sándor földbirtokos és megyebizottsági tag halálát. Aztán az alispáni jelentés tudomásul vétetett és elismerés és köszönet szavaztatott. Ez a szokás ma is megvan. Persze mindezek iránt mentül kevesebb volt az érdeklődés. Alig várták már a mai nap szenzációját (lehetne mondani attrakciónak is). Csakhogy a baloldal férfiai gondoskodtak arról, hogy az nem mehessen olyan gyorsan és könnyű szerrel. Lehet, hogy ebben némi megengedett malitia¹⁴² is volt. Nemcsak pártpolitikai szempontokon nyugvó, hanem bizonyos személyi tekintetek által indokolt. Mert ugyanis a külsőségek tekintetében az érintkezés semmi kívánni valót sem hagyott ugyan fenn, mégis nyílt titok volt, hogy az egyik hatalmas család és annak aehaerentiája¹⁴³ nem nagyon szereti egy másik tekintélyes család környezetét. Ez aztán megérzett mindenhol, ahol a két felekezet szemben állott egymással. A kölcsönös ellenszenv hatása ott rezgett folytonosan a levegőben, mint a porszem paránya. Belélegzi mindenki, de senki sem látja. Csak midőn a nap sugarának egy kicsinyke sávja megvilágítja, egy-egy alkalom felötlése felismerhetővé teszi.

Voltaképpen nem is lehetett azt ellenszenvnek nevezni, még ellenségeskedésnek sem. Inkább volna az neheztelésnek mondható, ami a sajátos magyar karakternél fog-

va egy igen fontos lelki motívumként szerepel. Bercsényi is azt mondta Rákóczi fejedelemlenek, midőn az elkeseredve generálisai hűtlenségén kérdezte tőle:

„Úgy-e te híven maradsz, nem hagysz el? Bármit ígérne vagy adna neked az osztrák udvar.”

„Nem hagylak el Uram! Barátom! Fejedelmem! Soha semmiféle kincséért ez világnak. Hanem hogy egy kis neheztelésért nem-e hagylak el, azt már nem tudom.”

Mondom ez a neheztelés is belejátszhatott a mondott gyűlés eseményeinek scenirozásába;¹⁴⁴ egy kis bosszúságot s a szórakozás által előidézett kényelmetlen perceket okozván a neheztelés tárgyának.

Bármiként lett legyen, elég az hozzá, hogy először is Vég-hely Dezső tette meg egy hazafias szép beszéddel megindokolt azon indítványát, hogy az 1849. június 27-én Ihászinál elesett honvédek sírjának megőrzése tekintetéből szükséges intézkedéseket tegye meg a nemes várme-gye, ami természete-

Eszterházy Pál huszárezredes

Békássy Lajos

sen egyhangúlag és nagy helyesléssel elfogadtván, egy bizottságot választott a közgyűlés.¹⁴⁵ Elnöke lett a bizottságnak gróf Eszterházy Pál¹⁴⁶ pápai uraság. Tagjai: báró Üchtritz Zsigmond, Békássy Lajos,¹⁴⁷ Békássy Károly és Kőrössy (Imre) Sándor.

Nem tudom, gondozzák-e azt a sírt még ma is? Óhajtanám, hogy úgy legyen. Ám bár nem esik sehol se szó róla. Akkor igenis gondozták, a legnagyobb kegyelettel. Hiszen a bizottságnak több tagja s maga az elnök gróf is végig harcolták a szabadságharcot. Az utóbbi, mint honvéd huszárezredes. És pedig egyik legvitézebb ezredes, aki épp úgy, mint főthi Károlyi István gróf, maga állított egy huszárszázadot. A komáromi capitulatio után sok baja is volt az osztrákkal. Ép úgy, mint néhai gróf Schmideg Jánosnak is, aki mint huszárszázados együtt harcolt vele. Mindketten egészen fiatal emberek voltak. Schmideg János nagyon fekete arcbőrű volt s fiatal létére egészen kopasz. (Akár csak itt nálunk – de nem mondom meg ki? Nehogy megaprehendálja¹⁴⁸). Mikor aztán az osztrák, tudom is miféle hivatal útján haza bocsájtották őket s *salvus conductus*¹⁴⁹ adtak nekik, az egyik nagytekintélyű úr barátságosan megvereggette gróf Schmideg János vállást „*Nur Alter Herr In Zukumft seien Sie vorsichtiger, und mischem Sie sich nincht is solche Angelegenheiten. – Das schickt sich nicht in Ihren Alter.*”¹⁵⁰

Hogy ennek a gróf Eszterházy Pálnak a fia, gróf Eszterházy Móric¹⁵¹ lett aztán báró Fiáth Ferenc után vármegyénk főispánja – azt mindenki tudja. – Hiszen csak 11 év múlt, hogy főispánságának tíz éves jubileumát ünnepeltük. Ennek a története már nem tartozik annak az időszaknak a keretébe, aminőt írok. Mégis megemlékezem róla a legifjabb nemzedék kedvéért, mely még ez időben gyermekcipőkben járván, tudomást alig vehetett a közdolgokról s a közélet embereiről. És azért is, mert nem hallgathatom el, hogy a megye az ő hivataloskodása idejében, különösen pedig akkor, midőn állásától megvált nem olyan magatartást tanúsított vele szemben, amilyen méltán megilletette volna. Bizonyára ez az idő azon évek sorozatára esik, melyeknek jellemzésére a „századvégi” jelzőt feltalálták, amivel azt akarják megértetni, hogy az élet minden vonatkozásában egészen más hajlamok, erkölcsök és szokások kaptak lábra, mint amelyeneket azelőtt megszoktunk. Nem értették meg ötöt és nem méltányolták ötöt. Nagy úr volt! Az előkelők között is előkelő. Nem több gyengeséggel mint mások, de több nemes tulajdonokkal mint mások. Azért volt nagy úr!

Nagyúrrá nem a nagy vagyon teszi az embert. Még az előkelő név és állás sem. Amaz csak gazdag ember. Emez magas rangú ember. De még mindég nem nagyúr. Nagyúrrá a hajlamok teszik az embert és a lelkiülete. Legtöbbször a saját kárára, de soha sem a más kárára. Mert ez esetben már nem lenne nagyúr!

Eszterházy Móric gróf minden tekintetben nagyúr volt! Talán éppen azért nem értették meg. Független volt lefelé; ami abban a pozícióban, melyet ő nem mint főispán, hanem mint gróf Eszterházy elfoglalt, nem érdem. De független volt fölfelé is, ami éppen azért nagy érdem. A főispáni állás nem kölcsönzött az ő egyéniségének fényt, előkelőséget, hatalmat. Ellenkezőleg! Azért nem követelhetek tőle ez állásban sem fölülről olyat, ami meggyőződésével s vármegyéjének érdekeivel ellenkezésben állott. Nem rendelkezhetek vele. Mert tudták, hogy akkor oda dobja az állást és csinálja a politikát a maga meggyőződése és ízlése szerint, ami nagy veszedelem lehetett volna oda fönt. Mint főispán nem csinálta. Megmondotta installációjakor,¹⁵² hogy az ő feladata nem politizálni, hanem jól adminisztrálni. Meg is tartotta. Alig volt

*Eszterházy Móric főispán
Fotót készítette Földesi F. a Megyeháza
Szent István termében lévő festményről.*

*Takács Ádám árvaszéki elnök.
Forrás: Magyarország és a külföld,
II. évfolyam, 7–8. szám, Budapest,
1898, 3. o.*

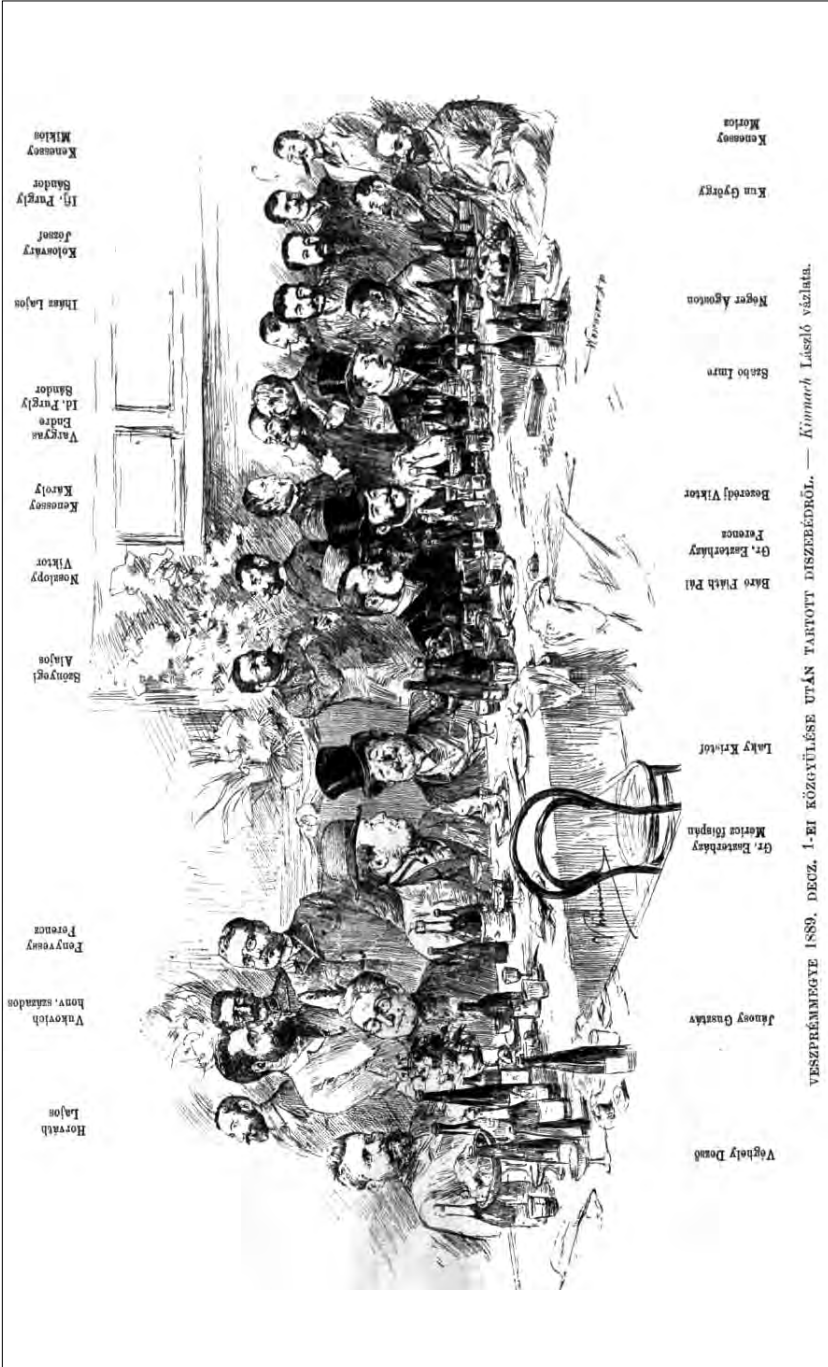

Kolossváry József főispán

vármegye, ahol a főispáni beavatkozás súlyát úgy nem érezték volna, mint nálunk. Egyszer avatkozott bele. Nem politikai indokból. De arra nagy oka volt!

Mégis bántották, hogy miért nem tartózkodik folytonosan főispáni lakban? Azok, akiknek látköre csak odáig terjed, hogy valamely állást csak úgy lehet jól betölteni, ha az embert mindég benne ül. Pedig nem úgy van. A főispáni állásnál éppen nem úgy van. Annak talán a legkevésbé fontos attribútuma az, hogy az illető folyton jelen legyen. A főispán nem bürokrata. Ne is legyen az. Nem is lehet az. Maga mondotta 10 éves jubileuma alkalmával tartott beszédében, hogy mindenki tudhatta midőn a király kegye és bizalma őt ez állásra méltatta, hogy gróf Eszterházy Mórictól bürokrata soha sem lesz! Igaza volt. Nem is volt reá szükség. Midőn a vármegye ügyeit olyan kiváló tehetség vezette, mint Véghely Dezső alispán, olyan jeles tisztikar élén, mint Kolossváry József főjegyző,¹⁵³ Végh István, dr. Bezerédj Viktor,¹⁵⁴ dr. Purgly Sándor¹⁵⁵ aljegyzők, Takács Ádám árvaszéki elnök, s egy kötelességtudó szolgabírói kar. De meg méltatlanság is volt az utóbbi időben, midőn már hogy nagyon súlyos beteg volt, azt nemsokára bekövetkezett halálával beigazolta.

Betegsége következtében le is mondott. És akkor? Nos akkor, mint főispánnak tíz évnél tovább tartott, nemes családjának utódával pedig a tradíciók révén századokra visszamenő összeköttetést a vármegye egy rövidke jegyzőkönyvbe

Horváth Lajos
 Vukovics Lajos, szászok
 Fenyvesy Ferenc
 Sasnyegi Alajos
 Kautopf Viktor
 Kenesey Károly
 Varkányi Endre
 Id. Purgly Sándor
 Thiers Lajos
 Kolovraty János
 Ifj. Purgly Sándor
 Kenesey Miklós

Véghely Dezső
 János Gusztáv
 Gr. Iszterházy Mór
 Lakó Krisztof
 Baró Fialth Pál
 Gr. Iszterházy Ferenc
 Berezdi Viktor
 Szabó László
 Reger Agoston
 Kun György
 Mórca

VESZPRÉMMEGYE 1889. DECZ. 1-EI KÖZGYŰLÉSE UTÁN TARTOTT DISZEBÉRDŐL — Könnach László vázlat.

Bankett az új Megyeiházán. A rajzon látható több, a szövegben is leírt szereplő, mint pl Eszterházy Mór főispán, id. Purgly Sándor, Fialth Pál, Véghely Dezső, a Keneseyek, Néger Ágost, Berezédi Viktor.

Forrás: Vasárnapi Újság, 1889. 12. 22. p. 843

iktatott nyilatkozattal honorálta. Ami bizony nem volt megfelelő pandantja¹⁵⁶ annak a bőkolásnak és hódolásnak, amit az installációjának ünnepén – amilyen nem volt, s alig lesz Veszprém vármegyében valaha – szemlélhettünk.

Sokat tudnék írni róla, az ő egyéniségéről. Ami bizonyosságot szolgáltatna nemcsak arra, hogy érdemes volt őt egyénileg tisztelni és szeretni, hanem arra is, hogy kívánatos volna sok olyan főispán, mint ő volt.

Majd egyszer; valamikor máshol. Most visszatérek a közgyűlésre, ahol Krisztinkovich Aladár már interpellál az árvaszék dolgában.

IX.

Tehát Krisztinkovich Aladár interpellált az árvaszék ügyében. – Az árvaszék elnöke akkor Körössy Lajos volt. Tehetséges, nagy szorgalmú ember. Az elnökök Szentés, Tötössy és Cserny.¹⁵⁷ Kedves és kedélyes öreg urak. A két első már a 70 éven túl, akiknél a jóakarattal nem állott arányban a munkaképesség. Minélfogva az elnök legnagyobb igyekezete mellett sem tudott olyan eredményt produkálni, amilyent szeretett volna. A hivataloskodás módja is sok kívánni valót hagyott fenn. Hivatalos órák betartásáról szó sem volt. Egyszóval amolyan patriarchálisan ment a dolog.

*Cserny László jeltelen sírja az alsóvárosi temetőben a két sírkő között
Fotó: Földesi F.*

Krisztinkovich Aladár interpellációjában előadta, hogy az árvaszék milyen fontos és áldásos intézmény. A legnagyobb elismeréssel adózott a hivatali kar bölcs belátásának és lelkiismeretességének, akik jól és szépen dolgoznak, habár lassan. Nem is ez az ő nehézménye – mondá – mert hiszen csak elintéződnék az árvák ügyei, ha ma nem, hát holnap. Hanem gyakran van a vidéki embernek, különösen ügyvédnek egy és más ügyben utána nézni valója; beszélni valója a referenssel, hogy legalább némi megnyugvást szerezhessen a jövőre nézve, ebből a tekintetből intézi azt a kérelmet a tekintetes alispán úrhoz, hogy az árvaszék helyiségébe – mely akkor ott székelt, ahol most a pénzügyigazgatóság van – egy megyekatonát legyen szíves kirendelni, aki állandóan ott tartózkodván, legalább lesz kivel szót váltani, mert az ülnök urakat soha sem tudta ott találni, noha reggel és délelőtt, délután tett kísérletet.

Az interpelláció nagy derűtséget keltett. Az árvaszéki elnök egy kissé meg is neheztelt. Replikájában hangsúlyozván, hogy adjanak neki nagyobb munkaerőt, majd akkor jobb eredményeket produkál. Igaza is volt!

Különben az öreg kuruc – (ezt a címet Krisztinkovich előbb kapta, mint Thaly Kálmán) kifogyhatatlan volt az ilyen felszólalásokból. Egy más alkalommal meg azért interpellálta meg az alispánt, hogy vegyen tudomást arról, miszerint a járási szolgabíró egy kutya-pörben (ő annak nevezte; valamint mezei rendőr kihágásról volt szó) már másfél év óta nem intézkedett. Tehát utasítsa azt sürgősen és szigorúan kötelessége teljesítésére.

Az alispán persze azt válaszolta, hogy majd megvizsgálja a dolgot, s bekívánja az összes iratokat.

Krisztinkovich köszönettel tudomásul vette az alispán válaszát, azonban azon kérést terjesztette elő, hogy az aktákat pedig ne kívánja be. Mert a szolgabíróságnál elfeküdtek ugyan az akták, de az alispáni hivatalban szörin-szálán el is fognak veszni.

Következett a gyűlés főpontja! Arról volt szó, hogy az alispán távollétében a főjegyző valami kiküldetéssel bízta meg a tiszti ügyészt. Ez a megbízatásnak nem tett eleget, azon indokolással, hogy ő a tiszti ügyészi funkciókon kívül más teendőkre nem alkalmazható. A főjegyző ebben renitentiát¹⁵⁸ látott. A kérdés nagyon kiélesedett kettőjük között, s mindketten a közgyűlés elbírálása alá kívánták bocsátani az ügyet.

Mint mondtam, mindkét félnek volt pártja; a vezetőség szerette volna complánálni¹⁵⁹ a dolgot, az ellenzék ellenben szerette volna, ha szakadás következett volna be.

Midőn a kérdés sorra került, mindkét fél megtette a nyilatkozatát; meglehetősen idegesen és szenvedélyesen és mindketten elhagyták a gyűléstermet. Mindketten kabinet-kérdést csináltak a dologból.

A főispán szólott és igyekezett az ellentétekkel kiegyenlíteni. Sok jóakarattal, kapacitálással s némileg tekintélyének latba vetésével is.

Felszólalásának azonban éppen nem lett az az eredménye, mint az 1867-ben elmondott installációs beszédének, amidőn gróf Zichy Manó a beszéd közben hozzátett ezen szavakkal:

gróf Zichy Manó

„Engedje meg Méltóságod, hogy az egész gyűlés nevében megöleljem.”¹⁶⁰ Ellenkezőleg. Persze egészen más érzelmek vezették az ellenzék férfait most, mint akkor Zichy Manó grófot. Aki különben is egy tipikus alak volt.¹⁶¹

Egyszer – gondolom 1869-ben – képviselő-jelölt volt. Programbeszédet tartott. Kissé nehezen ment neki, mert amilyen jó magyar ember volt, ép oly gyengén beszélt magyarul. Persze ő a század elejéről való ember volt, amidőn a magyar még nem volt társalgási nyelv.

De azért csak mondta a beszédet. Az udvari papja mellett állott, s ha egy-egy szónál elakadt kiségitette. Többek között felhívta a választó közönséget, hogy csakis a meggyőződése szerint szavazzon. Ő nem akarja őket sem csábítani, sem

befolyásolni, mert nem akar az eszközökben nem válogató... itt elakadt.

Az udvari pap oda súg neki „Sagen's es Deutsch.”¹⁶²

„Aber es ist ninch Deutsch!”¹⁶³ – válaszol a gróf. S megkísérli a beszéd folytatását. Egy körmondat után ismét oda jut, hogy nem akarja, miszerint ő az az – izé.

„Sagen's es Frenzösich.”¹⁶⁴ súgja az udvari pap kétségbeesetten.

„Aber es ist auch nicht Französich!”¹⁶⁵ válaszol mérgesen a gróf. Már egészen fel volt izgatva. Újra bele kezdett. Denique¹⁶⁶ nem tudta kimondani s befejezte a beszédet. Korteskedést akart mondani.

Hanem azért megválasztották Deákpárti programmal. Három év múlva azután, a választás előtt ismét felkereste egy deputáció. Valamelyik bíró uram szép szóval előadta, hogy hát a nép megint csak a Méltóságos gróf mellett fogna és meg is választaná, ha szíveskedne a Méltóságos úr most már a baloldalhoz állni, mert hát a közönség ezt kívánná. Máskülönbén másnak adják ki a szavukat.

A gróf csak hallgatta szép csendesen. Mikor aztán bíró uram végzett, megszólalt az ő sajátos magyarságával: „Bizalmát adtátok? Megválasztottátok? Most visszavonjátok? Takarodjátok!”

Mondom, a főispán beszédének más hatása volt a baloldalra, mint annak idején gróf Zichy Manóra. A baloldal ugyanis kapott az alkalmon, hogy beleköthetett valamibe. Egymás után keltek fel a szónokok, hogy tiltakozzanak az ellen, hogy a főispán praepjudicáljon¹⁶⁷ a közgyűlés határozatának s értékezéseket tartottak a megye autonóm jogairól, a megyebizottság határozatának szabadságáról s. a. t. Erre aztán a főispán heves vére is forrásba jött és hamarosan visszavágott a „tiszelt ténsurak”-nak. Kikérte magának, hogy neki a megyei élet attributumairól¹⁶⁸ leckéket adjanak, mert mint mondá „ő a megye emlőjén nevelkedett, a megyei élet terén töltötte el egész életét, s jobban szereti azt, mint a „tiszelt ténsurak” akármelyik”. Ha megharagudott,

mindég „tisztelt ténsurak”-nak szólította a megyebizottsági tagokat. De azok nem hagadtak érte. Hiszen pártkülönbség nélkül szerette, tisztelt mindenki.

Viharos lett a hangulat, szónokoltak pro és contra. Azalatt a két antagonista¹⁶⁹ a szomszédszobában sétálgatott, rá se nézve egymásra.

Szentirmay formailag szép, bár kissé pathetikus felszólalása után Véghely Dezsőre került a szólás sora. És beszélt „*okosan mint mindég, haragosan mint mindég*” amiként Berzeviczky Albert mondotta egy ízben Hermann Ottónak.

Beszéde közben az elv- és szövetséges társak kezéhez csempésztek holmi apró cédulákat, melyekre feljegyeztek egyet-mást, amit még elmondónak véltek. Véghely azokat applikálta is beszéde folyamán. Végre ismét egy cédula jutott hozzá. Int az átadónak, hogy jól van, majd arra is reá tér. Kibontja, elolvassa a cédulát. Hát bizony abban mentül kevesebb volt ami a tárgyra tartozott, ellenben bőven volt benne sok mindenféle ami nem ide való. Véghely elvörösödött. Nevetett is, mérges is volt. Összegyűrte a cédulát és kicsi híja volt, hogy az átadónak a fejéhez nem vágta. Persze azok is tudták, hogy az ilyen tréfát kívül lehet megkockáztatni. Olyan gyakorlott szónokkal, aki pár másodpercnyi pauza után szépen folytatta a beszédét és igen szép indokolással oda concludált,¹⁷⁰ hogy az ügy voltaképpen nem is tartozik a közgyűlés elé. Tessék azt az alispánnak saját hatáskörében elintézni és ne rabolják el a vármegye bizottságának drága idejét illetően személyes kérdések tárgyalásával.

X.

Az indítványt nem fogadták el. Tovább tárgyalták az ügyet. Mindkét részről ki lettek mentve az argumentumok. Vége felállott Cholnoky László. A Deák párttól vele egyidejűleg Késmárky József törvényszéki elnök.

- *Bocsánat nagyságos elnök úr – mondja Cholnoky – most a szólási jog engem illet, mert én iratkoztam fel a jegyző úrnál. Majd aztán tessék ellenem beszélni.*

Cholnoky azután kifejtette, hogy a kérdés elbírálása szempontjából mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy ki a szaktisztviselő és ki nem az? Így – szerinte – szaktisztviselő a megyei főorvos, a járási orvosok, az állatorvos, a főmérnök, a megye-bábas a tisztí ügyész. Ezek nem alkalmazhatók más funkciókra, mint ami a szakmájukba vág, mert nem is értenek hozzá. Így például a megyebábát alig lehetne egy híd megvizsgálására kiküldeni, a főmérnök úr helyett – s viszont.

Vannak azután nem szaktisztviselők, akiket mindenre lehet használni. Ilyen elsősorban az igen tisztelt alispán úr. Akinek egy szakmára sincs qualificatiója,¹⁷¹ de azért universalgenie,¹⁷² mindent végezhet. Ennél fogva a tisztí ügyész úrnak teljesen igaza van.

A főjegyző pártjának ellenmondásai között szólásra jelentkezett utána Késmárky törvényszéki elnök, kijelentvén, hogy ő teljesen osztja az előtte szóló felfogását; aki

tehát - tette hozzá gúnyosan, - íme láthatja, hogy tévedett, midőn előbb azt imputálta¹⁷³ neki, hogy ellene fog beszélni. Cholnoky erre nagy alázattal felkelt s mély bókkal közbe szólt: „*verem is érte kérem a mellemet.*”

Az ezen incidens által derülségre hangolt kedélyek nem is tértek vissza a szenvedélyesség terére. S végre is a főispánnak, Rosos Istvánnak, a Kenessey testvéreknek concilians¹⁷⁴ felszólalásai után az ügy békés úton intéztetett el a két szembenálló tisztviselő kölcsönös nyilatkozata alapján, melyben kijelentették, hogy őket nem egymás személye elleni animosítás,¹⁷⁵ hanem csak a szolgálati érdek vezette.

Persze nagy volt az öröm a Deákpárton, különösen a főispán részéről, aki, amilyen intransigens¹⁷⁶ volt, ha lovagias ügyről, különösen a saját ügyéről volt szó, épp oly concilians volt a közügyek küzdelmeiben, ahol az ő nemes gondolkodásmódja mindig a békés, arany középutat kereste.

Azonban a baloldal is meg volt elégedve. Nemcsak azért, mert a Deákpárton megzavart békességet, a meglehetősen éles viták után az ügy illetően megoldásával nem látta újra úgy egybeforrasztottnak, mint azelőtt volt; hanem különösen azért, mert neki is alkalma nyílt a vita folyamán, egy és más igazságot odamondogatni s egyik-másik nem kedvelt ellenpárti férfiúnak a szárnyaiból, néhány tollat kiszedni.

Az idő bizony már délután két órára járt. A főispán intett Mudrinak, aki már harmadízben tért vissza a korlát mögé, s aggódó daccal várta urának utasítását! Még kivették az esküt a kinevezett aljegyzőtől s a főispán éppen már be akarta rekeszteni az ülést, midőn Vermes Illés alispán meghallja, hogy Cholnoky – csak úgy discursus¹⁷⁷ közben – azt mondja valakinek; „*különben az egész heccnek az ártatlan oka az alispán úr, mert eltávózása előtt neki kellett volna a kiküldetésről gondoskodni.*”

Az alispán megharagudott s szólni akart. A főispán csitította, hogy ugyan hagyja már abba! De ő a kabátja ujjait felsimítva, mintegy birokra készülő atléta kijelentette, hogy de bizony ezt nem hagyja magán száradni.

Hanem aztán mégis csak sikerült őt elcsillapítani, s a gyűlés a tagok élénk csevegése között széteszlott.

Hát íme! Így folyt le egy heves küzdelem a régi vármegye üléstermében, ahol a politika antagonizmuson¹⁷⁸ kívül személyi tekintetek is indokul szolgáltak. Lefolyt az érvek a szarkazmus és humor fegyvereinek felhasználásával, és kihasználásával, anélkül, hogy a mások becsületéhez csak egy szócskával is közel léptek volna, mert az érdek nem egyesek tönkretétele; a célpont az emberek közéleti szereplése s nem magánélete volt.

És hogy a közérdek tekintetei még a pártszempontokat is uralták; bizonyítja az, hogy egy ugyanazon időben Veszprémvármegye mezőföldnek nevezett alsó részében megindult mozgalom, milyen elbánásban részesült.

A mezőföld birtokosai ugyanis tekintettel arra, hogy e vidék Székesfehérvárral állott még az időben csak vasúti összeköttetésben – tekintettel arra, hogy talajának és gabonájának minősége a Fejér megyeivel teljesen azonos, a gabona árakban azonban csakis azért, mert nem Fejér megyei terményekről lehetett szó, nagy árkülönbözetet

kellott szenvedniük – mozgalmat indítottak, hogy a Mezőföld, Veszprémmegyétől elszakíttassék és Fejér megyéhez csatoltassék.

Eme mozgalom egyik tényezője a balpártnak oszlopos tagja volt. Minthogy azonban e törekvés sikere Veszprémmegyének nagy kárt okozott volna, mert a pénz és véradó tekintetében leggazdagabb vidékét veszítette volna el, bizony félretett a baloldal minden politikai tekintetét, s a Deákpárttal egyetértve, a legerélyesebb akciót indította meg a mozgalom ellen, hogy a törekvést gyökerében elfojtsa. Tanúskodik erről az az interpelláció, mely a következő közgyűlésen éppen Véghegy Dezső ajakairól hangzott el s mely a közgyűlésnek immár levéltárban őrzött jegyzőkönyvében máiglan is olvasható.

Viszont elismerést érdemelnek azok a földbirtokosok, akik közül egy előkelő főúr ma is él, hogy saját gazdasági érdekeiket alárendelve a vármegye érdekeinek, a mozgalom tovább fejlesztéséről önként lemondottak, ami pedig reájuk nézve évenként sok ezer forint – a vagyon értékben ugyanolyan sok tízezer, sőt százezer forint veszteséget jelentett.

Lehet, hogy ma is így lenne. Ámbár nagyobb dolgokban, kisebb dolgokban az egyéni érdekek nagyobb érvényesülését látjuk.

A közgyűlés eme első napjának lefolyása után nem futottak szét a megyebizottsági tagok, mint a megrebbent csirkehad, hanem következő napokra való előkészületekkel, töltötték el s a kedélyesség szavával fűszerezték szabadon maradtot idejüket.

Csoportokként oszoltak széjjel a megérdemlett ebédre, ki a főispánhoz, ki ismerőseihez, ki az étkezdékbe.

Egyik csoport tagjai a Látos vendéglőben ütöttek tanyát. Az akkor még nem volt ilyen nagy címmel kérkedő emeletes épület mint ma; omnibus¹⁷⁹ sem jött onnét ki s be a vasútra. Hanem volt egy ódonszerű földszinti épület, vasrácsos ablakokkal és szilárd tölgyfa ajtókkal. Igen jó magyaros konyha és jó borok kínálkoztak azonban a vendégeknek.

Itt ebédeltek és borozgattak a baloldal néhány urai. A hosszan elnyúló ebéd után a többiek már mind elszállingóztak, csak Váangel Mihály és Krisztinkovich Aladár kvaterkázta még az asztalnál. Kitűnő, erős badacsonyi bort ittak. Bírta e két matador. Ámbár már kezdett melegük lenni. Persze az idő is derűs, májusi nap volt, hát ennek tulajdonították és a nagy barátkozás között, csak törülgették izzadó homlokukat.

Azonban egyszer csak gyanús kezdett lenni előttük a terjengő meleg, mivel hogy füst szag is volt. Nézik a kályhát, hát biz az jól tüzel már.

– *Hej! Látos! Pincér! Megbolondultak itten? Mi az ördögnek fűtenek most?*

Semmi válasz. A kályha azonközben mind jobban ontja a meleget. Ki akarnak menni hát az ajtó kívülről be van zárva. Már akkor tudták, hogy valami gázság van a dologban, s meg is ismerték ebben az ő kedves kollégájuknak Cholnoky Lászlónak a kezevonását.

Hogy a gutaütéstől megóvják magukat – mindketten kövér emberek voltak – az ablakokhoz rohantak és felrángigálták a táblákat. Ám alig hogy ez megtörtént, két hatalmas vízsugár csapott be az akkoriban alakult tűzoltóságnak az udvarban elhelyezett fecskendőiből, mely őket mindenüvé kísérte, ahová csak a szobában menekültek. Végre ki fogyott a víz, az ajtó kinyílt Látos és személyzete mindenből kitagadták magukat és a kedves kollégára háritották a gyanút.

A meggőzfürdőzött és megtussolt férfiak keresték is, de az nem volt Veszprém területén található az nap délután. Kiszökött Arácsra. Csak későn este jött haza.

XI.

Az eset persze városszerte nagy derűtséget keltett. Ma szenzációnak mondanák. Annál dühösebbek voltak annak passzív szereplői, nem voltak alkalmasak őket lecsillapítani. Fogadkoztak is, hogy így, meg úgy, mit csinálnak ők avval a kalefaktorral,¹⁸⁰ csak megfoghassák! Mikor aztán a legsötétebb jövő kilátásaival kecsegtették az ő sérelmezőjüket – úgy éjfél tájban – egyszerre csak betoppan a bűnös!

„*Megvagy!*”, kiált a két sértett, akárcsak Szép Ilonka az ősz Peterdy leánya! S mint bősziült tigris ugrottak a jövevény elé. A harag azonban egyben csillapodott, minden annak komoly, sőt fájdalmas arcát meglátták.

– *Ne okoskodjatok gyerekek!* – szólott az. – *Egy ünnepélyes actushoz kérlek beneteket. Egy kliensem és jóbarátom haldoklik, sürgősen végrendeletet akar tenni. Szíveskedjetez tanúként szerepelni.*

A két jóbarát, mint gavallér ember félretéve a maga sérelmét, késznek nyilatkozott a kívánt funkcióra. El is indultak hármacskán. Ch. L. vezette őket Veszprém külvárosának a mostaninál is gyérebben világított utcáin. Egy ház előtt aztán megállott s bekopogtatott az ablakon. S. Lajos¹⁸¹ árvaszéki ülnök lakott ott.

– *Lajos, kérlek, kelj fel azonnal s jöjj velünk. Egy kliensem és jóbarátom haldoklik; az akar sürgősen... sat. sat.*

S. Lajos ugyan otthon volt, de úgy látszik neki már voltak tapasztalatai e téren, mert meg se mukkant, hogy azt higgyék, mintha nem volna otthon.

– *Úgy látszik nincs itthon.* – szölt az érzékeny szívű Krisztinkovich. – *Menjünk csak, mert majd elkésünk.*

– *De itthon van az, feleli Ch. L. Majd meglátjátok.* S elövelt a zsebéből egy csomag kénes gyufát; azt meggyújtotta s az ablaküvegeket bezúzva, a részen bedobta az égő csomagot a szobába.

Persze, hogy otthon volt S. Lajos! Ki is ugrott azonnal az ágyból s ismervén a dörgést, hogy itt már nincs menekülés, miután a gyufát eltiporta, szépen felöltözött és csatlakozott a többiekhez.

S. Lajos nagyon jól ismerte az ő barátját. Nem egy stiklit követtek el együtt. Egyszer alkonyatkor a lövölde körül járkáltak. Az Isten tudná honnét jöttek? Hova mentek? Mi járatban voltak? Elég az hozzá, akkor ott egy kis deszkabódé állott. Csapott tetővel. Egy személyre való. Ch. észreveszi, hogy valaki van benne. Int S. Lajosnak. Lábhegyen a bódé mögé kerülnek. Neki vetik a vállukat, s egy inzsupsz! Feldöntötték a bódét a benne ülővel együtt. Most fussunk! S csak messziről hallgatták a kárvallott káromkodását.¹⁸²

Még két pasast szedett aztán fel Ch. útjártukban, végre bekalauzolta az ő tanúit a Johannhoz.

– *Te, hát a Johannál halt meg valaki?* – kérdi Vangel. – *Hát akkor miért muzsikálnak itt?*

– *Az ám!* Feleli Ch. – *Az öreg van rosszul, de vígan akar átmenni a másvilágra s még életében meg akarja ülni a saját torát.*

Csakugyan. Ott bent terített asztal s akörül a veszprémi jóbarátok akik előre értesítve voltak Ch. által, a kályha körül meg Jancsi bandája.

Azonnal körülfogták az érkezetteket. Leerőszakolták őket a székekre, minélfogva azok bár látták, hogy másodízben is be lettek csapva, nem tehettek semmit, mint hogy jó képet csináltak a dologhoz.

No! Ne veszekedjetez gyerekek, szólalt meg Cholnoky, azonban eddig tisztos távolban tartotta magát. A délutáni ostobaságnak a Látos buta szolgálója az oka, aki a kemence helyett a kályhába fűtött be. A tűzoltóság meg csak a kötelességét teljesítette, mikor a füstnek láttára, a káromkodás és ablak csörrenésére kivonult. A végrendelet históriát meg azért találtam ki, mert különben megvertetek volna. És nem jöttetek volna el ide, pedig egy nagyszerű eszmém van, melynek végrehajtásánál nektek is ott kell lennetek.

Mindenki nevetett. Kivált a veszprémiak, mert azok már ismerték a végrendelet történetét, ami mindannyiszor megisméltődött, mikor egy-egy pajtás el akart már vonulni a társaság közül. Hát nevettek a sértettek is. És pedig őszinte szívvel. Nem tartottak haragot.

Aztán toroztak. Az idő haladt, de Ch. csak nem akarta megmondani, mi az az ő nagyszerű eszméje. Azt felelte: majd mikor a nap első sugarait hinti szét, akkor lehet azt megvalósítani. A társaságban levő Sz. B. azonban nagyon türelmetlen volt. Minden áron akarta tudni, hogy miről van szó, mert ő különben fogat és elmegy. Nagyon be volt rúgva, az igaz.

Tartóztatták, békítették, de ő csak azt hajtotta, hogy fogjanak be.

– *No! Ha már mindenáron menni akarsz, hát majd befogatok én.* – szól Ch. Kimenve.

Sz. B.-nak egy kis négykerekű kocsija volt egy lóval. A kocsit oda húzták az ajtó elé. A két hátsó kerekét kivették. A lovat reá vezették; a hátsó kerekeket ismét berakták.

Sz. B.-át aztán kikísérték. Ölelkeztek, búcsúzkodtak. Persze ő nem vett észre semmit, bár már pirkadni kezdett. A készen tartott felistrángolt lószerszámot aztán a nyakába kerítették.

Szervusz Pajtás! Szerencsés utat! Mi is megyünk.

Mentek is! Sőt futottak. Mert Sz. B. felismervén a helyzetet bizony nem tudom mit csinált volna. No de aztán a Johann lefektette s délre már kialudta a bajt és nem haragudott. Az urakkal persze a cigányok is menekültek a piac felé.

Mikor már biztonságban érezték magukat, ismét megszólalt a fő mester.

– *Megálljatok! Most végre fogjuk hajtani az én nagyszerű ideámat. Éjjeli zenét adunk az egész városnak a tűztoronyból. Gyertek!*

Az indítványt általános helyesléssel fogadtatván, mindannyian siettek fel a toronyba, a cigányok legelől.

Azonban egyelőre nem látott akadály merült fel. A nagybögő nem fért fel a szűk lépcső kanyarodásán. Többen túl akarták magukat tenni a bajon, hogy jó lesz a szerenád nagybögő nélkül is. Ch. azonban nem engedett. Azt mondott a muzsika semmit sem ér bögő nélkül. Azt fel kell vinni a toronyba. Ha belülről nem lehet felvinni, hát majd kívülről hozzák fel a kis karzatra, amely a tűztoronyt köríti.

Azonnal el is szalajtott valakit a Húsvét köteleshez, hogy hozzon olyan hosszú ruhaszárító kötelet, ami odáig föl ér.

A küldönc felverte a jó Húsvétot s meghozta kívánt kötelet a kellő hosszasságban. Annak az egyik végét aztán leeresztették a karzatról és rákötötték a nagybögőt.

Egy darabig igen simán ment a dolog. Azonban egy kis szellő támadván kezdte lóbálni a bögőt úgy, hogy az több ízben odakoccant a torony falához. Lett erre jajveszékelés a bögős részéről, aki azon siránkozott, hogy a bögője összetörik! Hanem mikor Á. T.¹⁸³ a „bakonyi uraság” a tárcájára ütött, hogy telik abból még pár bögőre is, a füstös arc kigömbölyödött. Hogyis ne! Sok tízest láttak ők már abból a tárcából, mikor az uraságnak a Zikcene-Zakcene, nótát húzták.

Azonban a bögő „állagának sérelme nélkül” érkezett meg a magasba s kezdetét vette a szerenád. I. Jancsi Krisztinkovich biztatására elővette a legfrissebb tudományát. Az pedig sok volt! II. Jancsi, a fia ugyan modernebb művész, de nem jobb cigány, mint az apja. Ha Pestre kerülhetett volna kis Patikárus lehetett volna belőle. De olyan volt, mint a tormába esett fereg. Még Amerikából is hazakíváncozott, ahova jó később a fia elvitte: csak azért, hogy láthassa az ő kis huny-ját, ahol lakik. Honvágyó lelkét fiának az a tanácsa sem levén képes megnyugtanni, hogy hát fotografiroztassa le azt a viskót s hordja a képét magával.

A szerenád tehát szép volt. A kabátok zsebeibe elhozott Johann-féle flaskók tüzeltek a barna fiukat, no meg az a tudat, hogy ők most az egész várost köszöntik.

De volt a programnak exquirit¹⁸⁴ művészi pontja is. Élt akkor Veszprémben egy Langer nevű muzsikus.¹⁸⁵ Akkor muzsikusnak hívták; most művész lenne a neve. Az Isten tudja hány hangszeren játszott? De a legszebben játszott a waldhornin.¹⁸⁶ Egyike volt azon zeneművészeknek, akik a főispán házában szívesen voltak látva. Ő is sokat botorkált éjjel. A mi vidám társaságunk valahol magához szívta. Mikor megtudta, hogy miről van szó, hazaszaladt a hangszeréért s a cigányzene pausái között egy-egy darabot fut el rajta, a kelő nap sugarai által bearanyozott torony kupolája alatt. Bizo-

nyára mondom nem volt kevésbé szép és megható, mint midőn a budapesti Mátyás templom tornyáról hangzott el a tárogató koncert.

A szerenád után *re bene gesta*¹⁸⁷ vonult le a társaság. Szétozslás közben is nyomát hagyva a kezüknek, amiről reájuk ismerhettek. Majd erről később. Elég az hozzá, hogy 9 órakor már mind ott volt a gyűlésen. Katzenjammer nélkül.

Ezen pont letárgyalása után a megyebizottsági tagok majdnem valamennyien megszöktek a farkasordító hidegségű teremből s a többi tárgypontokat úgy az nap, mint másnap csak a tisztviselő kar hallgatta végig azt is a kisteremben.

XII.

Bizony ott voltak. Épen testi-lelki friss egészségben. A régi módi mulatás nem mérítette úgy ki a testet; nem zsibbasztotta el úgy az idegeket s nem homályosította úgy a szellem világosságát, mint a mostani züllés. Akkor murinak mondták. Ma züllés, ricsaj a neve. Amilyen különbség van az elnevezésben, olyan különbség van az akkor és most között a mulatozás módszerében. (Miért ne lehetne ennek is módszere, mint ahogy Hamlet szerint az örültségnek van?)

Először is akkor a mulató urak kizárólag bort ittak. Tiszta hamisítatlan bort. Nagyon ritkán pezsgőt. Pálinkának híre-hamva sem volt. A Cognacot névről sem ismerték.

Ma egy flaska bor után a konyak és egyéb pancsolt édes szeszek. Melyek nemcsak azért okoznak nagyobb kárt a szervezetben, mert kis mennyiségben sok szesz van töményítve, hanem azért is, mert a szeszen kívül egy egész sora foglaltatik azonban az ártalmas ingredienciáknak,¹⁸⁸ melyeknek káros hatását egy jó kialvás által nem lehet paralisálni.¹⁸⁹

Másodszor nem mindég ittak. Hosszú együttlétük alatt a tréfálkozás, heccelődés, elkövetése vévén el legtöbb időt. S nem az italért itták, hanem jó kedvből, a társaság kedvéért. Ha szó esett az ilyen kirúgásról, azokról a huncutságokról tárgyaltak, amelyeket egyik vagy másik lekövetett és soha arról, hogy ki mennyit ivott? Mert az ivás nem volt cél. Csak eszköz a társság összehívása és összetartása tekintetéből.

Tessék ma meghallgatni egy ricsaj történetét a szereplő személyek szájából! Arról lesz első sorban szó, hogy Péter 16, Pál 17 kupica konyakot, allascht,¹⁹⁰ benedikti-
nert¹⁹¹ s. a . t. fogyasztott el. Most ez a virtus.

De hát nem akarok én biológiai értekezést tartani. Csak azt akartam érhetővé tenni, hogy éppen nem volt az lehetetlen dolog, hogy a mulató társaság tagjai másnap reggel katzenjammer nélkül vettek részt a közgyűlésen.

Mielőtt azonban ott üdvözlőlném őket, még el kell mondanom, hogy az éjjeli zene után levonulván a tűztoronyból, a mai Fő-téren búcsúzkodtak egymástól. És ki tehet

róla, ha az urak szépérzékét sértették a körül levő boltok cégtábláinak aszimmetrikus elhelyezése? Egyik is másik is adott véleményt, hogy melyik tábla, hol állana jobban? És minthogy minden szóról szebben beszél a tett, azonnal hozzá is fogtak azoknak; a saját ízlésük szerint való elrendezéséhez. Így került aztán a Fekete-cég szabóüzletének táblája a Suly-féle péküzlet¹⁹² fölé. A Suly táblája a Wurda bácsi boltjára s így tovább a távolabbi utcákra kiterjedőleg.

*A Fekete Elefánt a mai Óváros téren
Forrás: Balogh Gyula képeplaggyűjteménye*

Legtöbb baj volt a mai Rikóty házban elhelyezett Schill-féle fűszerkereskedés táblájával, melynek felső szélét egy neveletlen vaskampó makacsul tartotta. No meg a Fekete Elefánt is útba volt, mely még ma is ott díszleg az ajtó fölött. Emiatt nem igen lehetett a táblához férni. Úgy segítettek tehát a dolgon, hogy egyik a másiknak a vállára állott, onnét az elefánt hátára ült, mint egy paripára, s úgy adta le a táblát a lent várakozóknak. Persze ennek a főmestere is Cholnoky volt.¹⁹³ Megvallom, az ő zsenialitásához képest ez nem egészen volt elég szellemes stikli. De hát kaviárral sem élhet örökké az ember. A pezsgő helyett néha a csigere is jól esik. S nehogy ebből az ő szellemessége rovására hímet varrjanak, melléje állítok egy másik esetet, ami szintén vele és általa történt meg.

Jóval később, midőn már ő városi ügyész volt, Veszprém város egy nagy összegű kölcsönt vett fel egy budapesti banknál. Midőn azonban a kölcsön kiutalására került

a dolog, a pénzpiacon igen rossz conjunkturák¹⁹⁴ mutatkoztak. Nagy volt a pénzhány, minélfogva a bank mindenféle ürügy alatt húzta-vonta a folyósítást. A pénz viszont már nagyon kellett volna a városnak.

Kovács Imre volt polgármesterünk és Cholnoky ügyész már több ízben jártak Budapesten. A bank jogtanácsosa azonban hol egy végzést, hol egy bizonyítványt kívánt még beszereztetni.

Cholnoky végre megunt a dolgot, s összeszedvén minden dokumentumot, amit a jogtanácsos csak kért, fölutazott ismét Budapestre a polgármesterrel. Mielőtt azonban a bank jogügyi osztályába ment, kivett az iratcsomagból egy aktát, melynek ugyan nem volt valami nagy jelentősége s betette a kabátja másik zsebébe.

– *Nos! Kartárs úr! Elhoztam most az összes aktákat, amiket ön kívánt. Remélem, most már ki fogják utalni a kölcsönünket, szólt a jogtanácsoshoz.*

– *Mindenesetre, ha a papírok rendben vannak.* – Válaszolt az udvariasan, átvevén az akta csomagot.

Lapozza-lapozza őket, mialatt arról gondolkodott, hogy miféle ürüggyel rázhassa le újra a bank nyakáról a veszprémieket?

Íme! Észreveszi azon irat hiányát, amelyet Cholnoky félre tett. Bravó! Van ismét ürügy!

– *Bocsánat kedves Kartárs úr! Én már szívesen teljesítettem volna az önök kívánságát, de hát mindég hézagosan hozzák meg a szükséges okmányokat. Most is. Tetszik látni? Így pedig a legjobb akarattal sem tehetek semmit; ezt önnek is be kell látnia!*

– *Ejnye-ejnye!* – mondja Cholnoky. – *Hát megint hiányzik valami?*

– *Igen.*

– *Az? Oh kérem hiszen az egy jelentéktelen valami, ami különben már ismeretes t. kartárs úr előtt.*

– *Ugyan kérem! E miatt ne tartsa vissza a folyósítást.*

– *Hja! Kérem!* – feleli a jogtanácsos. – *Én nem térhetek el a szabályoktól. Tessék azt az iratot pótlólag csatolni.*

– *No, már ez borzasztó!* – szörnyülködik Cholnoky. – *Ilyen csekélységért megtagadni a folyósítást.*

– *Nem én vagyok az oka!* – mondja a jogtanácsos.

– *Hát, ha az az irat meg lesz, akkor folyósíttatja a pénzt?*

– *Igen!*

– *Szavára mondja?*

– *Szavamra.*

– *No, hát akkor itt van az az írás!* – szól Cholnoky, kivéve zsebéből a félretett iratot. – *Hát most tessék folyósíttatni.*

Meg is kapták a pénzt.

XIII.

Másnap az első tárgy az aljegyző választás volt. Két veszprémi fiatalember pályá-zott. Dr. Bohuniczky Ödön,¹⁹⁵ most kalocsai törvényszéki elnök és Kopácsy Árpád.¹⁹⁶ Mind a kettő Deák-párt volt. Kopácsynak erős pártja volt. Bohuniczkynek még erő-sebb. Ki kvalifikáció és tehetség dolgában előnyben volt ellenfele fölött. Kopácsynak ellenben az összekötései voltak nagyok. A nagykiterjedésű és nagytekintélyű Ko-pácsy-család tagjai támogatták őt. Tehát erős volt a küzdelem, s a szavazásnál nem nagyszámú többség döntött Bohuniczky Ödön javára.

Nevezetes a dologban az, hogy Bohuniczky csak rövid ideig, alig néhány napig töltötte be az állást. Lemondott. A beavatottak szerint azért, mert főnöke egy nagy csomó papírost adott át neki azon utasítással, hogy vonalazza meg. Ez a jeles tehet-ségű és képzettségű önértetes fiatalembert annyira bántotta, hogy azonnal lemondott.

Így ad sokszor az életben egy kicsiny körülmény új irányt az ember pályájának. Játékszerek vagyunk a sors kezében. Bohuniczky a közigazgatásnak akarta szentelni munkás életét és incidens folytán a törvénykezésnek lett egy erős oszlopa. Így jobb-e neki? Vagy amúgy lett volna jobb? Ki tudná megmondani.

Azután felolvasták a különféle jelentéseket. Az árvaszéki elnök jelentésének fel-olvasását az újonnan kinevezett tiszteletbeli vicensótáriusnak¹⁹⁷ adták – nem nagy ta-pintattal – éppen csak a gyűlés megkezdésekor. Mert az egy meglehetősen terjedelmes és számokkal tarkított okirat volt, ami az olyan fiatalembernek, aki még az ilyet soha sem próbálta, s akit amellet természetyszerűleg az első szereplés lámpa-láza által is gyötört volt, nem volt könnyű feladat.

Rosos István, a fiatalember atyjának ifjúkori jó barátja, mint már említettem, nagy eszű és nagy tapasztalatú úri ember, teljes jóakarattal oda hajolt a vicensótáriushoz, jóakarattal tanácsot adandó, hogy mielőtt a jelentést felolvassa, olvassa el néhány-szor magának. Akkor már ismerős lesz a tartalmával és könnyebben fogja felolvasni.

Amint ezt meglátták a baloldaliak, elkezdtek zajongani, hogy sugdos Rosos István a fiatal embernek. Ne tessék itt protelytákat¹⁹⁸ csinálni s a fiatal kedélyt peccivics¹⁹⁹ sugalmazásokkal megmételtyezni s. a . t.

Rosos mosolyogva mondotta, hogy hiszen csak a funkciójára nézve adott neki némi tanácsot. Azért ne hevüljenek föl az urak. Tudták ezt ők is nagyon jól, csak csináltak egy kis heccet.

A jelentések után valami megyebizottsági tagválasztás ügyében kellett a közgyű-lésnek határoznia. Sokan szólottak hozzá. Többek között Karácson János²⁰⁰ földbir-tokos és törvényszéki bíró. Nagy olvasottságú ember. Kitűnő szónok. Tetszetős, ked-ves udvarias modorban, csendes szarkazmussal. Típusa a régi jó táblabíráknak. A

magánéletben is kitűnő beszélgető volt. Kedvesen fogok reá mindég emlékezni. Soha sem felejttem el az ő sajátos lekötelező egyéniséget, s kitűnően találó mondásait.

Emlékezem, hogy egy ízben egy váló perben tárgyalt a saját hivatali szobájában.

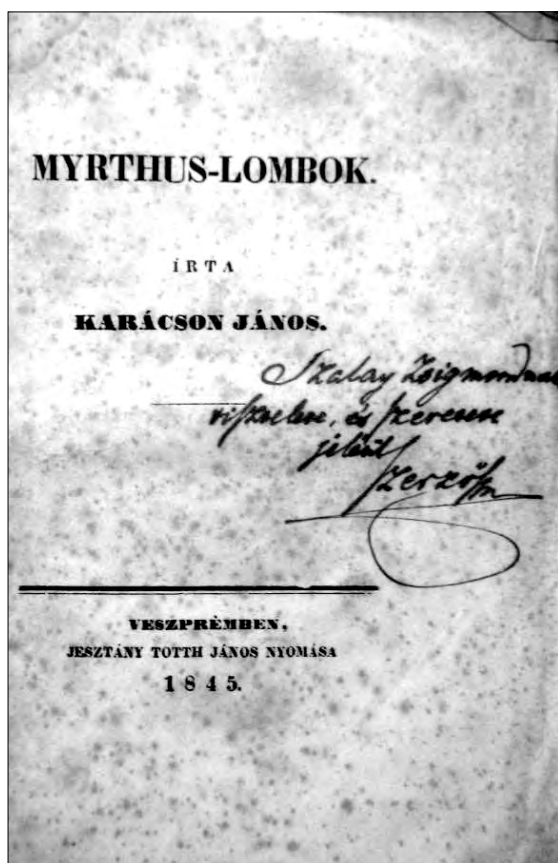
Valami 20 tanút kellett kihallgatni. S a mellett néhai Unger Manó volt az egyik fél ügyvédje. Ami a periratok és perbeszédék olyan özönét jelentette, hogy valóságos örökkévalóság volt kicsinyben. Vele történt meg, hogy mikor egy periratban 17, mondd: tizenhét árkuson keresztül sorra megtagadta a felperes állításait, végezetül még azt iktatta be, hogy: tagadom azonkívül felperesnek ezután teendő és tehető állításait. Különben meglehetősen nyers ember volt. De becsületes. A felei ügyével annyira azonosította magát, hogy valóságos ellenséges indulattal viseltetett az ellenfél ügyvédje iránt. S kész volt még gorombáskodni is. Persze a felekkel is elég sommásan járt el. Ki is dobta az egyiket-másikat. Mégis nagy tekintélye volt. Bízta és bízhattak is benne.

A politikában is szerepelt. Intransigens 48-as volt. A pártnak egyik alelnöke. Féltek tőle, mint a tüztől. Ha egyébként nem, hát azért, mert minden pártkonferenciát ő maga beszélt agyon.

Hát ezzel a veszedelmes féllal tárgyalt Karácson János bátyánk egy válópert. Javában folyt a tanuk kihallgatása. Délfelé járt az idő. És biztos kilátás volt reá, hogy estélig nem lesz vége.

Egyszer csak kicsapódik az ajtó és beront rajta a törvényszéknek akkori, igen heves temperamentumú elnöke.

– Kolléga úr! Jöjjön azonnal egy váltó ülésre sürgős elintézni valónk van!

Karácson János 1845-ben megjelent „Mirthus-lombok” című költeményeinek címlapja

– *Bocsánat méltóságos uram! Én nem mehetek. Tetszik látni, hogy el vagyok foglaltva, s nem várokotathatom a feleket.* – Szólott János bácsi szelíden, egy oldal pillantást vetve Unger Manóra, aki torkát köszörülve, vésztyóslóan emelkedett fel az ülőhelyéről.

– *Ejnye! Az Antiáját! Hát akkor mit csinálok?* – szól az elnök úr. De be sem várva a választ kiszaladt s bevágta az ajtót.

Karácson bácsi utána néz s nagyot szíva az ő örökös szivarjából, amit az Ehronhoffer esztergályossal külön készítettett hosszú csontszopókából szívott; azt mondja az ő csendes sarcasmusával:

– *Hm! Hm! Mégis csak okos ember az az igazságügy miniszter!*

– *Miért, urambátyám?*

– *Mert tudja, hogy kit köll törvényszéki elnöknek kinevezni.*

Rettenetes pedáns volt. Más asztalon, más széken, más író eszközzel nem tudott dolgozni, mint amit megszokott. A széke támlájára egy pléd volt vetve; e nélkül is rosszul érezte magát. Mikor a budapesti kir. Táblához kisegítő bírónak kinevezték, mindezeket a rekvizitumokat felvitette Budapestre. Sőt egy vas levél nyomtatót is, amivel a papír szélét szokta fitirozni mikor dolgozott.

Budapesten azonban nem szeretett. Pedig szívesen ott tartották volna. „*A teremtőjét öcsém!*” Mondotta egyszer nekem. „*Otthon, ha végig megyek az utcán, legalább tudják, hogy ki vagyok. Itt meg ez a sok lótifuti szépség még meg is lökdösi az embert a nagy tolongásban.*”

A pedantériájával azonban gyakran elhárított olyan dolgokat, amik a törvényszékre igen kellemetlenek lettek volna. Például, ha valamelyik kollégája referált a tanácsülésben, ő szeretett mindennek utána nézni. Különösen megtette ezt M. A.-val,²⁰¹ aki igen jó ember, de igen gyenge bíró volt. Egyszer az referált s mondja, hogy a vidéki alperes nem jelenvén meg a tárgyaláson, noha a vétív kellő időben visszaérkezett, az marasztalendő. János bácsi, aki ezalatt vizsgálgatta az aktákat, nagy flegmával oda szól:

– *No ez bajos lesz! Mert az illető megérkezett, de ezt nem az alperes írta alá, hanem a jegyző jelezte rajta, hogy az illető elhunyt.*

Tehát Karácson János²⁰² beszélt. Szépen, okosan, érdekesen. A Deák-párt álláspontját védelmezte. Utána egy baloldali szónok beszélt s megvádolta őt, – nagyon méltatlanul – hogy kortes beszédet mondott, hangulatot akart csinálni.

Karácson bácsi személyes kérdés címén válaszolt. Azt hiszi – úgy mond – hogy mindenki azért szólal fel, hogy a saját álláspontjának hangulatot csináljon és híveket szerezzen. Ha az előtte szóló az ellenkezőt akarta elérni, hát azt felszólalásával el is érte.

XIV.

Különben akkor is volt a törvényszéknek sok jeles és érdekes tagja. A még most is élőket nem nevezem meg. Úgy is reájuk fog ismerni az olvasó.

Például az egyik. Jeles jogász, bíró, szónok, zeneértő s bámulatos emlékező tehetségű férfiú. Vele történt meg, hogy az imént említett Unger Manó által agyondiktált annyi és annyi árkusos jegyzőkönyvet a tollvezető jegyző valamelyik másik aktához keverte és nem találták. Pedig ez nagy baj volt! Ungerrel szemben meg éppen nagy! Aki az ő bemondottjait rigorosusan²⁰³ ellenőrizte. A szegény fiatal jegyző egészen kétségbeesve panaszkolta el a bíró úrnak, aki a kérdéses tárgyalást vezette, a megesezt szerencsétlenségét.

Sebaj mondotta ez. Csak üljön le barátom, majd lediktálom. S lediktálta, napok múlva, emlékezetből, az egész hosszú jegyzőkönyvet.

A másik nagyon szeretett pipázni. Kivált szüzdohányt, amivel barátai és tisztelői szokták ellátni. Egyszer azután valami szegény paraszt ember került a bíróság ítélkezése alá, aki Szulokról vagy Mikéről csempészett dohányt miatt került bajba. Az illető bíró ugyan nem volt a tanácsban, azonban ettől fogva soha sem szívott szüzdohányt. Mert – mint mondá – nem tudván a lelkiismeretét megnyugtatni, ha ő a szegény csempész felett ítélkező bíróság tagja, szüz dohányt szívna.

A harmadik meg telekkönyvi referens volt. Nem gyorsan dolgozott, de alaposan. Egyszer valami revideáló fő fő – mindenegyéb – kifogásolta az előadói könyvét, mert kevés ügydarabot intézett el.

– *Most jövök Székesfehérvárról!* – mondá. – *S ott a telekkönyvi referens éppen kétszer annyit intézett el, mint ön!*

– *És nem vonták fegyelmi alá?* – Kérdi a mi bíránk nagy flegmával.

– *Már miért?* – Szörnyülködik a felsőbb hatalom.

– *Hát csak azért, Méltóságos uram! Mert aki annyit intézett el, azt jól nem intézhette el.*

Volt ennek a bírónak egy fia. Subalternus²⁰⁴ hivatalnok a törvényszéknél. Valóban zseniális ember, de gyeheña, lump. A végit is a mértéktelen borivás okozta. Ez minden lépten-nyomon el-el maradt a hivatalból. Hol délelőtt, hol délután. Az igaz, hogy ha ott volt, többet dolgozott, mint két más s így restanciája soha sem volt.

De hát a hivatalos óra! A mit ki kell ülni! Erre különösen nagy súlyt fektetett az elnök, Késmárky József utóda.²⁰⁵

Egyszer is – két napi kimaradás után – reggel találkozik a folyosón az illető fiatal emberrel. Rögtön számon kéri tőle, hogy hol járt két napig?

– *Beteg voltam, Méltóságos uram!*

– *Beteg? Nem igaz! Lumpolt! Hiszen most is érzik a száján a pálinka szag! Nem szégyelli magát, már reggel pálinkázni!*

– *Hát iszen szentölt vizet csak nem ihatom főröstökömrre.* – mondja ez durcásan.

Persze az elnök elnevette magát. Vége volt a haragnak, s a fiatal úr száraz bőrrel menekült. Nem úgy, mint deák korábban, mikor egy elmaradását avval akarta a tanárra előtt kimenteni, hogy sántikálva ment az iskolába, mert a csizmája feltörte a jobb lábát.

A tanár gyanúskodott, s le akarta vele vetetni a csizmát. A fiú hozzáfogott, de abba hagyta, mert – mint mondá – nagyon fáj.

A tanár nem engedett. A pedellust rendelte be, s az fogott neki a csizma lehúzásának. A nebuló rettenetesen jajgatott, hogy ne bántsák, mert nem bírja ki. De bizony csak lerántották a csizmát, s akkor kiderült, hogy a jobb lába egyáltalán nem sebes.

– *Úgy-e gazember! Tudom, hogy hazudtál!* – mondja a tanító.

– *Nem hazudtam kérem tanár úr! Csak eltévesztettem, hogy nem a jobb lábam, hanem a bal lábam van feltörve.*

De erről már nem húzták le a csizmát. Hanem őt magát húzatta le a tanár pedellussal.

Későbbi időkben találkoztam vele egy ízben a járásbíróság tárgyaló termében.

– *Mit csinál itt?* – kérdem.

– *Pörölök.* – feleli ő.

– *Kit pöröl be?*

– *Engem pöröltek be. Én mindég alpörös vagyok. Csak egyszer voltam felpörös. Akkor is azért, mert pofon csaptak.*

Az e napi gyűlés további folyamában, minden nagyobb emóció nélkül folyt le. A főispáni ebéd után kirándulások történtek Arács, Csopak és Balatonfüredre. Almádi még akkor nem játszott szerepet. Nem volt fürdőhely, csak egy hely, ahol nyáron fürödni lehetett a Balatonon. Később kezdettek a veszprémi urak ott szőlőket szerezni, villákat építeni. Abban az időben a legnagyobb szőlő telep a Suly-féle volt. Az első lendületet Véghely Dezső szorgoskodása adta meg Almádinak, aki ott később szőlőt, villát szervezvé, részvénytársaságot alakított. Maga is ott nyaralt családjával együtt, s hogy úgy mondjam – saját kezűleg csinált ott mindent.

A fürdőház, sétány, ültetvények mind az ő kezdeményezésére készültek. A vendégeket is csakhogy nem úgy fogdosta. Jöttek is lassacskán. Kényelemről biz ott szó sem lehetett. Laktak egy-egy pincéből hevenyészett s villa névre keresztelt hajlékban. A legtöbb ezek közül fából, deszkából készült. Melegek voltak akár a bibliai három ifjak kemencéje. Amelyik a Balaton parthoz közel feküdt, azon fölül szünyogokban is bővelkedett. Nem hétköznapi szünyogokban, hanem olyan óriás fajtákban, mint a fél ujjam. Meg ha száraz nyár volt, a mocsár szag is kínozta a vendéget.

Hagyján! Ott volt a Balaton s volt veranda, melyről oda lehetett látni. Az igények akkor nem voltak olyan felfokozottak, mint most. És volt kedélyes társaság. Legtöbbnyire ismerős vagy rokon családokból. Ezek mindig együtt voltak. Fesztelenül,

A baloldali épületet Thury Etele református lelkész, a másik, lényegesen nagyobb tornyos épület, pedig az egykori Véghely villa.

Forrás:

http://wiki.strandkonyvtar.hu/index.php?title=Alm%C3%A1di_k%C3%A9pek_levelez%C5%91lapjair%C3%B3l_-_Els%C5%91_r%C3%A9sz

parádé nélkül. Kirándulásokat rendeztek Almádi gyönyörű környékének hol egyik, hol másik kies pontjára.

Mindez azonban már később volt. Akkor Balatonfüred volt az egyedüli fürdőhelyünk. Nem sokkal volt silányabb, mint most. És most nem sokkal különb, mint akkor volt. A társaság azonban más volt. És a mulató kedv is. Az ország minden vidékéről odasereglett közönség bizonyára kevesebb anyagi gonddal küzdött s több elmulatni való pénzzel rendelkezett, mint – néhány kivételével – a mostani. Másként hogy is tudott volna megélni, sőt megvagyonosodni az ország bárója: Bizay,²⁰⁶ a fürdőhely maitre-de pleisir-je?²⁰⁷

A hajdani Anna-báloknak csak árnyékai a mostaniak. Az Isten tudja hány vegyes és kettős fogat robogott a Nagyvendéglő²⁰⁸ és Eszterházy-vendéglő elé? S ama nagy nyaralók udvarára, mint a Horváth ház,²⁰⁹ Dóry villa,²¹⁰ stb. akiknek gazdaság tulajdonosai akkor még éltek, sokaknak most már még az utódai is nagyrészt kihaltak, elzüllöttek, vagy legalább is elszegényedtek.

Hogy milyen volt a bál iránt az érdeklődés jellemzi az, hogy a bál napján már nem lehetett egy csokrot kapni. Minden virág kifogyott. Így járt egy nagybátyám, aki a bál napján érkezvén, nem tudott megfelelő csokrot szerezni, noha 100 forintot ígért egyért. Nagyon mérges volt, mert egy szép leánynak akarta adni, akinek kedvéért voltaképpen jött is el a bálra. Mikor javában mérgelődik, betoppan hozzá, aki mindenkit ismert. Bizay. Nagyon övendezett neki, hogy eljött. Kérdezősködött, tudakozódott, hogy miért olyan rosszkedvű.

Döry féle villa Balatonfüreden.

Forrás: Vasárnapi Újság, 1900. 09. 02. 577. o.

– *Hagyjon békét báró. Úgy sem tud segíteni!* – mondja nagybátyám.
– *Én ne tudnék segíteni? Azt szeretném látni! Csak mondja meg mi a baja?*
– *Hát az a bajom, hogy nem kapok csokrot. Pedig az okvetlenül kellett volna. Nem tudom mit csináljak? Blamálva leszek! S. a. t.*
– *Ez az egész?* – szól kicsinylőleg a báró. – *Várjon itt reám, mindjárt jövök!* – azzal kifordult az ajtón.

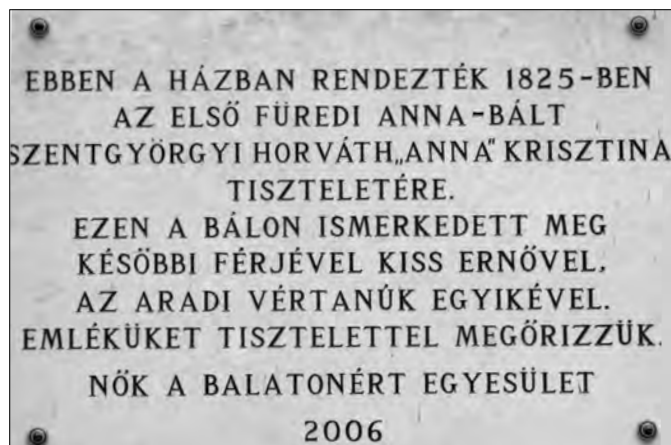
Tizenöt-husz perc múlva visszatért, a kezében egy igen szép csokorral.

– *Tessék! Itt a bukáta!*

– *Jaj, aranyos báró! Hol vette?*

– *Soha se kérdezze azt. Elég az, hogy van. De többet ne mondja, hogy a Bizay nem tud segíteni.*

Szólt, s távozott. Lehet, hogy úgy lop-ta. De meghozta.

Az első Anna-bál tiszteletére állított emléktábla Balatonfüreden, a Horváth-házon.

XV.

Persze az Anna bálók előtt és után a mulatozás egyéb módjai is frekvenciát kaptak. Bizony a házárdjáték is. Ami nélkül világ-fürdő vagy nagyobb fürdőhely el sem is képzelhető. Azonban a játék nem Monté Carló vagy Hamburg rendszere szerint folyt, a hol egy bank, mely az emberi természet nyereségvágyára és szenvedélyességére van alapítva, fosztogatja a közönséget; mivel a bank nyerési esélyeihez a játékos esélye legalább is úgy viszonylik, mint egy az ezerhez. És nem is azokkal a játékokkal melyek ott divatosak. A magyar úri publikum férfi tagjai leginkább a nemzeti játéknak nevezett csöndest: a ferblit²¹¹ játszották, melynek ugyan egy műszava sem magyar. Ritkábban a makaót, melynél csakis a vakszerencse játssza a főszerepet.

A ferbli-nél van kombináció. A játékos – ha higgadt – korrigálhatja a kedvezőtlen esélyeket legalább annyira, hogy ha vesz is nem sokat vesz. A korrigálás alatt nem azt értem, amit a francia ért a corrique-la fortune,²¹² kifejezés alatt t. i. a hamis játékot. Hanem azt, hogy a higgadt játékos óvatossággal és tartózkodással megóvhatja magát a nagyobb veszteségektől, midőn a kártya rosszul jár; s kihasználhatja a kedvező kártyajárást a játsszó társak játékmódorának, temperamentumnak megfigyelése és ahhoz való alkalmazkodás által.

Az igaz hogy vannak kivételes esetek, melyek tragikomikus lefolyása a kapzsiság megérdemelt büntetéseként jelentkezik. Például arra vall néhai P ... i plébánosé. Rettenetes nagy kártyás volt. Jól játszott. Higgadtan, számítással. S mindenek felett örült szerencsével. Ez több ízben látván az urakat nagy pénzben játszani, a hol a különbség bizony szép egymár ezer forintba rúgott, irigykedve mondotta: Hej csak én ülhetnék egyszer közéjük. Majd megtanítanom én őket a saját pénzükért, hogy miként kell ferblizni.

Ez a kijelentés valahogy tudomására jutott K. úrnak. (A nevét nem írom ki, mert bár nagyon öreg ember, de még él.)

K. úr tehát egy alkalommal amidőn a plébános ott settenkedett, gibickedett a ferbli parti körül, oda szólt neki:

– *Nos, szent atyám! Álljon közibénk ötödiknek. Ide mellém!* – s leültette maga mellé bal kézről, ostorhegyesnek.

A plébános alig bírta az örömét titkolni. A játék folyt változó szerencsével. Egy alkalommal, midőn K. úrra került az osztás, észrevette, hogy a játsszóknak jó blattjuk lehet, mert megadták a több tíz forintot tevő vízi-t,²¹³ különösen a plébánosnak, aki utolsó létére elsőnek sietett megadni. K. úrnak ugyan teljesen értéktelen kártyája volt, mindamelllett elkezdte a kártyákat egyenkint kóstoltatni.²¹⁴ Az első a vízi kétszeresével, a többit az előző kártyák kétszeresével. Úgy, hogy a 4-ik vagy 5-ik kártya

már néhány száz forint körül kóstált. Ki megadta, ki eldobta. Persze a plébánosnak jó blattja lévén, valamennyi kóstát berakta, s ekként, mire már ahhoz jutott volna, hogy ő is kezébe kapja a 3-ik kártyát, az a néhány száz forint, amit magával hozott, elfogyott volt. Kezdett is rezonnirozni,²¹⁵ hogy egy kártyát mégis sok ennyi pénzzel kóstáltatni.

– *Csak szabályos dupla tét szent atyám. Ha sokallja, ne adja meg!* – szólott nyugodtan K. úr.

– *De kérem, huszonegyem van vörösben!* – feleli az.

– *Akkor adja meg!* – szól ismét K.

– *De nincs annyi pénzem!*

– *Hát akkor dobja el a blattját.*

A plébános kínos zavarban volt. Hozomot nem mert ajánlani, mert tapasztalásból tudta, hogy ez a játszó uraknál egymás között, pedig intim jóbarátok voltak, ki van zárva. Kölesön sem mert kérni. Hát mit volt mit tennie, eldobta a blattját s felkelt a játéktól. Midőn már menni készült, azt mondja neki K. úr:

– *Nézze szent atyám! Ez az osztás nem gílt.²¹⁶ Szedje ki a pénzét, amit a kasszába rakott. És vonja le azt a tanulságot, hogy ha tisztességes úri emberek közé juthat kártyázni, ne azért kíváncsozzék oda, hogy sok pénzt nyerjen tőlük, hanem a megtiszteltetés miatt.*

Sokkal óvatosabb volt ennél egy bécsi kereskedő, aki egy hajnali órákban lefolyt wirt-lizés alkalmával gibickedett. Feszült figyelemmel kísérte a játékot, s mikor egyik vagy másik dobott, mindig kifejezést adott az Ahndungjának²¹⁷ egy mellette álló néző előtt, hogy nyerni fog-e illető vagy sem. „*Jetzt trifft er; jetzt trifft er nicht!*”²¹⁸ És majdnem minden esetben eltalálta.

– *Hát miért nem tesz ön is az Ahndungja szerint?*

– *Ah! Én nem játszom! Családostul vagyok itt. Vigyázni kell.*

A néző szomszéd aztán kezdett tételeket rakni a bécsi úr sejtelmei szerint s igen nagy nyereséggel végezte a játékot. A nyereségnek felajánlott megosztásába azonban semmiképp sem egyezett bele a bécsi ember.

Napközben azonban nem játszottak az urak. Nem úgy, mint most. Fürödtek s aztán elkedélyeskedtek. Legtöbbnyire a kávéház előtt, mely rendes találkozó hely volt. Politika, gazdálkodás, vadászat s a sport egyéb nemei voltak a diskurzus tárgyai. Az emberszólást nem kultiválták. Legtöbb tárgyat adott a lóspört. Adtak, vettek, cseréltek, lovat próbáltak, új vételt bírálgattak. Befogattak, kifogattak.

Egyszer berobog Inkey K.²¹⁹ egy hatalmas sternqueker szürke négyessel. A sziesz-tázó urak körülfogják, műértőleg bírálgatják értékileg, dicsérik a fogatot.

– *Nagyon jók!* – úgymond a tulajdonos – *Csakhogy nagyon vigyázni kell velük az ostorral, mert ausreitterek,²²⁰ hamar ragadnak.*

– *Eh!* – szól oda Döry Lajos, a Döry-villa tulajdonosa. – *Ausreitter ló nincs, ha jó kézben van.*

– *Próbáld meg,* – mondja Inkey

– *Minek próbáljam? Úgyis tudom, hogy engem nem visznek el, pedig kivágom mind a négy lovadnak a bőrit.*

– *Fogadjunk!*

– *Fogadjunk!*

Fogadtak. Sok mennyiségű pengőbe.

Dőry fölül a bakra. Beleakasztja a balkezét a peregbe – mert akkor négy lovat még peregéből hajtottak – kiereszti az ostort s elkezd vágni a nemes állatokat. Azok majd a csillagokig szöktek, de Dőry vaskeze nem eresztette őket. Ott a kis helyen mely még nem volt befásítva, helyben csinálta jobbra-balra a nyolcasokat, miközben egyre patogott a négyes ostor, a nézők éljenzése között. Végre már a tulajdonos kérte, hogy ne szálljon le, beismeri, hogy elvesztette a fogadást.

Bizony vérzett mind a négy szürkének a háta.

Különben ez a Dőry, egyike a legelőkelőbb magyar köznemeseeknek, nemcsak kitűnő sportember, kártyázó (mert ez megint más, mint: *kártyás*) és jó pajtás volt, hanem zseniális, számító ember és gazda is volt. Többször volt bukóféiben, ugyananyiszor negrettálta magát a milliomosságig.

És ne tessék azt mondani, hogy ez a nemzedék léha, tartalom nélküli volt. Nem igaz. A társadalmi érintkezés gondtalan kedélyessége mögött, valamennyinek lelkében ott égett a haza iránti önzetlen szeretet lángja, tetre készen, minden percben elárasztani vele a közügyek küzdelmét. Megyék zöld asztalánál, országgyűléseken, kulturális alkotások terén. De nem is kell azt magyarázni! Hiszen megmutatták! A tények beszélnek! Az irányban lehetett különbség közöttük. Meggyőződés, temperamentum, tradíciók szerint; az akkori politikai pártok különböző kereteiben foglaltak helyet. Küzdöttek is egymással tisztességes, nemes fegyverekkel a közélet porondján. A magánéletben azonban jóbarátok voltak, akik nem ártani kívántak egymásnak, hanem segíteni egymáson.

Balatonfüred volt néhai báró Fiáth Ferenc főispánnak is kedves fürdője. Évtizedeken át, később számos tagból álló szép családja körében, ott szokott üdülést keresni s oda rándulni ki egy-egy közgyűlés izgalmait kipihenni, talált kedves társaságot és jóbarátokat azok körében is, akik a közpályán ellenfelei voltak.

XVI.

Balatonfüredre, Csopakra, Arácsra rándult ki a gyűlésező publikum is e helyek szülő- és villatulajdonosaihoz. Akik az időben nem élvezték, ma már nem is tudhatják, mi azaz igazi magyar vendégszeretet. Szívesen látják a vendéget most is, ha jön. Azonban könnyen tudják nélkülözni is. Régente azonban nem tudták nélkülözni. A magyar úr valósággal beteg volt, ha nem volt vendége, vagy ha ő nem mehetett vala-

hova vendégnek. Azért hívták, fogták, marasztották a vendéget; még a kocsi kerekeit is kiszedték.

Azelőtt, ha déli harangszókor pattogott be néhány kocsi vendég az udvarházba, ez a gazdának nem esett terhére. A vendég azt kapta, amit a családnak főztek. Semmi különös paradét nem csaptak. Hiszen a látogatók sem azért jöttek. Elégnek meg elég volt. Mindég az ilyen meglepetésekre való tekintettel főztek. Mert ha egyetlen vidéki látogató jött is, azonnal össze lettek híva a helybeli compossessoratus²²¹ tagjai is. Tarokk-partira, beszélgetésre. A Mezőföldön Küngös, Berhida, Csajág, Mezőszentgyörgy, Szilasbalhás s a Bogárdok voltak a vendéglátó compossessoratusok fészkei, ahol az egyes tagok egymás között is fenntartották a folytonos és kellemes érintkezést. Név és születésnap, disznóölés, vadászat, szüret, mind jó alkalom volt rá. S ha ilyen alkalom nem volt, okul szolgált reá a parti vagy a *beszélgetés*. A *beszélgetés* valóságos specialitása volt a magyar középosztálynak. Az egy külön foglalkozás volt. Nem volt az modern értelemben vett társalgás, vagy eszmecsere, vagy megbeszélés. Valami egészen más génre volt az. A célja is maga a beszélgetés volt. Mikor az egyik elment a másikhöz *beszélgetni*, nem volt annak semmi mondani valója a meglátogatotthoz és viszont. És mégis elbeszélgettek félnapokon át a nélkül, hogy a beszédből kifogytak vagy unatkoztak volna. Tárgyul a gazdaság, az időjárás, vadászat, községi, megyei is családi dolgok, irodalom és a politika szolgáltak.

A politika mindenkor, mindenhol és mindenekelőtt! A múlt, a jelenre s a jövőre vonatkozólag.

Az ilyen beszélgetések révén edzették meg elődeink a haza iránti törhetetlen ragaszkodásukat, így erősítették meg egymásban a hitet és bizalmat s itt tartották fenn egymásban a kitartásra való erőt. Tehát nem voltak haszontalan való dolgok. Nem egy nagyobb eszme született meg az illetén összejöveteleken s az elnyomatás szomorú korszakában ide menekült a hazafias aggodalom s itt forrottak egybe a lelkek az intransigens ellenállás szövetségében.

És ha egyébre nem, arra jók voltak az ilyen összejövetelek, hogy a hasonzóru emberekben erősítették az összetartozandóság érzetét. És az ártatlan elkedélyeskedés által bizonyos megkönnyebbülést szereztek a léleknek, amit a ma divatos szórakozások nem igen nyújtanak; s egy oázist képeztek az élet küzdelmében megzaklatott idegek felüdítésére.

Nem is volt akkor annyi idegbeteg ember! A városokban sem, annál kevésbé faluhelyen, ahol pedig most már szintén felütötte a fészket ez a nyavalya, hanem voltak egészséges piros pozsgás férfiak, mint néhai F. D. mezőszentgyörgyi compossessor úr, akinek állítólag olyan hangja volt, hogy a határban dolgozó béresét a kapujából hazakiáltotta. Akár csak most a telefonon, amiről az időben még nem is álmodtak. Még egyéb technikai mű is nagyon fogyatékosan volt, s ami volt arról epodákat²²² írtak a lapok. (Az se sok volt.) Hogy például Angolországban egy gazdag gyáros olyan hálóköntösben ült az estebédjéhez, amelynek anyaga aznap reggel még a birka hátán fehéredett. És az ilyen csodák se izgatták fel a beszélgető urak idegeit, sőt F. D.

úr még valami különös dolognak sem értékelte, mert hiszen, amint monda, önála is megtörtént az, hogy a kutyája még reggel ugatott s a kanásza már ennek a kutyának a bőréből készült dudán muzsikált este a kukoricafosztóknak.

Az idegek mellett persze az izmok is erősebbek voltak, mint a mai embereké. Képtelen ez a restaurációs és követválasztási hajcihőknél, ahol nem ritkán kellett ezek testi erejéhez folyamodni, a parázs verekedések alkalmával. Éppen F. D. volt az, aki két más társával L. Gy.²²³ és K. GY.²²⁴ szilasbalhási nemes urakkal csak óriási erejüknek köszönhették, hogy annál a véres restaurációnál, mely a Pesti Hírlap tárcasorozatában is le van írva, áldozatul nem estek.²²⁵ Midőn egy korcsma-szobában visszavonulva, hárman egy fél falu támadását verték vissza. Amin ugyan csodálkozni nem lehet, ha tekintetbe vesszük, hogy például K. Gy. – a három közül nem a legerősebb – egy más alkalommal ki akarván dobni egy okvetetlenkedő berúgott atyafit, midőn az mindkét kézzel az ajtószárfába kapaszkodott, akkorát lódított rajta, hogy a szárfa kiszakadt s együtt bukott ki a kitessékelt egyénnel; aki pedig szintén nem lehetett gyöngye legény, az ajtószárfába kapaszkodásából ítélve.

Mezőszentgyörgyön egy időben sok tüzeset volt. Nyílt titok volt, hogy gyűjtögetnek. Azt is tudták, hogy ki? De bizonyítani nem lehetett. Se éjjele, se nappala nem volt a lakosságnak. Tanácskoztak. Szolgabíró, pandúrt emlegettek. F. D. úr azt mondta: Minek az? Úgy sem sül ki. Hanem elment a gyanúsítottához:

– Te, vén gazember! Ha még egyszer tűz üt ki a falunkban, én nem megyek oltani, hanem eljövök ide a béreseimmel és beledobatlak a tűzbe.

Nem is lett azután tűz. Most minden tekintetben mások a viszonyok. Az élet küzdelmeiben mindenkinek magára van legtöbb gondja. Kell is, hogy legyen. S e mellett vigyázni kell másra s óvakodni kell a másiktól. Ami hajdanában nem volt szükséges. Ez a barátkozási érintkezési kedvet csökkenti. A sokfelé való gondoskodás meg elveszi az időt. Az emberek érintkezése ma már más indokok alapján, más célból, más formák között s más lélektani motívumok alapján történik. Balatonfürödni vagy egyéb fürdőinknek vendégserege sem az ma, aki volt, ami volt. S nem úgy érintkeznek egymással, mint régebbi időben. Úgy sem, mint abban az időben, amiről jelen sorok megemlékeznek. Pedig már ez is dekadencia volt a régebbihez képest. De azért az még volt valami. Kivált a megyegyűlések alkalmával, amikor kirándulások történtek, amiről említést tettem.

XVII

Volt is ott a kirándulóknak jó dolguk! Csopak, Arács, Paloznak visszhangoztak a jókedvtől. Kedélyes társaság volt minden hajléknál. Ezek aztán összeverődtek egy-egy nagyobb központra. Itt mindegy volt, ki melyik párthoz tartozik. Egyenlők vol-

tak a jókedvben, dévajtságban. A multság végén meg éppen egyformák lettek! De jó volna most a dermesztő hidegben, ami szőlővenyigét akkor juxból elégettek! Kupacokba hordatták a gyepümentén bizonyos távolságban egymástól. Aztán meggyújtották s azoknak fényénél mulatott a társaság. Bizony sokat oda kellett hordani, amíg az uraságok befejezték a multságot. Mikor egy-egy égő kupacra új kötegeket dobtak, olyan sziporka tömeg röpült az égnek, mint a Vezúv kráteréből. Azt is megtették, hogy fogadásból átugráltak az égő kupacokon. Egyik úr éppen a közepébe ugrott. Csak egy jó barátjának köszönhetette, hogy máglyahalált nem halt. Az rántotta ki a gallérjánál fogva, csak a csizmái szenvedvén a parázs melegétől. Olyan is volt, aki elvonnult pihenni. A szőlőtőkék között találtak meg, amint a völgynek fejjel lefelé jóízűen aludt. (A mai kor idegbeteg embere még az ágyban sem tud aludni.)

Balatonalmádiban az Öreghegy egy kis része látható a Szalay Mihály kanonok által épített, Kis Jancsi villa néven ismert épülettel.

Forrás: <http://wiki.strandkonyvtar.hu/index.php?title=F%C3%A1jl:4k%C3%A9peslap2.jpg>

Az egyik szőlőtulajdonosnak a hajléka előtt nagyon szép akácfái voltak. Azoknak az árnyékában uzsonnáltak, vacsoráltak, borozgattak az urak. Ha fogytán volt a bor, a házi gazda elővette a sárgarézsprachrohrt,²²⁶ amilyent a tengerészek használnak és bele kiáltott: *Domka!* És Domka a hűséges vincellér, a nagyterületű szőlő bármelyik sarkában lett légyen is elfoglalva, meghallotta és mindjárt ott termett egy újabb, telt korsóval.

Évek múlva találkozik egy fővárosi úr az illető szőlőtulajdonossal, akinél egy ízben futó vendég volt s nem lévén szokva az effajta szórakozáshoz, nagyon elkészült. Mikor kölcsönösen kiörvendezték magukat egymásnak, azt kérdi a fővárosi: virulnak-e még azok a szép akácfa a szőlőben?

– *Virulnak pajtás, csakhogy amióta megöntözted őket, pirosat nyillanak.*

Hajnaltájban robogtak vagy kocogtak aztán haza a fogatok. Aszerint, amint a kocsis is aludt vagy nem aludt. Az urak valamennyire aludtak és pedig mélyen, mint az a két ügyvéd jóbarát, aki éjjel kocsin jött Enyingről Veszprémbe. Az országúton, a dácai csárda mellett. Itt Veszprémbe hallották aztán, hogy éppen azon éjjel leégett a csárda, ők mit sem tudtak róla, pedig ez égésnek és az utazás idejének összevetéséből az derült ki, hogy valószínűleg akkor lobogott legjobban, mikor ők mellette elvonultak. Bizonyára csuda, hogy fölborulás, kéz- és lábtörés nem történt. Persze, az Isten őrzi a gyermekeket....

* * *

A megyeházán pedig folyt a küzdelem tovább. Ez az év volt az, melyben már utolsó óráit élte a Deákpárti regima.²²⁷ A reá következő év február havában már elkövetkezendő volt a fúzió a Deák-párt és balközép között, hogy megalakuljon a Szabadelvű-párt.²²⁸ Ám egy évvel előbb ezt még senki se tudta csak nagyon kevesen sejtették. Ugyannyira nem, hogy még az év utolján tartott közgyűlésen is a legeléesebben el volt határolva egymástól a két párt tábor. Ez volt az oka, hogy a baloldal indíttatva érezte magát egy megyebeli ellenzéki képviselő által meginterpelláltatni a közoktatási minisztert, a Vörösberényi, Akarattya, Kenese határában fekvő alapítványi birtok miatt, melynek bérlője 1848 óta báró Fiáth Ferenc volt. Az illető képviselő, a bárónak régi jó barátja, volt olyan erős pártember, hogy az interpellációt megtette; de volt olyan jóbarát és gavallér, hogy nem orozva támadott.

Különben eme bérlet keletkezésének érdekes története van. Az említett képviselőt, 1848 előtt kir. fiscalist²²⁹ a pozsonyi országgyűlés előtt egy ízben meglátogatta báró Fiáth Ferenc. Az íróasztalánál találta. A látogató kérdésére: hogy mivel foglalkozik? Azt válaszolta: „a vörösberényi alapítványi uradalom bérleti ügyével.”

– *Hát bérbe lesz adva?* – kérdezte báró Fiáth. – *Egyébként, ha hivatalos titok, akkor ne válaszolj.*

– *Már nem hivatalos titok, mert hiszen éppen most lett elhatározva a bérbeadás.*

– *Miért adják bérbe?*

– *Azért, mert a tisztség azt jelentette, hogy az uradalom jövedelme nem elég a tisztikar fizetésére. Az ügyet nekem adták ki, s én azt javasoltam, hogy adják bérbe; az ilyen slendrián kezelés vagy tolvajgazdaságnál többet ér az, mert amit bérbe kap az alapítvány, az legalább meglesz; így meg semmit sem kap.*

– *Ki veheti azt ki? S mennyiért?*

– *Aki akarja, s aki legtöbbit ajánl; mert nyilvános verseny lesz reá.*

- *Mit gondolsz, én megkapnám-e?*
- *Feltétlenül, ha ajánlatod kedvező lesz.*

Oda is telepedett aztán báró Fiáth családotul. A vörösberényi kastély egy előkelő úri ház lett, ahol a megye színe-java élvezte a házi úr baráti vendégszeretetét. A báró rokonságán kívül legtöbbet fordultak ott meg Késmárky József,²³⁰ Rosos István és a volt kir. fiscális.

A kastély valamikor barátklastrom volt. A nép száján sokféle kísértetes mesék jártak róla. A mire persze a háznak felvilágosodott, magas műveltségű lakói semmit sem adtak.

Egy ízben azonban a báró odaköltözése után nem sokára, éjfél tájban zörgést, láncsörgést hallott a cselédség a folyosó végén levő éléskamrában. Az értetlen cselédnép fantáziája persze mindjárt rémképeket látott; annál is inkább, mert a jelenség majdnem minden éjjel ismétlődött.

Eleintén nem mertek szólani, végre azonban, éppen az alkalommal mikor a volt kir. fiscus is vendégül volt ott, ennek a jágerja elárulta a dolgot az uraságoknak.

A két jóbarát azonnal elhatározta, hogy kikutatja a jelenség okát.

A cselédségnek szigorúan meg lett parancsolva a legnagyobb titoktartás, ne hogy a báró kis gyermekei tudomást vegyenek a dologról s megrettenjenek.

Vacsora után, midőn a család visszavonult, feködni küldték a cselédeket és elhelyezkedtek a folyosón a kamaraajtaja előtt. Éjfél felé csakugyan ismét hallható lett a zörgés és láncsörgés. Azonnal kinyitottak az ajtót s a náluk volt tolvajlámpával besiettek a kamarába. Átvizsgáltak mindent, de nem találtak semmit. A vendég azonban észrevette, hogy a kamara közepén a gerendáról lefüggő láncos mázsa serpenyői, illetve fahídjai himbálódznak. Ezen megfigyelés, melyet barátjával is közölt, azon meggyőződést keltette bennünk, hogy ott benn okvetlenül valami élő állat okozza a zajt.

Másnap és néhány napig azután is lesbe álltak minden eredmény nélkül. Végre akként cselekedtek, hogy a kamara ajtaját előre feltárták, hogy a legelső neszre besiethessenek.

Úgy is lett. Amint az első zörej hallatszott, azonnal benntermettek s a tolvajlámpa fényénél egy házi nyulat láttak a mérlegre, onnét pedig az élelmiszerekkel, gyümölcsessel megrakott állványra ugrani. Meg volt tehát fejtve a rejtély! Valamelyik nyulacska az istállóból beszökött az éléskamarába s ott nagyon jól érezvén magát, esténként előjött lakmározni. De csak akkor, midőn már a ház elcsendesedett, ami – a család későn térvén nyugalomra – rendszerint éjfél felé volt. Egyébként egy lyukban tartózkodott, melyet valamelyik sarokban, a mindenféle hordók, vendülök és lisztes zsákok mögött ásott magának.

(Van ennek a vörösberényi kastélynak még egy kísértetes története, néhány évtizeddel későbből való. Talán elmondom talán nem. Mert a szereplők még élnek, akiknek esetleg kellemetlen lehetne. Akkor azonban már nem báró Fiáth volt a kastély bérelője, hanem László ezredorvos, most országgyűlési képviselő, volt a tulajdonosa.)

XVIII.

A Ferenc napot mindig megünnepelték Vörösberényben. A többször említett jóbarát soha sem maradt el. Valamelyik évfordulón szintén oda igyekezett. Ez pedig néhány nappal előbb, mert Veszprémben dolga lévén, reggel behajtott ide, hogy este Vörösberénybe menjen. Dolgait végezvén a Stingliben ebédelt, a mostani Koronában. Vele volt híres Kinky nevű vizslája, melyet születése előtt 25 aranyon vett gróf Lamberg fő vadászától. Kitűnő állat volt. Okos, értelmes, tanulékony. Kis híja volt, hogy beszélni nem tudott. Talán érdekelni fogja a vadász sport kedvelőit, ha majd később egyet-mást elmondok róla.

Tehát a nevezett volt kir. fiskális úr, különben nagybirtokos, a Stingliben ebédelt. Két más úrral került egy asztalhoz, akikkel egy szép fekete cseh vizsla volt. Olyan kisebb rangú falusi uraknak látszottak. Az egyik – a kutya tulajdonosa – módfelett dicsérte a kutyáját s produkálta a másoknak. *Setzöl-tette Hüttig-öltette, apportírozta*,²³¹ végre egy nyers tojást gurított el neki, amit a kutya szépen, épen meghozott a gazdájához.

Szóba ereszkedett a Kinky tulajdonosával is. Dicsérte a kutya szépségét és kérdezte, hogy mit tud? Szófogadó? Engedelmes-e?

Ezen a réven aztán diskurzus fejlődött ki az urak között. A fekete kutya tulajdonosa bemutatkozott. Angazsálta²³² a másikat, hogy menjenek el bűvészeti előadásra, mely ma este lesz. Ő ugyan már látott különbeket, olyanokat, akik a kést, villát lenyelték. De azért csak elmegy. Megszólal erre a szomszédos asztalnál egy fekete kabátos úr:

– *Kérem: a kést és villát lenyelte? De uram, ez lehetetlen!*

– *Már pedig én láttam a saját szemeimmel!* – mondja a feketekutyás sértődötten.

– *Bocsánat! Nem kételkedem. De mégis! Kést, villát lenyelni! Hogyan lehet az?* – S azzal veszi a kését és villáját s bedugja a saját szájába.

– *Meg van!* – mondja a feketekabátos! – *De rettenetesen szúr! Kérek egy pohár bort. Rosszul vagyok.*

Az elhült falusi úr sietve nyújt neki bort, mire amaz jobban lesz és az asztalterítő alól előveszi a kést és villát.

– *Lássa uraságod!* – mondja mosolyogva, míg a másik nyitott szájával bámult reá.

– *Ez nem művészet. Én majd jobb dolgokat fogok mutatni, ha estére szerencsém lesz, mert én vagyok az a bűvész, aki ma előadást tart.*

El is mentek. Ügyes dolgokat csinált a bűvész. Másnap a reggelinél találkozik vele a kir. fiskális, akit nevezzünk röviden X úrnak s kérdi tőle, nem volna-e hajlandó vidékre elmenni vele egy előkelő úriházhhoz s ott egy kis juxtot csinálni?

A bűvész természetesen vállalkozott. Tájékoztatta magát az úri ház szokásairól és délután compareálva²³³ egy bőrönddel, X úrral kimentek Vörösberénybe, báró Fiáthoz.

X úr, a bűvészt, aki különben egészen disztíngvált külsővel bírt, gróf Monté Christónak mutatta be, megsúgván a házi úrnak, hogy ez csak álnév, mely alatt egy főnemes lengyel menekült rejtőzik. Az időben sok volt ilyen. A báró szívesen fogadta. Szivaroztak, beszélgettek, végre a háziúr egy hármastarokk²³⁴ partit proponált.²³⁵

A vendég szívesen vállalkozott. Játszottak, játszottak; a vendég mindig kontrázott és mindig nyert. A házigazda kezdett ideges lenni.

Egyszer a báró kimond 11 tarokkot, *tous-les-trois-t*,²³⁶ pagát ultimot-t.²³⁷

Gróf Monté Christo mindent megkontráz.

– *Ah!* – mondja a háziúr, – *ezt a kontrát el fogja veszteni a gróf!* S kihívja a Skizt. A másik kettő ad reá egy-egy tarokkot.

Utána kihívja a XXI-et. Gróf Monte Christo elüti a *Skizzel*.

– *De kérem!* – szól báró Fiáth. – *Hiszen a Skiz nálam volt!* – és mutatja az első ütést.

– *Bocsánat, báró úr!* – mondja gróf Monté Christo. – *De nekem mind Skizem van.* És felmutatja a kezében levő tíz db Skizt.

A báró csodálkozva tekintett X úrra s midőn azt kacagni látta, azonnal tisztában a helyzettel. A leleplezés megtörtént. A báró nagyon örült. Vacsoránál még Monté Christóként szerepelt a bűvész. Vacsora után elővette a tudományát és kellemesen elszórakoztatta a gyermekeket.

Báró Fiáth nagy vadászember volt, nem különben felemlített barátai is. Vörösberényben üzték e nemes sportot kis vadra, később, midőn a báró Akára tette át lakását, nagyvadra, a körülfekvő nagy és szép erdőségben. Azonkívül egy nagy társasággal együtt, melyben részt vettek a gróf Batthyányiak, gróf Zichyek, gróf Schmedeggek, Csapody és Tallian nagybirtokosok stb. bérbe bírták Fehér-, Veszprém-, Somogy- és Tolnamegyék szárazföldi és vízi vadászatát. Akán különösen kedvelt szórakozásuk volt télen a *Pürstölés*. Szalmával jól megrakott paraszt szánkóra ültek a vadászok, úgy, hogy alig látszottak ki a szalma közül. Az erdőben aztán, ha meglátták a szarvasokat, a szánnal elkezdték őket keríteni. Közben, egy-egy nagyobb fánál észrevétlenül leszállott egy-egy vadász. A szarvasok egyre a szánt figyelik, mely folyton körüljárja őket, mind szűkebb és szűkebb körben, úgy, hogy az állatok lassanként lövésre jönnek az elhelyezkedett vadászoknak.

Az ilyen *Pürstöléshez* mindig egy akai fiatal németet rendeltek fuvarosnak. Kraft Nácinak hívták. Olyan éles szeme volt, hogy midőn az urak csak egy sötét tömeget különböztettek meg a hó- és dérepte fák fehérsége között, ő már megmondotta, hogy az szarvas-rudli,²³⁸ hány állatból áll? Sőt, hogy 16-os is van közöttük.

– *Turt stengenz Eur Gnoden-Steigens obi!*²³⁹ – szokta mondani.

Az ilyen *pürstölések* rendszerint szép eredménnyel jártak. Megtörtént egy ízben, hogy br. Fiáth János, volt főispánunk fivére, egy állóhelyében 4 szarvaszt lőtt. Mert az erdő a lövés zaját minden oldalról úgy visszhangozta, hogy a szarvasok nem tudták

magukat tájékozni, honét jött a lövés? Csak a negyedik lövés után ugrottak el. Nyúlra, fogolyra is sokat vadásztak s annyira bent voltak a tréningben, hogy a nyúlnál csak az a lövés számított, ha a nyúl feje volt löve.

Egy ízben azzal mulatott a társaság, hogy az udvarban volt kút kávéján látható sötét színű facsomóra lődözött célba az ámbitusról. Persze golyóval. A multság folyt egy ideig, midőn az egyik lövés után visszacsap egy golyó a társaság feje fölött az ámbitus falába. A kemény faböccök vágta azt vissza. Persze, hogy abba hagyták a lődözést.

A szomszéd birtokos, gróf Lamberg híres és szenvedélyes vadász volt, dacára annak, hogy mindegyik kezén csak a hüvelykujja volt meg, a többi lefagyott, illetve lerothadt. Kint volt tél idején egy katonatiszt barátjával az erdőben vadászni. Nagy hóvihár keletkezett, mely őket a hazatérésre intette. Beültek a szánba s mentek-mentek, de azért csak nem értek haza. A gróf megállította a szánt s mondta a kocsisnak, hogy ő azt hiszi, miszerint eltévedett s folytonosan körbe járnak, mert különben már rég otthon kellene lenniük. A kocsis is bevallotta, hogy nem tudja, merre járnak. A gróf leszállt s késével egy nagy hasítást tett az egyik fa héján. Elindultak s egy bizonyos idő múlva ismét a megjelölt fa elé értek. Most már bizonyosak voltak felőle, hogy eltévedtek. Az idő mind szigorúbb lett, a sötétség mind sűrűbb. Nem tudták, mit csináljanak. A tiszt agyonfázva, már bóbiskolt a szánban. Végre a kocsis azt tanácsolta, fogják ki a lovakat, üljenek föl rájuk a gróf és ő, ő bízik az egyik ló ösztönében, az elvezeti őket valami lakott helyre.

Úgy is lett. A tisztet betakarták bundákkal, pokrócokkal, ők pedig felültek a lovakra s engedték azokat menni, amerre akartak.

Mintegy félóra múlva csakugyan egy jágerházhoz vitték őket a lovak. Onnét a gróf parancsára lapátokkal, lámpákkal mentek ki az emberek a szánkóért s az abban levő tisztért, aki egészen meg volt dermedve. A vadász hamarjába levetkőztette, hóval erősen bedörzsölte, ágyba fektette, teát adott neki. Másnap semmi baja sem volt.

Lamberg grófnak sem. Csak az ujjai kezdtek fájni, később dagadni mind a két kezén. Aztán kifakadtak s minden orvosi beavatkozás dacára valósággal lerothadtak. Mindezt pedig az okozta, hogy a gróf ujjai a lovaglás alatt megfagytak s mikor a vadászlakhoz ért, ahelyett, hogy hóval dörzsölte volna, a kályhán melengette azokat.

Mondom azért kitűnő lövő volt. De nagyon irigy vadász. Egy ízben találkozott az akai vadásztársasággal, midőn fűrjésztak, foglyásztak. Hallotta a hírért a híres Kinky-nek, melyről nem tudta, hogy az ő kutyája faja. Csatlakozott a társasághoz. X. úr udvariasságból átengedte neki Kinkyt, keressen a grófnak, ő pedig vállra vetett puskával csak a kutyát dirigálta.

Lamberg gróf lőtt és lőtt. Végre br. Fiáth Ferenc megsokallta a dolgot s intett X. úrnak, hogy lőjön ő is. X. úr levette a puskáját. Gr. Lamberg kettőjük között ment. X. úr ismerte a kutyáját. S mikor az felverte a csapatot, ő és báró Fiáth lelőttek egy-egy vadat, gr. L(amberg). lőhetett volna. Ez többször ismétlődött. Eleinte dicsérte a szép lövéseket. Az ötödik esetben azonban már ajánlotta magát.

Különben a vadász-szenvedély az egész Fiáth családban nagy volt. Ott volt a két kis fiú, Fiáth Gyula és Barca Gábor, az öreg József bárónak²⁴⁰ unokái. Ezeknek nem volt szabad puskázni. Hát azt csinálták, hogy két rövid keményfa bottal vonultak ki a határba egy pensionátus²⁴¹ vizslával, az öreg Akteonnal. Mikor a kutya állt, ők jobbról-balról dobásra készen várták a vad felrepülését. És minden vadászat alkalmával dobtak le egyet-kettőt. De csak fürjet. Fogolyhoz még nem volt szerencsájük. Pedig de vágytak reá.

Egyszer megint áll az Akteon. A gyerekek lábhegyre állva kukucskálják, hogy mi van előtte? Uramfia! Foglyok! Jól kivették az alig arasztos moharban. Képzeltető az öröm és izgatottság. *Aloveiter! Aloveiter! Akteon.*²⁴² *Brr!* Repülnek a botocskák jobbról, balról. Egy nagy ordítás és Akteon sértett önérzettel galoppíroz haza felé. Izgatottságukban elsiették a dolgot. A foglyok helyett szegény Akteont dobták pofon jobbról is, balról is.

XIX.

Ez a két fiú volt különben az úriház kedvence. Ferenc báró gyermekei még akkor igen kicsinyek voltak. Különösen X. úrral²⁴³ voltak nagy barátságban, aki valahányszor ellátogatott Akára, mindig újabb és újabb meglepetést hozott számukra. Pedig gyakran ellátogatott, télen is, nyáron is. Az öreg József báró is nagyon szerette. Mindig azzal szokott tarokkozni. Ez volt a kedvenc szórakozása az öregúrnak. Nyáron a hosszú, földszintes úriház előtt zöldellő óriás hársfák alatt. Ha nem volt is parti, ott üldögélt, ott olvasgatott,

Egy délután is ott időzött a család néhány tagjával beszélgetve, midőn kocsizörgést hallanak a falu felőli emelkedőn. A két kis fiú azonnal megismerte a négyes fogatot. Ezek persze nagy örömmel jelezték, hogy jön a T. bácsi. Mikor a fogat felért a hosszú épületszárny kezdetéhez, X. úr, a ki maga hajtotta a lovait, felhajtott a sorban álló nagy fák egyikénél az épület és fásor közötti térre, mely elég széles volt egy kocsi számára. A másik fánál ismét ki, a harmadiknál be és így tovább, míg a főajtó elé nem ért, rendes ügetésben.

A kintlévő társaság tapssal jutalmazta ezt a kocsis bravúrt. Az öreg József báró különösen el volt ragadtatva, megtiltotta az udvari cselédségnek, hogy a kocsinyomot elseperjék s akárki jött, mindenkinek megmutogatta azt.

Áldott jó ember is volt az öregúr. Típusa a nemes gondolkodásnak, szívjóságban gazdag, régi előkelő uraknak. A falubeli jobbágyoknak valósággal atyja volt, akik minden bájukban csak hozzá fordultak. Nem is mentek el tőle soha segítség, vagy jó tanács nélkül. Nyitva volt az ajtaja boldog, boldogtalan előtt. Sőt még kedvteléseik közben is hozzáférhető volt. A házelőtti tarokkozás közben is adott audienciákat. An-

A Fiáth család sírkertje Akán. Az előtérben a vasrácson belül Fiáth Ferenc, a háttérben szemben, szülei, baloldalon Luzenszky Franciska, jobb oldalon báró Fiáth József síremléke látható.

Fotó: Földesi F.

nak az akai svábnak is, aki valami osztály egyezség dolgában kérte a bölcs tanácsát. A Táling-ról (theilung: osztály) panaszkodott a sváb, melyben meg akarják károsítani. Az öregúr érdekléssel hallgatta, kérdezgette ugyanígy, hogy a játékra nem figyelt kellő mértékben s elfogták az ultimóját. No megharagudott akkor! Elkérgette a svábot. S mikor az már az udvaron kívül volt, még akkor is pörölt reá: – *Du verfluchter Swab, mit deinem Táling.*²⁴⁴

A két fiú, Gyula és Gábor, amint X úr megérkezett, rögtön körülfogták, kérdezték, hogy mit fog nekik elősanzirozni? Apróságokat, kést, zsebefsűt, notesz szokott nekik sanzirozni.²⁴⁵ Mindenből előre két példányt vett. A hasonló példányokat azután különböző helyeken elrejtette; díván vánkos alá, a kottatartó mögé, a szőnyeg alá. A szeleburdiak persze elvesztették hol az egyik, hol a másik darabot. (A valóságban X. úr lopatta el tőlük az inasokkal.) Akkor aztán mentek X. úrhoz, hogy sanzirozza meg nekik. Az persze megtörtént. Egy vacsora alkalmával az egyik gyermek arra kérte X. urat, hogy sanzirozza el az ő kését. Jól van. Egy, kettő, a kés eltűnt. Már most hol van? X. úr azt mondja: az asztalfeletti luster-ban.²⁴⁶ Utána! A két gyerek egyszerre fenn volt az asztalon, a nevelők és nevelőnők pörlekedése dacára. Még az öreg József báró is nevetett a kis kamaszokon, hogy ezt el tudják hinni. Azonban az egyik fiú belenyúl a luszter cserepébe és íme, ott van a kés!

Ez még az öreg urat is meglepte, s kérdezte: – *Barátocskám, hogy csináltad ezt?* S hangos kacagásra fakadt, mikor a felvilágosítást megkapta.

Az akai, moóri és csákvári nagy erdőségekben, ahol az urak vadászni szoktak, természetesen sok volt a vadorzó is. A Raubschütz. Fegyverrel ellátott veszedelmes emberek. Az erdőöröknek sok bajuk volt velük, sőt gyakran forogtak életveszélyben

is. Egyik erdőőr egy ízben találkozáva egy ilyen vadorzóval, valóságos harc folyt le közöttük. Több lövést váltottak, úgy, hogy az erdőőrnek már az utolsó lövés volt a puskájában. A helyzet kritikus volt. Ha lőszer nélkül marad, a vadorzó bizonyára megöli. Jól célba vette tehát ellenfelét s lőtt, mire a vadorzó szó nélkül hanyatt esett s mozdulatlanul fekvé maradt.

Az erdőőr azonnal jelentést tett a móri szolgabírónak. Az kiment a helyszínére s ott csakugyan holtan találta a vadorzót.

Beszállítottak Móra, a hol azonban az orvos megvizsgálván őt, semmiféle lösebet nem talált. A koponyája azonban hátul be volt zúzva. Nem az erdőőr lötte agyon, hanem megcsúszva hanyatt vágódott s ott egy kiálló fatörzsben zúzta össze a koponyáját.

Különben az akai kastélynak gyakran volt nagyobb számú vendége is, midőn nagy szabású hajtóvadászokat rendeztek. Veszprém és Fehérmegyéből gyülekeztek össze a vadász urak. Rendszerint szívesen látott vendég volt Schieder János vendéglős, a mostani Magyar Király szálloda akkori bérlője, három-négy vármegye urainak buzgó szállásadója székesfehérvári vásárok alkalmával. Az urak csak Hanesz-nak hívták.

Egy ilyen nagy hajtóvadászatra elhozta magával a sógorát, egy székesfehérvári ügyvédet. Mielőtt kivonult a társaság a vadászatra, Gyuri, a báró jágerja jelenti, hogy ez a székesfehérvári vendég még sohasem volt nagy vadra vadászni, sőt egyáltalán még fegyver sem volt a kezében.

Ez egy kissé gondolkozóba ejtette az urakat; mivel erdőben, golyós fegyverrel egy teljesen analfabéta puskás veszedelmet okozhat. Nagyon bajos volt a helyzet. Otthon hagyni az illetőt, a vendégszeretetet és udvariasság megsértése lett volna. Tűnődtek, tanácskoztak, míg végre Gyuri megszólal: Csak tessék rám bízni! Majd elcsinálom én a dolgot úgy, hogy nem lesz semmi baj. Az az ügyvéd úr maga úgy sem tudja megtölteni a puskáját, majd megtöltöm én; de golyót nem teszek bele, csak lőport.

Úgy is lett. Az ügyvéd bizony nem tudott tölteni. Nem is olyan könnyű dolog volt az, az elöl töltő golyós fegyvernél. Először lőport kellett beleönteni megfelelő mértékkel, azt jól lefojtani a töltővesszővel. Aztán a golyót egy kis faggyús parget darabba csavarva beilleszteni a csőbe s azt először fakalapáccsal beverni, aztán a töltővesszővel jól leverni, mert a golyónak szorulni kellett a csőben.

Tehát megkérte Gyurit, aki azután úgy töltött, a mint meg volt beszélve.

Kivonulván az erdőbe, a vadászokat elhelyezték. Kezdődött a hajtás. Szűkülvén a kör, a szarvasok törtettek a vadászok felé. Egy szép rudli ki is akart törni, de Gyuri, a ki az ügyvéd-től másodiknak állott, rájuk lőtt, hogy vissza riassza őket. Sikerült is. A rudli tömött csomóban visszarebbent s megállott éppen az ügyvéd előtt.

Ez izgatottságában vagy ijedtében célzás nélkül rájuk duplázott. A szarvasok szétugranak s egy ott maradt fekvé, élettelenül.

Amint az ügyvéd ezt látja, minden vadász-regula ellenére beront a körbe a lőtt szarvas felé és torkaszakadtából kiabál a hozzá legközelebb álló Schiedernek: – *Hanzel! Ich hab einen geschossen!*²⁴⁷

– *Nem hallgatsz! Te ügyetlen!* – csitítja őt Schieder. De hát hiába, mert a nagy kiabálásra a mi vad csak volt a körben, mind kitört a hajtók és vadászok között. Néhány lövés történt, de eredménytelenül.

A társaság összegyülekezett az elejtett szarvasnál. Nagyon szép példány volt. Gyönyörű platt²⁴⁸ lövéssel elejtve.

Az urak gratuláltak a szerencsés vadásznak, a ki majd kibújt a bőréből örömeiben. Br. Fiáth nem tudta mire vélni a dolgot, de nem szólhatott. Csak mikor észrevétlenül tehetette, kérdezte meg Gyurit, hogy hát mégis tett-e golyót az ügyvéd puskájába?

– *Nem tettem én méltóságos uram. Nem is ő lőtte azt a szarvast, én találtam el, mikor rájuk lőttem, hogy visszariasszam őket. Olyan tömötten voltak, hogy a sebzett állat nem eshetett el s magukkal sodorták az ügyvéd úrig. Mikor ott szétrebbentek, ez akkor holtan eldőlt.*

Tehát meg volt fejtve a rejtély, de szólni nem lehetett.

Schieder azonban dühöngött:

– *No nézze báró úr! Ez a számár, akinek még sohasem volt puska a kezében, ilyen gyönyörű lövést csinál! Nem ostoba szerencse ez? stb. stb.*

Gyuri már tovább nem állhatta a dolgot s oda súgja Schiedernek:

– *Dehogy lőtte a fiskális úr. Én töltöttem a puskáját és nem tettem bele golyót.*

– *Igazán?* – örvendez Schieder.

– *Igazán!*

No, nem kellett több Schiedernek! Elkezdett kacagni: – *Te löttél valamit? Te kopuskás?* – szólt a sógorának. – *Semmit sem löttél! Hiszen nem is volt golyó a puskádban.*

Elkezdtek disputálni. A társaság nem tudta mire vélni a dolgot. Végre Gyurit állították elő. Az megfejtette a rejtélyt.

Persze mindenki jól mulatott. Azonban az ügyvéd úr sehogy sem hitte el a valót. Azt mondotta, hogy csak irigylik az ő sikerét s így akarják őt a dicsőségtől megfosztani. És inkább meg hagyta magát csapni az első vadért, szent Hubert nevében.

Meg is kapta alaposan Schieder kezétől.

XX.

Ne higgye azonban senki, hogy azok a férfiak, akik a sport terén együtt szórakoztak, ne foglalkoztak volna egyszersmind a haza sorsával is. Különböző politikai pártállásuk nem akadályozta meg a kellemes baráti érintkezést, azonképpen nem volt akadálya annak sem, hogy az ország dolga felől állandóan és következetesen eszmét cseréljenek. Ellenkezőleg. Miután egyik a másiknak becsületes hazafiságáról meg volt győződve, meg volt győződve arról is, hogy mindegyik a hazának

újjászületéséért kész áldozni mindent, ha a célt különböző utakon és módokon hiszi és reméli is elérhetni. Ennélfogva az eszmék tisztázásánál, a tervek szövésénél őszintén, minden fenntartás nélkül nyilatkozott. Tudását, tapasztalatait a múltból s a jelenből, eszméit és aspirációit²⁴⁹ a jövőre önzetlenül adá a barátságos eszmecestrék értékes anyagául, melyből a jövő kialakulásaik részleteit illesztgették össze. Konzervatív, radikális nem látott egymásban ellenséget, csak aggódó magyar hazafit, a kivel tehetsége és tudása szerint együtt kellett védekeznie a közös ellenség ellen. Állítom, fenntartom mindenkivel szemben, hogy az elnyomatás korszakában csendben, de annál hűségesebben őrködő és munkálkodó eme férfiaknak őszinte és odaadó hazafiságához, mely egyfelől több vehemenciával, merészséggel, másfelől több megfontolással tartózkodással, de a legnagyobb önzetlenséggel a közérdek jóvoltáért képes volt minden áldozatra, a mai korban – sajnos – nem igen találunk hasonlót. A pártédek, mint olyan nem befolyásolta a jóakarátú közbenjárást ott, a hol a saját aspirációk kielégíthetőnek nem mutatkoztak. A személyes érdekről pedig szó sem lehetett.

Az akai társadalmi érintkezés kellemes szórakozásai között is folyton evidenciában lett tartva a hazának ügye. Nem egy okos és hazafias terv lett ott kidolgozva. Az alapelvekre és módozatokra eltérő véleménnyel bíró ismeretük tudtával, megjegyzéseinek értékelésével, sőt felhasználásával. Mindenki tudta, hogy az ellenvélemény nem fog ellenaknákat készíteni, sőt tehetségéhez képest segíteni is fog.

Báró Fiáth Ferenc volt a lelke az akciónak. Ő, aki egyénileg szangvinikus és fellobbanó természetű volt s a magánéletben nemcsak védekezni tudott, hanem nagy hirtelen támadni is, mint Széchenyi Istvánnak buzgó követője, mérsékelten és békés utakon kívánt haladni anélkül, hogy a liberalizmus és a haladó kor követelményei elől elzárkózni akart volna.

Benső barátai között, akik közül mint megyebeli tényezőket ismételten meg kell említenem Rosos Istvánt, Késmárky Józsefet, Csapó Józsefet, Ányos Istvánt, a Hungárokot és X. urat, voltak nálánál konzervatívabbak s radikálisabbak.

Így például X. úr, aki már annak idején feláldozta, helyesebben odadobta tekintélyes állami hivatalát meggyőződésének, hogy az első képviselő választásnál, a hatalom és feljebbvalói akarata ellen Kossuth Lajosra szavazzon, aki szabadságharc alatt a fegyveres küzdelemnek, azután az abszoluthatalom üldözésének volt a részese, szintén be volt avatva ama munkálkodás bizalmasai közé, akiknek elaboratuma,²⁵⁰ azoknak a magyar érzésű magas tényezőknek a kezeihez lett juttatva, akik igyekeztek az uralkodó és nemzet közötti ürt kölcsönös méltányosság kieszközlésével békés úton áthidalni. A mi azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy radikális, sőt intransigens álláspontjából hajlandó lett volna engedni, habár azoknak útjába, akik a kísérletezés becsületes munkájában fáradoztak, akadályokat nem gördített.

Staféta jött egy napon hozzá Bécsből, báró Vay Miklós kancellártól. Sürgősen hívta Bécsbe. Nem tudta miért. De ifjúkori jóbarátja s protestáns hitsorsosa meghívásának azért nem késett eleget tenni.

A Bécsbe való utazás kocsin, télvíz idején terhesebb dolog volt, mint most a gyorsvonaton, fűtött kupékban áldozni az útra néhány órát. Ám ez akkor számba sem jött.

Báró Vay kancellár előadta neki, hogy ő az országot pacifikálni kívánja. Csakis ezért vállalkozott az állásra. A megyék élére kipróbált hazafiakat, okos, higgadt és nagy összeköttetésekkel bíró férfiakat kíván állítani, hogy Veszprém és esetleg még egy megyére öt szemelte ki.

X. úr²⁵¹ elismeréssel adózott a kancellár nemes és hazafias intenciói iránt. Kifejtést adott azon véleményének is, hogy a nemzet önállóságának és szabadságának megóvására a fennforgó körülmények között a békés megoldást tartja célravezetőbbnek; hangsúlyozta azt is hogy ő is szívből óhajtja, miszerint más uralkodó kibékülve a nemzettel, azt alkotmánya és alap törvényei értelmében kormányozza, mert hiszen családjának legtöbb tagja katonai és polgári állami hivatalokban szolgált az uralkodóházat; azonban megköszönve a bizalmat, az ajánlatot nem fogadta el, mivel neki meggyőződése nem engedi, hogy a nemzeti alkotmány felfüggesztett állapotában hivatalt vállaljon.

A kancellár megkísérelte őt rábeszélni, s midőn látta, hogy az eredménytelen marad, egészen elkeseredve kiáltott fel:

– *De hát akkor én hogy tudjam megoldani a magam elé tűzött nagy feladatot, ha olyan férfiú sem akar segítségemre lenni, mint te?*

– *Akad az kegyelmes uram! Csak keresni kell.* – válaszolt X.

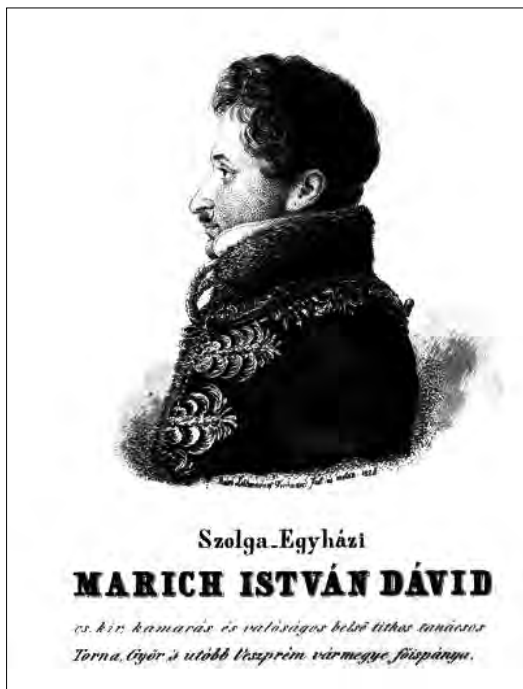
– *Az említett megyékre kit gondolnál ?*

– *Ott van báró Fiáth Ferenc.* – szólt X. – *Jó magyar ember. Tapasztalt férfiú; higgadt politikus és nagy összeköttetései vannak.*

– *Igazad van! Szólt a kancellár. De vajon ő vállalná-e? Úgy tudom, ő teljesen visszavonult a magánéletbe.*

– *Hogy vállalja-e? Nem tudom; de hiszem, hogy igen.*

– *Nos, hát: tedd meg azt a szívességet, beszélj meg vele s értesíts.*

Marich István Dávid Veszprémvármegye főispánja.
Forrás: LDM fotótar

X. azonnal sürgős levelet irt Akára, kérvén a bárót, hogy Fehérvárott találkozzanak.

Úgy lett. X. betegen érkezett oda, és a jó Schieder Hanesz szállodájában ágyban találta őt a báró. Megbeszélték a dolgot s igenlő értelemben értesítették a kancellárt; báró Fiát később ki is nevezetett Veszprémbe. Ahol azért X. azután is az ellenzékhez tartozott, egész haláláig. Ugyannyira, hogy midőn Tisza Kálmán 1875-ben a fúziót megcsinálta, ahhoz sem csatlakozott. De erről talán majd később, vagy semmikor se? Minek!

A pacifikációra²⁵² való munkálkodás s annak az időszaknak eseményei elég részletességgel meg van írva báró Fiáth Ferenc „*Életem és élményeim*” cím alatt megjelent emlékirataiban. Én tehát csak egy s más epizódot sorolok fel, amiről az emlékirat nem emlékezik meg.

Az való, hogy egyesek dolgaival aránylag sokat foglalkozott, mindenhol a védelem nemes cselekedetével járulván ahhoz, hogy akik a lezajlott politikai események miatt bajban voltak lehetőleg kimentessenek. Ilyenek pedig azidőben nagyon sokan voltak.

Egy urasági gazdának a dolga is gondot adott. Mester Sándornak hívták. Litéren szolgált. A szabadságharc idejében, mikor Fehérmegye lovas hajdúkat küldött szét a szomszéd vármegyékbe, hogy a bekövetkezett horvát betörés ellen a népet felláztítsák, Litéren is megjelent azoknak egyike.

A község népe folyton izgalomban lévén, bizony több időt töltött a pincszereken és korcsmákban, mint a templomban.

A hajdú eltávoztával kivonult a falu férfi népe, kisérve a fehérnépek által horvátot lesni az országútra. Horvátok ugyan nem jöttek, de jött három tótasszony, batyuval a hátán. Magyarul semmit sem tudtak. A felizgatott nép ellenük támadt. Agyonverte és beledobta őket a kőbányaiba, a hol kövekkel borították el szegényeket.

Az egyik még nem volt meghalva, jajgatott, kegyelemért könyörgött. Mester Sándor megszánta őt s azon szóval, hogy „*ugyan ne kínozzátok már a szerencsétlent*”, egy egyenesre ütött kaszával agyonszúrta.

Az abszolútorszak beálltával kutatták a dolgot. A legnagyobb bajban a község akkori bírója E. J. volt. Bizony annak nem kecsegtető kilátásai voltak.

Érezte is a veszedelmet. Felkereste Mester Sándort. Nézd öcsém, szólott hozzá, nekem 7 gyerekem van. Ha engem baj ér, mit csinálnak az árváim, meg az özvegyem? Öregember is vagyok. Én élve nem szabadulok. Te neked nincs gyereked, a feleségedről gondoskodni fog a jó uraságod; fiatalember vagy, még élheted a világot, ha kikerülsz. Vállald magadra a bajt. És Mester Sándor magára vállalta, paraszt gavallérságból. Lehet, hogy nem tudta, mire vállalkozik, mert bizony őt akasztófára ítélték. Mindahárom fórum egyaránt.

Az urasága mindent elkövetett az érdekében, eredménytelenül. Végre az elitelt ember feleségét audienciára²⁵³ vitte, midőn a felség Veszprémbe járt.

Az uralkodó a püspöki rezidenciában volt szállva. Ünnepeles nagymisét tartottak

*Ferenc József megkoronázása 1867. június 8-án. A kardvágás
Forrás: Vasárnapi Újság, 1867. június 16., 297. o.*

a nagy templomban. Fehérruhás leánykák képezték a sorfalat a rezidencia lépcsőházában. A tolongás olyan nagy volt, hogy szegénykéket majd agyon nyomták. Az öreg báró Fiáth József és X-úr mindegyik egy kis lányt vett maga elé és oltalmazták őket a nagy tolongástól. Azonban végre őket is elsodorták, s az öreg báró el is esett. A felség, aki megismerte őt, megállott s kérdezte, vajjon nem e esett baja?

– *Nem felség.* – válaszolt a jókedvű úr. – *Egy kövér papra estem, nem ütöttem meg magamat.*

Ranolder püspök a templomajtóban várt a felségre keresztrel a kezében, mely egyre hajladozott, annyira reszketett a keze.

– *Nézd barátocskám, hogy reszket a főpap. Pedig a magyar nép között nincs mitől tartani a felségnek.* – monda az öreg báró.

Mikor Mester Sándornét audienciára vezette az urasága, báró Fiáth Ferenc is latba vetette a befolyását, s Mester Sándor kegyelmet kapott, illetve halálbüntetés helyett életfogytiglani fegyház, amely később 20 évre s ismét 16 évre lett leszállítva, a mit az illető Illván,²⁵⁴ folyton láncban, ki is töltött.

Sok érdekeset tudott e helyről mesélni, igazat, nem igazat vegyest.

Lélektanilag érdekes azonban az, hogy az elítélt ember, három fórum egybehang-

zó ítélete folytán teljesen el volt készülve a halálra; mikor a kegyelmi kérvényre hozott császári leirat kihirdetése végett felhozatták a börtönből, akkor is azon rezignációval ment fel, hogy nem kapott kegyelmet.

Maga vallotta be később, hogy midőn felolvasták a leiratot, ő csak azt hallotta, hogy a halálbüntetést elengedik. A többivel nem törődött.

A halálbüntetés kérdéséhez ez is egy érdek, adalék.

XXI.

A megyei élet lüktetése azonban még az időben nem volt normális. Időleges, átmeneti állapotok voltak azok. De nem haszonnélküliek. A nemzeti öntudat soha ki nem aludt zsarátnoka újabb és újabb tápanyagot nyert, hogy időről-időre egy-egy fellobbanó lánggal világítson a hazafiak lelkületébe. S ha egyéb haszna nem volt is a lelkes hazafiak meg nem szűnő munkálkodásának, az mindenesetre meg volt, hogy az önbi-zalom nem veszett ki s a remény nem aludt ki senki szívéből.

Persze, hogy ahhoz, amit most politikai akciónak nevezünk, úgy formára, valamint possibilitásra²⁵⁵ csak árnyék volt az azon idők mozgalma. A szónak és gondolatnak sem interpretáló médiuma sem szabadon bekalandozható mezeje nem kínálkozott. Az ellenőrzés szoros keretei s a megtorlás veszélye béklyót vetett mindegyikre. Ha tehát az eredményesség tekintetében a mai kor különböző tárgyú és irányú mozgalmái is az elsőség, amidőn mondani, írni lehet büntetlenül a legképtelenebb dolgokat is, az ezer akadállyal és ezer veszéllyel szemben is dolgozó férfiak érdeme viszont hatványozott mértékben áll fölötte a jelenkori ember veszéllyel nem járó agitációjának.

És különösen megemlítendő, az akkori magyar társadalomnak nemcsak mérsékelő, hanem valósággal asszimiláló ereje! Mely a közéje vetődött idegent meg tudta magának hódítani, sőt valósággal el tudta csábítani.

Hogy többet ne mondjak, volt Veszprémben egy zsandárkapitány, Schrammeknak hívták. Zsandárkapitánynak írtam, mert etimológiailag ugyan csendőrszázados ugyanannyit jelent, de történelempolitikai szempontból nem.

A zsandár akkor a legnagyobb úr volt az országban. A pikás pléh-sisak félelmes látvány volt a haza minden polgára előtt. Nem volt az elől biztonságban a saját hajlékában sem senki fia. Se éjjel, se nappal. Megjöttek, bejöttek oda, ahova és amikor akartak. Fegyvert, magyar bankót, forradalmi nyomtatványokat keresni, házkutatást tartani. És fogták, vitték azt, akit akartak. Nem volt más apellátorium-forum,²⁵⁶ csak a zsandárkapitány. Annak meg éppenséggel nem parancsolt senki. Körülbelül akkora úr volt, mint Tisza Kálmán idejében az adófelügyelő. Mert akkor annak se tudott senki se parancsolni.

Ha valaki aztán a zsandárkapitánynál keresett igazságot, hát az ugyan pórul járt. Valamennyi kegyetlen ember volt. Az említett veszprémi kapitány, a Schrammel, pláne.

Egy szó, egy betű, egy tekintet bűn volt előttük. Politikai szempontból. Egyébként az anyagi igazságot becsületesen osztották. Csakhogy sajnos, nem arra használták őket.

És mondom; eme vasvesszővel uralkodó zsarnokok hónapok, évek múltán levették a kegyetlenségig fokozott szigor vaspáncélját; kezdtek simulni az ellenfél társadalmának tagjaihoz, akiket egyébként tisztelni és becsülni voltak kénytelenek; s mely összességében intransigens és félelmet nem ismerő passiv resistentiájával²⁵⁷ imponált nekik.

Schrammel veszprémi zsandárkapitány is engedett, asszimilálódott. Az ő olyatén dolgairól, hogy az előkelő vagyonos polgárok soraiból választott községi bírót megbotoztatta, a község egyik egyházának lelkészét disznóólba záratta volna, nem is tartalmaznak Veszprém megye levéltárának szekrényei adatokat. De tartalmaznak egy járási tisztviselőjéről, aki magyar földbirtokos úr volt. Mert az megint egy lélektani lehetetlenségnek látszó valóság s valósággal paradoxnak látszó dolog, hogy míg az elnyomatásunkra használt idegen nemzet szülőttei később pártfogóivá, sőt barátivá lettek a mieinknek, addig az idegen hatalom szolgálatába szegődött honfitársaink kétszeres ellenségeink voltak.

Ez a tényeken alapuló megfigyelés, azonban nem paradox s lélektanilag is megmagyarázható. Az az idegen, kötelességet teljesített. Tehát már ezért sem fogadta olyan averzióval a magyar társadalom. S midőn az az idegen meghódítva a magyar társadalom nemes és lovagias tulajdonságai által, a becsületes hazafiakat is kezdte tisztelni bennük, a kezébe adott vasvesszőt nem suhogtatta olyan kegyetlenséggel. Viszont a magyar ember megbecsülte, honorálta a kötelesség által ellene hívott becsületes ellenfelet. Tehát közelebb jutottak egymáshoz.

Míg a honfiúi kötelességéről megfeledkezett magyar hivatalnok igazán tisztában lehetett azzal, hogy honfitársai erkölcsi bíraskodásánál számára irgalom, kegyelem nincs. Hogy ott elvesztett mindent, ami az emberre etikai szempontból értékes; tehát kárpótolni akarta magát az ő megbízóinak a kötelességteljesítés túlzásaival kiérdemmelhető kegyei által, úgy is volt. Emezeket kirekesztették köreikből, amazok a magánéletben szívesen látott vendégeik voltak.

A többször említett Schrammel kapitány; továbbá Lobkovitz herceg Székesfehérvárott állomásozó katonai parancsnok, állandó tagja lett a megyebeli urak társaságának s részese vadászataiknak, melyeket – a fentebb említett nagy, bérelt vadászterületen – tartani szoktak.

A herceg különösen szenvedélyes vadász volt, és bravúros lövő! Az volt a specialitása, hogy szárcsát, vadkacsát olyan magasból szedett le, ahol más lövésre sem gondolt. Persze, ezt csak úgy lehetett megcsinálni, hogy irtózatosan töltött. Minden vadászat után volt dolga a komornyiknak a jeges borogatással, amit a gazdája jobb arcára és jobb vállára kellett raknia, mert egészen fel volt löve. A szép hercegné eleget pörölt vele ezért. Fogadta is, hogy nem tesz többé úgy. De a legelső alkalomkor, amikor ismét a Siópartra jutott, megint csak kiadta a parancsolatot *pixenspanner-jának* (püchsen-spanner, t. i. jágerja.) *Doppel maass! Dupla töltés!*

Mert a Sió mentén voltak a legszebb multságok. Siómaros határában. Vad bőven húzott a víz fölött. És bőven volt rák a mederben. Tehát rákásztak is. Érdeemes volt. Nemcsak a mennyiség, hanem a minőség miatt is. A siói ráknál finomabb delikatesz nincs. A balatoni, tiszai, tengeri rák, a hummer, mind semmi ahhoz képest, amit az a piciny zöldesbarna állat nyújt az ollója és farka húsában, mikor cinóbervörösre főzik. Hát még a rákleves! De hát ezt a mi vidékünkbeli ember tudja. Nem kell azt magyaráznom.

Az igaz, hogy amily élvezetes, ép oly nehéz az elrejtett ínycenc falatokat kikopácsolni, hogy mire jól lakna az ember, akkorra belefárad. Hát inkább abbahagyja.

De hát mire való a szakácsművészet? Vannak a konyhának kötelességtudó alkalmazottai, akik a kifejtés fáradságos munkáját elvégzik az uraságok helyett s készen szolgálják fel az élvezhető húst.

Ilyen módon szokta X úr felszolgáltatni a rákot, midőn a megállapított sorrend szerint, nála volt a vadászat utáni estebéd.

Éppen nagy zsákmány volt rákból. Egy egész kocsiderékre valót vittek haza. Előételnek – hogy a budapesti vendéglők étlap-nyelvén szóljak – persze rák lett felszolgálva. A kényelmes hozzáférhetés természetesen nagy fogyasztást idézett elő. Került-fordult a tál, már üres volt. A vendégek remonstráltak, hogy ez csúnya fősvénység, ilyen kevéssel szolgálni a nagy fogásból. A házigazda teljes jóhiszeműséggel védekezett. De végre is kijelentette, hogy ha vendégei vállalkoznak reá, ő akár valamennyit megfőzeti.

Vállalkozunk! Vállalkozunk! Hangzott mindenfelől. Diktum-faktum: hamarjában meg lett főzve az egész mennyiség s hatalmas tálakban feltálalva. De már nem kifejtve. Ahhoz nem volt idő. A vendégek kaptak rajta, s hogy a házigazdával szemben szótartók legyenek, megették mind. A többi fogás persze kárba vészett.

Ám a rákok is bosszút állottak eme pusztításért. Egyik is, másik is panaszkodni kezdett a vendégek közül a gyomrára. Fáj, feszül, fel van fújva. Amin bizony a jó papvásári vörösbor se tudott segíteni. Némelyik úr komolyan rosszul volt. Orvos bizony nem volt a faluban. A szomszéd faluban volt ugyan egy kirurgus. De annak csak kétféle medicínája volt. Egy fehér, meg egy fekete. Egyik hashajtó, a másik hánytató. No, meg volt neki szimuláns pora is. A saját találmánya. Nagyon büszke volt reá. Valami rettenetes keserű ingredienciákból²⁵⁸ volt készítve, aminek az ízet semmiféle cukor, vagy nádméz nem tudta napokig elvenni az ember szájából. Ha az uradalomban valamelyik cseléd, a munkát kerülni akarván, beteget jelentett, ebből fújta a doktor egy dózist a szájába. Az a szegény aztán inkább dolgozott, még ha igazán beteg volt is, semhogy ezt a port kapja, amitől egy hétig nem érezte a felesége semmiféle sültének, főzjtének az ízet.

Ezekre az orvosságokra és erre a doktorra tehát nem vágyódtak a rákkal ellakozott vendégek; bicarbona sem volt ott kapható, pedig a baj mind akutabb lett.

Végre a háziúr öreg jágerja, a Hanz, ajánlotta a saját orvosságát, t. i.: egy lövet puskaport. Kisebb vagy nagyobb mászlival, a baj súlyosabb vagy enyhébb voltához képest, egy kupica pálinkában. Ő mindig ezzel gyógyította magát. Akármiféle bajból. És mindig eredményesen. Miután azonban az uraságok erre sem vállalkoztak,

egy más ajánlatot tett. Azt ugyanis, hogy öntözzék fel jól a padlót s az urak nyitott mellénnyel feküdjenek hasra a nedves pádimentumon.²⁵⁹ Ezt aztán megkísérelték s közörömrre használt is nekik; no meg az erszényének is.

XXII.

Lobkovicz herceg és Schrammel kapitány jóvoltából kapták az urak a fegyveren-gedélyt is a lőport. Még később az 1867-iki kiegyezést megelőzőleg is nehéz volt puskaporhoz jutni. Mezőszentgyörgy vadászurainak V. salétromfőző szállította azt.

Schrammel úrék azonban nemcsak puskaporral szolgáltak a kedélyes vadászkirán-dulásokhoz, hanem egyébvel is. Egy esetet már megírtam, egy évtized előtt.

Talán nem veszi rossz néven a t. olvasóközönség, ha most – kivonatosan – újra reprodukálom.²⁶⁰ Olyan időkről és dolgokról szól, amelyekről jó mentül többször megemlékezni s a vármegye életével a legszorosabb kapcsolatban van.

* * *

A Pákozd – Sukoró – Velencei csata

Forrás: <http://www.pecska.ro/1848/1848/imag/112.jpg>, könyvomat

A magyar sereg több csatában diadalmaskodott már ellenfelein. Pákozdi fehérmezei községnél tömörültek a magyar csapatok azon elhatározással, hogy a csatát ott elfogadják. Roth és Filippovich tábornokok az osztrák sereg tízezer főnyi részével. Láng és Soponya községekben állomásoztak. A csata sorsa attól függött, hogy segítségére mehetnek-e a Pákozdnál ütköző osztrák seregek vagy sem.

* * *

M.[ező] Sz[ent]. Gy[örgy]. falujának földesura, egyszersmind a falubeli nemzetőrök kapitánya fáradtan feküdt ágyában egy kora reggelen, midőn a nemzetőr hadnagy – a földesúr ispánja – jelenté, hogy Lepsény felül 4 kocsin 16 horvát katona vonul a határbeli szántóföldeken, Tác felé. Eléjük kellene menni és letartóztatni őket.

A kapitány azonnal kiugrott ágyából, megparancsolva, hogy kocsisa fogjon be, s a falubeli nemzetőrök összehívassanak.

Tíz perc múlva vagy 30 nemzetőr vonult ki kocsikon a falu határába, hol már messziről észrevették a horvát katonákkal megrakott kocsikat.

Gyors vágásban eléjük hajtattak s két kukorica föld között futó dűlőúton megállították őket. A horvátok parancsnoka egy szép magas fiatal tiszt, azonnal leszállította embereit a kocsikról és csatasorba állította őket.

*Horvát tábor 1848-ban
Forrás: GRACZA I. kötet, 265. o.*

Ugyanezt tették a nemzetőrök is. A kapitány legelöl; jobbról a két nemzetőr hadnagy: az ispán és a falu jegyzője.

Így közeledtek az ellenség felé. Midőn egészen közel voltak egymáshoz, a nemzetőr kapitány németül oda szólt a horvátok parancsnokának. „*Sie sehen die ubermacht, ergeben Sie sich.*” (– *Látja a túlerőt, adja meg magát.*)

A tiszt azt válaszolta „*Ein österreichischer Officier ergibt Sich. Nie!*” (– *Egy osztrák tiszt nem adja meg magát soha*) és kardot rántva tüzet vezényelt.

A nemzetőr kapitány két ugrással mellette termett s a kardot kicsavarta kezéből.

E pillanatban puskaropogás és lőpor füst tölté be a levegőt. Mindkét fél lőtt.

A m[ező]sz[ent]gy[örgy]i nemzetőrök sortüze leterítette az osztrák tisztet, ki homlokodon találva szótlanul rogyott össze és néhány horvát katonát. A horvátok golyói is tettek kárt. Néhány nemzetőrön esett kisebb-nagyobb sérülés; az egyik nemzetőr hadnagy, a községi jegyző azonban súlyos lösebet kapott oldalába, ott rogyott össze a nemzetőr kapitány mellett annak ruhájába fogódzva ezen szavakkal: – *Nagyságos uram gondoskodjék szegény családomról!*

A sortüzelés után általános lett a verekedés. Nemzetőrök, horvátok, folytonos lövöldözés között verekedtek a kukoricában. Később puskaagyra, kocsi löcsre került a dolog, mely úgy csattogott az ellenfél koponyáján, mint a fejsze a fatörzsökön.

Végre 14 horvát feküdt élettelenül elszórva a kukoricák között. A nemzetőrök közül a jegyző és 5-6 súlyos sebesült feküdt a földön.

Ez alatt a nemzetőr kapitány kikutatván az elesett osztrák tisztet, megtalálta annál Jellasichnak egy rendeletét, Roth és Filippovichhoz, melyben utasítja őket, hogy a kilátásban levő pákozdi csatánál a magyar sereget támadják oldalról.

– *Ezt meg kell akadályozni.* – kiáltá a nemzetőr kapitány. – *Minden áron.*

– *Igen, de két horvát katona elmenekült s gyalog vonulnak Tác felé.*

– *Gyorsan Károly!* – szólt a nemzetőr kapitány lovas csöszééhez. – *Nem a tied a ló ne sajnáld, előzd meg azt a két horvátot, adj hírt Táczon először a községi birónak, hogy tartóztassák le őket!*

Úgy is lett. Azaz hogy nem egészen úgy. A két horvát katonát bizony agyon verték a falusi emberek. De hát ez a háború...

Elég az hozzá, Roth és Filippovichhoz nem jutott el Jellasics parancsa, így nem vett részt a pákozdi ütközetben minélfogva a győzelem a magyaroké lett. Ki nyerte hát meg a pákozdi csatát?

De volt annak a dolognak keserűje is. Amit a m[ező]sz[ent]gy[örgy]iek ittak meg.

A halálosan megsebzett községi jegyzőt beszállították a megye székvárosának kórházába. S családját ajánlotta a nemzetőri kapitány a magyar hatóságok pártfogására.

E közben vége lett mindennek. Bejött a muszka, elértünk Világosig. Arad Hatvan stb. Ne időzzünk e szomorú képnél.

A m[ező]sz[ent]gy[örgy]i volt nemzetőri kapitány kapott egy szép reggelen egy idézést a veszprémi zsandárparancsnoktól. Ahol közöltek vele egy feljelentést, hogy ekkor és ekkor a község határában 16 horvát katona leöletett. Ezen feljelentés valóságát látszott támogatni azon meleg ajánlat, melyet a megsebzett községi jegyző mellett a volt nemzetőri kapitány adott.

A feljelentést – aláírás eltitkolásával – is mutatták neki, ki azonnal reá ismert egy községbeli kisbirtokos kézírására.

Természetesen tagadott mindent, mire a zsandárparancsnok kijelentette, hogy a helyszínen fog vizsgálatot tartani. Megemlítvén, hogy egy igen terhelő községbeli tanú áll rendelkezésére.

A volt nemzetőr kapitány hazautazott s elhívatta magához azt a kisbirtokost, kinek írását a feljelentésen megismerte.

– *Uram!* – monda neki. – *A község fel van jelentve 16 horvát katona megölése miatt. Én láttam a feljelentést és megismertem az írást.*

– *Talán nem méltóztatik gondolni, hogy én.*

– *Én nem gondolok semmit!* – válaszolt a földesúr. – *Csak annyit mondok, hogy ha e miatt az ügy miatt csak egy embernek a haja szála meggörbül, úgy a feljelentő elveszett ember.*

Csakugyan kijött a vizsgáló-bizottság. A zsandárkapitány, a járási főbíróval, ki magyar ember létére gonoszabb volt száz Csaszlauból szalasztott piócánál.

Vizsgáltak, kutattak, tanukat hallgattak, semmi eredmény. Az a bizonyos terhelő tanú, mindenből kitagadta magát, összeveszett a főbíróval meg a zsandárkapitánnyal, hogy mi alapon citálják őt be tanúnak, mikor ő semmit sem tud.

Hétszer volt kint a komisszió. A bírót megbotoztatta; a ref. papot elzáratta a főbíróval, semmi eredmény.

Vége egy ebéd után, szivarozás közben a zsandárkapitány, ki a földesúrnál volt szállva, azt mondja: – *És mégis meg kellett történni ennek a dolognak és én ezt ki fogom kutatni.*

Erre a földes úr, ki teljesen el volt már keseredve a sok üldözés és zaklatás által, erősen szembe nézve a kapitánynak, azt válaszolá:

– *Tudja mit kapitány úr. Én már ezt a hajszát meguntam. Elmondom önnek, hogy miként történt a dolog. Bebizonyítani nem tudják. Tehát adja becsületszavát, hogy nem mondja tovább. Am úgy adja azt és számoljon le azzal, hogyha ön az általam mondandókat felhasználja, én kiirtom önt a világból. Ezt becsületszavamra mondom.*

A kapitány meglepetve nézett a földesúrra. Nézte ennek elkeseredett vonásait, végre rövid gondolkozás után felelé: – *Itt a kezem.*

– *Jó, tehát hallja.* És elmondott neki a földesúr mindent igazán, őszintén s végezetül azt kérdezé a kapitánytól: – *Hát ön uram! Másként cselekedett volna?*

– *Igaza van, én is úgy tettem volna!* – szólt a kapitány. – *Szavam adom, ide nem jövünk többet.* Nem is jöttek.

Ez a pákozdi csata történetének egy epizódja.

XXIII.

Hogy azonban milyen módon bántak el azzal, vagy annak családtagjaival a kire csak legtávolabbról is reá foghatták, hogy rebellis volt, azt bizonyítja ugyancsak az előző tárcában szereplő s a többször említett X. úrral azonos nemzetőrkapitány édesanyjának nyugdíjügye.

Az illető úrasszonynak férje²⁶¹ 41 évig volt állami szolgálatban. Mint fiscus, mint táblabíró és mint septenvir.²⁶² Ezen állásban érték őt a 48-iki, illetve 49-iki események. Mikor az osztrák kormány Bécsbe, a magyar kormány pedig Debrecenbe rendelte a m. kir. Curiát a tagok egy része az egyik, más része másik rendeletnek engedelmeskedett. Mezőszentgyörgy földesurának atyja azonban már akkor fekvő beteg volt s rövid idő alatt tüdőgyulladásban meg is halt. Tehát nem mehetett se Bécsbe se Debrecenbe.

Negyvenegy évi szolgálat után járt volna az özvegyének nyugdíj, akit bizony a boldogult nem valami rózsás anyagi viszonyok között hagyott hátra. Az abszolút kormány azonban teljesen meg akart felejteni róla. Annak is meg volt különben az oka. Volt X. úrnak kir. fiscalis korában egy kollégája, akit alantos állásból neveztek ki hirtelen kir. fiscalisnak. Eszes, de szegény tót fiú volt, tehát a családi netus nem emelhetette. Kitudódott azután, hogy ő egyik nagy befolyású úrnak olyan szolgálatokat tett, amilyenekre önéretes ember nem vállalkozik. Súgtak, búgtak elégedetlenkedtek a kamarai tagok Szólni azonban egyik sem mert. X. úr azonban a legközelebbi ülésen, midőn az új kolléga is helyet akart foglalni az asztalnál, felkelt s kijelentette, hogy ő olyan jellemű emberrel, aki lealázó szolgálat révén jutott az állásba, együtt nem szolgál. A többiek helyeselték s az új kolléga kénytelen volt szégyenkezve távozni. Lemondását másnap be is adta.

Ebből az emberből az abszolút uralom alatt magas állású hivatalnok lett S bosszúját több ízben érezte X. úr. Így az édesanyjának nyugdíjügyében is. Végre megunta e hazavonát és elment Bécsbe K. pénzügyminiszterhez.²⁶³ Midőn bevezették a miniszterhez, akkor jött ki attól egy lefátyolozott hölgy, akiben X. úr a szabadságharc legelső tényezőjének nővérére ismert.

A miniszter, egy igen kistermetű férfiú, nagyon izgatott volt, különben is a társadalmi műveltsége sok kívánni valót hagyott. Szegény iparos ember gyermeke lévén, a felsőbb körök sima modorát nem tudta elsajátítani.

Midőn X. előadta jövetelének okát hidegen és ridegen azt válaszolta a miniszter: – *Für Rebellen haben wier kein geld!* (– *Lázadók számára nincs pénzünk*).

X-et akit a természet meglehetősen szenvedélyes természettel ruházott fel, elfutotta a harag oda lépett közvetlenül a miniszter elé s azt mondta neki:

– Kövesse meg magát az úr és ne sértegesse a magyar hazafiakat, akik között lázadó egy sem volt; s különösen ne sértegesse boldogult atyám emlékét, aki már akkor is hűséges hivatalnok volt az államnak, mikor ön még talán az apja által foldozott lábbelit szállította haza a kuncsaftoknak. S ki több és jobb szolgálatot tett az igazságszolgáltatás terén az uralkodóháznak, mint önnek az egész pereputtya.

A kis ember elsápadt s idegesen kiáltotta: – Tudja-e ön kivel beszél?

– Tudom – válaszolt X. – De ön is tudja meg, hogy aki most önnel szemben áll annak nem imponál ön, sőt önnél nagyobb alakok sem. Ön tehet velem majd ami tetszik, de itt én vagyok a helyzet ura!

A miniszter, mintha kövé vált volna, néhány másod percig hallgatott. Aztán a rendes hangon megszólalt:

– Igaza van önnek. Helytelen volt tőlem a fiú kegyeletét megsérteni az atyja emlékében. De ne csudálja, hogy ingerült voltam; mikor olyanok is molesztálnak, mint az a hölgy, aki ön előtt itt bent volt. Édesanyja nyugdíja felől, majd intézkedem.

– Köszönöm. Nem veszem igénybe. Isten önnel.

Eltávozván meglátogatta gr. úr udvari kamarást. Annak elbeszélte a dolgot.

– No barátom! – szólott az. – Darázs-fészekbe nyúltál. Az kriminális kis ember. Csak utazz el mentől előbb.

– Eh! Nem bánom én, akár mit csinál velem. De azt nem lehetett elhallgatnom.

De bizony nem történt semmi. X. bántatlanul indulhatott másnap útra. Sőt néhány nap múlva jött egy végzés, hogy édesanyjának 300 (Háromszáz?!) váltó forint nyugdíjat rendeltek.

Természetesen nem is reflektált reá.

Az ilyen kedveskedések persze éppenséggel nem voltak alkalmasak arra, hogy a magyar embert kitérítsék a passzív rezisztencia sáncaiból és bizonyára nagyon megnehezítették azoknak a jóra való és jóakarattól áthatott férfiaknak a munkáját akik – miként előbbre elmondottam – később a pacificatióra vállalkoztak.

Azt mondják az osztrák nem felejt és nem okul. Ennek a mondásnak azonban csak a második tétele igaz. Mert felejteni, illetve elfelejtkezni nagyon is szokott azokról az eseményekről, amikor a magyar nemzet karja mentette meg, ereje tartotta fenn az ő roskadozó házalóját. Sőt megfejtkezni is szokott magáról, a mi a fentebb idézett mondás azon igazságából származik, hogy nem okul.

A híres Kolonics-féle alapelv, hogy *Hungariam faciam – mendicam ét Captivam*²⁶⁴ egyáltalán nem vált be, s nem lehetett Magyarországot semmiféle sanyargatással osztrákká tenni, az összbirodalomba beolvasztani. Sőt ellenkezőleg! A nyomás alatt még anyagilag is erősödött. Mikor a magyar embernek nem volt szabad politizálni; vármegyén, országgyűlésen pártoskodni, kénytelen kellett lenni is a gazdaságával foglalkozott. Ezáltal jövedelmét fokozta, kiadásait, költségeit korlátozta; tehát gyarapodott.

Tessék csak visszatekinteni arra az időre, midőn az alkotmány újra kiütt! Hányan mentek tönkre az örült politikai versengés pazarlásai folytán? Olyan családok sokasága, mely nemcsak hazafiság és az intellektuális erőnél, hanem anyagi erejénél

fogva is, gerincét képezte a nemzet organizmusának! Hányan? Sokan úgy, hogy még utódaik is az elzüllesztés semmijébe vesznek Mert hiába! Ez a magyar erkölcs. Vörösmarty Mihály „Fülemüle” című költeményének igazsága és morálja a politikai pörpatvarkodásra is áll. Sőt arra fokozott mértékben.

Isten bizony! Jobban célt értek volna s Magyarországot könnyebben tették volna koldussá és megejthetővé, ha jogot, módot és alkalmat adtak volna hazafiainak, hogy egy kis meg-meg újuló és időnként visszatérő alkotmányos háborúskodásban, választási mozgalomban egymás fejét beverették, egymás pénzét elpocsékolassák. Mindenesetre könnyebben, mint azzal, hogy például az adót katonai megszállással exequálták²⁶⁵ be. Mert a renitens magyar ember inkább tartotta azt a 40–60 vagy 80 katonát hétszámra, hónapszámra, semhogy beadja a derekát. S inkább tűrte azt a mesterségesen kieszelt szekatúrát, amit az executióban levő osztrák katonák – kivált a curacér – előkeresett, semhogy hazaárulónak minősíttesse magát. Mert ki lett mondva, hogy hazaáruló az, aki önként megfizeti az adóját. Máshol is, Veszprémbe is. Érdekes, hogy az egyik úr, aki legjobban fenekedett, azért titokban fizetett; a katonát tartást meg megtérítették neki.²⁶⁶ Persze nem térítették meg a többinek, Nem térítették meg sem az anyagi kárt, és nem kárpótolták ezért a tortúrázásért, amit rajta elkövettek. A miről szemelvényeket érdemes lesz elmondani annak bizonyosságául, hogy amit Jókai Mór a *Szezelem bolondjaiban* e tárgyról ír, az éppenséggel nem a költői fantázia szüleménye. Mondom ezzel nem tették koldussá a magyart; megejthetővé annál kevésbé; sőt az elkeseredés folytán még szívósabbá az ellenállásra.

A katonai executióról majd egy másik számban mondok el egyet s mást.

*Az osztrák fegyverletétel (Róth és Filippovich osztrák tábornokok serege
Perczel Mór előtt Oszóránál leteszi a fegyvert)*

Forrás: GRACZA II. kötet, táblakép

FELHASZNÁLT IRODALOM

Veszprém megyei folyóiratok. A felhasznált lapok a végjegyzetben jelölve.

APRÓ 2009 = Apró Erzsébet: Bács-Bodrog vármegye közigazgatása és hivataltörténete a polgári korban a vármegye tisztségviselői, előadás formájában elhangzott a Pest Megyei Levéltár 2009. november 26-ai tudományos ülésén. (www.pestmlev.hu/data/files/166339000.pdf)

ASBÓTH = Asbóth Miklós: Kalocsai életrajzi mutató (Befejezett életművek) (<http://www.tpkkalocsa.hu/wp-content/feltoltes/eletrajzi-mutato.pdf>)

BÉL 1989 = Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása, Veszprém, 1989.

BERZEVICZKY 1922 = Berzeviczky Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon, 1849–1865. Franklin Társulat kiadása, Budapest, 1922.

BONA = Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49., Zrínyi Katonai Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1987.

DOBI 1980 = Dobi Mariann: A Szilasbalhási Casinó működése, Veszprém, 1980. Szakdolgozat

CHOLNOKY 1998 = Cholnoky Jenő, Vár Ucca tizenhét, szerk: Géczy János, Veszprém, 1998/2.

EMLÉKKÖNYV 1896 = Emlékkönyv a Veszprémi Takarékpénztár 50 éves fennállásának ünnepelésére, Veszprém, 1896.

EÖTVÖS 1909 = Eötvös Károly: A Bakony, Révai Testvérek, Budapest, 1909.

EÖTVÖS 1905 = Eötvös Károly: Tünetemények, Révai Testvérek, Budapest, 1905

EÖTVÖS K. 1905 = A nagy év, Révai testvérek, Budapest, 1905.

FIÁTH 1878 = Fiáth Ferenc: Életem és élményeim, Tettey Nándor és Társa, Budapest, 1878.

GRACZA = Gracza György: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története, Lampel Kiadása, Budapest, é.n. I–V. kötet

GERENCSÉR 1997 = Gerencsér Miklós: Újdonászi ódonóságok Veszprém vármegyéről 1857–1861-ből, Pápa, 1997.

HOGYA 2004 = HOGYA György: Cigányprímások és szórakozóhelyek Veszprémben Veszprém, 2004.

HUDI = Hudi József: Országgyűlési képviselőink 1848–49-ben II., Megyeházi Tudósítások

HUDI 2002 = Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja, Szerk.: Pálmány Béla, Magyar Országgyűlés, 2002.

IVÁNYI 2001 = Iványi László: Nagyesztergár a XIX. Században, Faa Produkt Nyomda, 2001.

NEMESBÜKI 1986 = Nemesbüki András: Községeink története A-tól Z-ig (Veszprém megye), Veszprém, 1986.

PIM = Petőfi Irodalmi Múzeum, Katalógus, <http://opac.pim.hu/index.jsp?page=search&group=1>

SASHALMI 2009 = Sashalmi István: Fiúk! Előre! Az 1848/49-es honvédgyalogság 6. „Veszprém” zászlóaljának emlékére, Veszprém, 2009.

STURM 1888 = Sturm Albert: Új Országgyűlési Almanach. Budapest, 1888.

SZIKLAI 1931 = Sziklay János: Veszprém város az irodalomban és a művészetben, Veszprém, 1931.

SZINNYEI = Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>

TÓTH 1906 = Tóth Béla: Szálló igék lexikona, Franklin Társulat, Budapest, 1906.

TÓTHFALUSI 2008 = Tótfalusi István: Idegen szó-tár, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

VARGA 1998 = Veszprém megyei életrajzi lexikon. Főszerkesztő Varga Béla. Veszprém, 1998.

VARGA 2009 = Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009.

VÉGHELY 2013 = Véghely Dezső: Emléklapok rendezett tanácsu Veszprém város közigazgatási életéből. Veszprém, 1886. Hasonmás kiadás, Veszprém, 2012.

ZOLNAY–GEDÉNYI 1996 = Zolnay Vilmos – Gedényi Mihály: A régi Budapest a fattyúnyelvben. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1996.

JEGYZETEK

¹ Dr. Matkovich Tivadar. (Szemerei) politikus, szerkesztő, jog és államtudományi doktor. Született Mezőszentgyörgyön 1853. július 4-én. Atyja Matkovich Tivadar több ízben országgyűlési képviselő volt (meghalt 1898. június 19. Veszprémben, 85. évesen), anyja Sárközy Hermína. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Befejezve tanulmányait, 1874-ben Veszprém megye tiszteletbeli aljegyzőjének választották. 1877-ben jogi doktori, 1879-ben ügyvédi oklevelet szerzett, majd még ebben az évben megnősült. Felesége derecskei Fodor Anna. Első fia Tivadar 14 éves korában meghalt, másik fia László szintén lapszerkesztő lett (az Iparosok Lapjának szerkesztésében segédkezett apjának, majd 1910-ben megalapította a Veszprémi Újság c. szabadelvű lapot, amit 1919-ben beolvasztott a Veszprémi Hírlapba, amelynek egyik szerkesztője volt. 1921 után a Veszprémvármegye felelős szerkesztője.) Matkovich Tivadar Veszprémben 1882-ben ügyvédi irodát nyitott. 1884-től 1896-ig országgyűlési képviselő volt az enyingi kerületben függetlenségi párti programmal.

1891–1892-ben lapvezére volt a Várkonyi Dezső szerkesztette Veszprémi Hírlapnak, melybe vezércikkeket, megyei s városi kérdésekről írt tárcákat. 1897. januártól december 23-ig megalapította és szerkesztette a Veszprémvármegye című lapot, valamint a hivatalos Veszprém megyei Lapok című hetilapot, melynek nagyobb részét maga írta, majd 1901-ben az Iparosok Lapja szaklapot.

Veszprémben jelent meg külön kiadásban egy március 15-iki ünnepi beszéde „*A láthatatlan hatalom*” címen. Írt több apró elbeszélést veszprémi lapokba, megjelent külön „*Nagyapó meséiből*” című munkája Senior álneven. (Írói álnevei voltak még: Aradi T. V., Fuit, és mint a címben olvasható, Krix-Krax), amiben régebbi veszprémi történeteket mond el. Mátrai László veszprémi karnagy és zenetanár számára operettszöveget is írt „*Az amerikai vőlegény*” címen, de az operett Mátrai halála következtében nem kerülhetett színre. Meghalt Veszprémben 1917. június 19-én. A Veszprémi Hírlap 1917. június 24-i számában rövid nekrológgal emlékezett meg tevékenységéről.

Forrás: SZINNYEI, SZIKLAI 1931, STURM 1888

² Reterádák = viszontválaszok

³ A Veszprémi Hírlap 1917. április 29-i számában megemlékezett az elhunyt főispánról: Hunkár Dénesről, melyben kitér a Hunkár-családra is. **Hunkár Dénes** a Veszprém megyei Szolgyayörött született ősi, nemesi családból 1852. szeptember 4-én. Apja Hunkár Sándor, édesanyja Kuncz Adél. Családjában tradíció volt a közéleti szereplés, melynek hagyományosan az önzetlenség, a hivalkodást kerülő szerénység és a mélyeséges hazaszeretet volt a jellemzője. A Hunkár-ösök Győr megyéből erednek és az 1809-iki nemesi fölkelésben már mint Veszprém megyei nemesek vesznek részt. Hunkár Antal 1847-ben Veszprém vármegye másodispánja, 1848-ban főispánja, 1849-ben a Kossuth-minisztérium kormánybiztosa volt. Közéleti szerepléséért az osztrák hatalom az abszolutizmus ideje alatt elzárással büntette s vagyonát zár alá vette. A „kis forradalom” alatt (1860/61) újra szerepet vállaltak és az akkori megyei élet legaktívabb közéleti szereplői között tartották számon Hunkár Antalt, Sándort és Mihályt is. Hunkár Sándort, Hunkár Dénes főispán apját 1861-ben a vármegye közönsége alispánjává is megválasztotta.

- ⁴ **Ányos István** (1800–1884), Veszprém vármegye főszolgabírája, országgyűlési képviselő, királyi tanácsos. **Ányos Tivadar** (1835–1890) Veszprém vármegye főszolgabírája, képviselő. **Ányos László** (1837–1893) Veszprém vármegye Állandó Bizottmányi tag. Kardosréti **Ányos Móric** (1804–1869) Veszprém vármegye törvényszéki bír. Forrás: IVÁNYI 2001
- ⁵ **Kenesei Kenessey Antal** (Szilasbalhás, 1803. jún. 9–Litér, 1879. okt. 4.), törvényszéki elnök, az úrbéri törvényszék elnöke, alispán. 1835. máj. 15-én kötött házasságot Csapó Annával Székesfehérvárott. Gyermekük: Anna (1836–1913), Móric (1837–1918), Pongrác (1839–1924), Emma (1846–1921), Ilona (1847–???) és Miklós (1850–???) Forrás: PIM
- ⁶ **Jószási idősb Purgly Sándor** 1823. július 18-án született Győrött. Apja jószási Purgly György, anyja Skargay Erzsébet. Az alsóbb és középiskolákat az ágoston hitvallású evangelista tanodában Győrött, a 7. és 8. gimnáziumi osztályt Budapesten, a jogot Eperjesen végezte kitűnő eredménnyel. 22 éves korában Pozsonyban az ügyvédi vizsgát is letette, szintén kiváló eredménnyel. Az ügyvédi vizsgát letéve, Győr vármegye tiszteletbeli aljegyzője lett. Az 1848 előtti években a politikai mozgalmakban aktívan részt vett, az 1843. évi országgyűlésen, mint az országgyűlési ifjúság tagja szerepelt és báró Prónaynak volt absentium ablegatusa (távollevők követe). 1848-ban, a forradalom, illetve a szabadságharc kitörésekor az ún. önkéntesek zászlóaljába lépett, s mint gróf Zichy Manó adjutánsa, hadnagyi ranggal harcolta végig a szabadságharcot. Részt vett a schvecháti, pákozdi, nagysarlói, salamonfai ütközetekben. A szabadságharc bukása után Budapesten elfogták és Győrött a karmeliták kolostorába – amely börtönné lett átalakítva – tartották fogságban. Később rendőri felügyelet mellett kiengedték, de azután is folytonos zaklatásnak volt kitéve. 1850-ben megvette kőkuti birtokát. Még itt is folyton zaklatták, fegyvertartania nem volt szabad, míg végre az enyhébb jellegű korszak alatt politikai szabadságát is visszanyerte. 1865-ben a Deákpárt híve lett, s mint ilyen a Mezőföldön, ennek a pártnak elnöke, tevékenyen vett részt a politikai küzdelmekben. A közügyek terén tanúsított önzetlen, aktív és fáradhatatlan tevékenysége jutalmaként több ízben felajánlották neki a képviselőséget, sőt a kir. tanácsosságot is, de mindenféle kiténytést visszautasított. Bár később is a szabadelvű párt híve volt, de folyton Deákpártinak nevezte magát. Évtizedeken át Veszprém vármegye törvényhatósági gyűléseinek, és a közigazgatási bizottság kijelölő választmányának tagja. Elnöke volt a gazdasági egyesület enyingi körének. 1879-ben a veszprémi evangélikus egyházmegye egyházmegyei felügyelőnek választotta. 1893. június 17-én, hajnali 3 órakor súlyos szenvedés után halt meg, Lepsényben temették el. Forrás: Evangélikus egyház és iskola, 1893. 07. 15. 224–225. o.
- ⁷ Nap vendéglő: a Komakút tér 1. szám alatt volt a Nap (Izer-féle) vendéglő, amely 1810–1811-ben vendégfogadó céljára több periódusban épült. Az eredeti épület nagytermében színpad is volt. Évtizedekig a város kulturális életének egyik jelentős helyszíne, itt tartották előadásait a színtársulatok. Színpadán több neves színművészünk, talán Petőfi Sándor is megfordult. A vendéglőben cigányzenekar muzsikált. 1880-ban átépítették, majd 1883-ban Horváth Sándor építőmester vásárolta meg és bárházzá alakította. 1983-tól a Petőfi Színház tagjait a volt vendéglő lakásoknak kialakított helyiségeiben helyezték el. Az udvarában kapott helyet a Latinovics-Bujtor játékszín. Forrás: VARGA 2009, 572. o.
- ⁸ Korona vendégfogadó a Megyeháza tér 2. szám alatt. Az évszázadok alatt többször változtatták a nevét. A hajdani Püspökkert (ma színházkert) északi végén állt a veszprémi püspökség tulajdonában álló fogadó. Nevét minden bizonnyal első bérlőjétől kapta (Stingli), amelyet 1850-es évek végén a Vendéglő a koronához változtattak. A 18. században jellegzetesen korai klasszicista stílusban épült szálloda volt, amelynek udvarát boltíves tornác szegélyezte. Az

egykori Korona vendéglő emeleti nagyterme hangversenyek, egyesületi ülések, bálók, közvasorák, tánctanfolyamok, a 19. század végétől 1908-ig színházi előadások helyszíne volt. Az egykori Stingli fogadó ódonágát a kerékvető őrzi, a volt Korona vendéglőre utal a homlokzati bejárat feletti stilizált korona. Forrás: VARGA 2009, 440–441. o.

⁹ Komplementíroz = bókol, hízeleg

¹⁰ Ceh = számla

¹¹ „Wurda bácsi”-ról közölt egy hosszabb nekrológot a Veszprémi Hírlap 1900. okt. 28. lapszámának 4. oldalán, megemlítve benne: „*A becsületesség megtestesülve tündöklött ő benne. Szerette őt szegény, gazdag egyaránt. Mint kereskedő az üzletemberek mintaképe volt, mint hivatalnok, lelkiismeretes. Műkedvelői foglalkozásaiban is a legnagyobb pontossággal járt el. Mint műkedvelő énekes hosszú időn át énekelt a helybeli székesegyházban.*”

¹² Sedria = bírói szék. Vármegyei törvényszék, a nemesség ügyeiben illetékes törvényhatóság 1871. előtt.

¹³ A Szarvas vendéglő építési idejét a XIX. század elejére keltezik. Nevének eredete nem ismeretes, bár ez kedvelt vendéglői, éttermi név volt szerte az országban. Az épület a Búzapiac tértől keletre, a Palotai út sarkán működött. Ma egy hatalmas körforgalmi csomópont van a helyén. Beszálló vendéglő volt, és az udvarban levő kocsiszínekben elhelyezhetők voltak a vásárra, vagy piacra érkező fogatolt járművek. Egy hirdetményből tudjuk, hogy a Szarvas vendéglőt – mint bérlő – 1896. január 1-én átvette és megnyitotta Heteyi János vendéglős. Az 1893 áprilisi nagy tűzvész alkalmával ez az épület is leégett. Az 1900-as évek első harmadában, 1932-ig a tulajdonosa Varjas Lajos bognár mester. A második világháború után – 1950-ben – ezt a vendéglőt is államosították, majd 1974-ben lebontották. Forrás: HOGYA 2004

¹⁴ Erzsébet szálloda: Beszálló vendéglő volt a Jutasi út sarkán, az akkori Búzapiac tér közelében. Az épületben tíz vendégszoba állt az utazók rendelkezésére, a piacra jövő kereskedők és fuvarosok lófogatai számára pedig az udvarban megfelelő szálláshely-istálló volt biztosítva. Az épület keleti felében a szálloda, nyugati felében a söntés és étterem működött. A szálloda múltjáról annyit tudunk, hogy 1918-tól Csomay János (1857–1929) volt a tulajdonosa, aki az épületet Kreicer (Kreutzer?) nevű építőmesterrel kibővítette a vajgyár irányába, a Palotai útra néző résszel. Az első főpincér Vizer János, az első zenekarvezető (prímás) Lendvai Lajos volt. Forrás: HOGYA 2004. Veszprém vármegye vendéglőseinek ipartestülete a Jákói Pongrác féle Erzsébet szállodában (azelőtt Kreutzer) tartotta ülését 1909-ben. A Veszprémi Hírlap 1918-ban írja: „... *elhunyt az Erzsébet-nagyvendéglő volt tulajdonosa Jákói Pongrác, Jákói Géza, az ugodi kerület országgyűlési képviselő testvére. Jó hírnevű éttermében szívesen gyűlt össze a város és a vidék úri népe, mert előzékenységet, ételben, italban jót talált. Igazán fehérterítékes hely volt, mely soha sem kiabált hadiszappan után. Jákói Pongrác tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, a városi képviselőtestületnek, a Közgazdasági Bank és a Veszprémi Szikvízgyár igazgatóságának.*” Forrás: Veszprémi Hírlap 1909. jan. 31. 5. o., illetve Veszprémi Hírlap, 1918. augusztus 11. 3. o.

¹⁵ A Veszprémi Hírlap 1917. június 3-i számában olvasható: „*Id. Zuschmann János, régebben vendéglő tulajdonos május 31-én 85 éves korában csendese elhunyt. A megboldogult a bécsi forradalom idején költözött hazánkba a negyvennyolcas időkben ifjú korban. A hatvanas években került Veszprémbe s mint a polgári kaszinó főpincére csakhamar kedvelt lón a jómódú iparosság körében. Új hazájához hozzáforrott szívével, lelkével. Csakhamar vendéglőt nyitott s a városnak színe-java szívesen szórakozott a boráról, jó kiszolgálásról egyaránt híressé lett „Johan”-ban. Az akkor még hatalmas céhvilágnak ez a hely volt egyik középpontja s az iparosérdek nem egy serkentő, elébbrevívó eszméje itt született meg: az iparosok vendéglőjében.*”

A hagyomány örökségül maradt hasonló nevű utódjára is". Cholnoky Jenő is megemlékezik a Johan-ról: „*A Szabadi út végénél, a Temetővel szemben, a Balog-tó közelében volt a Johann-féle vendéglő, nagy kocsiszínnel, közönséges ivóval és úribb ebédlővel. Ide járt ki a város belsejéből a kocsmázni szerető, rendszeren irodalmilag is tevékeny ifjúság.*” Lásd: CHOLNOKY 1998

¹⁶ A Veszprémi Hírlap 1917. február 25-én megemlékezett „*Egyed János jó nevű vendéglős*” elhunytá alkalmából, aki először az Angyal-vendéglő, majd a Korona-szálló kis bormérőjének bérlője volt. Mint Eötvös írja: „*Pápa vidéké volt az Angyal vendéglő, lent a Séd folyása mellett, a nagy hídnál, a káptalani színen. Ez a vendéglő emeletes ház, a várhegy lábánál fekszik, udvara kőfallal körülvéve.*” EÖTVÖS 1909, 1. kötet, 43. o.

¹⁷ Herberg = olcsó szállás

¹⁸ Intelligentia = városi előkelőség

¹⁹ Báró eörményesi **Fiáth Ferenc** (Aka, 1815. szeptember 21. – Veszprém, 1885. február 19.) főispán, emlékirat-író. Iskoláit Győrött, Székesfehérváron és Pesten végezte. Egy évig Veszprém megyében volt aljegyző, 1844-ben Fejér megye alispánja, 1845-ben pedig magyar királyi helytartósági tanácsos. A magyar minisztérium megalakulásakor, a helytartótanács megszűnésekor lemondott és Vörösbényben gazdálkodott. 1848-ban a horvát csapatok veszprémi betörésekor a nemzetőrség parancsnokává választották. Az 1850-es években Deák Ferenc köréhez tartozott. 1860-tól Veszprém megye főispánja, 1874-ben bárói rangot kapott. 1849-ben egy proklamációja és egy cikke a *Fővárosi Lapok*ban jelent meg. *Életem és élményeim c.*, 1878-ban megjelent kétkötetes emlékirata jelentős kortörténeti dokumentum. Forrás: VARGA 1998, VARGA 2004. 230. o.

²⁰ Az új vármegyeháza mellett állt stílusában is elütő, a 19. század elejéről itt maradt ódon épület, eredetileg Jékely-féle ház, később a József laktanya része, illetve siralomház volt. A megyefőnöki lakot először 1867 őszétől Fiáth Ferenc foglalta el családjával. Forrás: VARGA 2004, 238–239. o.

²¹ Distingvált = kiváló, előkelő

²² Konferentia = megbeszélés, tanácskozás

²³ Szoaré = estély

²⁴ **Mátrai László**, 1884-ig Matuschek. Született Baján (eges források születési helyét Aradra teszik) 1848. november 6-án, meghalt Veszprémben 1908. január 18-án. Zeneszerző, karnagy. Tizennyolc éves korában már egy színtársulat karmestere. 1867-ben hegedűs és zongoristaként került Veszprémbe. 1885-től a székesegyházi ének- és zenekar karnagya. Alapítója és karnagya az első veszprémi dalárdának. 1887-ben hangversenyt ad az új megyeháza előadótermében. Forrás: VARGA 2004, 530. o.

²⁵ Szanzád = adu nélküli játékforma egyes kártyajátékokban.

²⁶ Pagát = tarokk kártya-játék

²⁷ Whist = Négyszemélyes kártyajáték, francia kártyával, a bridzs elődje.

²⁸ Extravagantia = furcsa, szokatlan, sajátos.

²⁹ Bursikáz = fiatalos, diákosan vidám, legénykedő, pajzán.

³⁰ Affér = kínos ügy, nézeteltérés, becsületbeli ügy

³¹ Plastika = életszerű, szemléletes, érzékletes

³² Verv = művészi lelkesedés, tűz, lendület

- ³³ Már mint római számmal jelölt fejezetekben.
- ³⁴ Ortografiai = helyesírási
- ³⁵ Orográfiai = hegyrajz, a felszíni formákkal foglalkozó rész tudomány
- ³⁶ Mándli = posztódolmány, régi falusi férfiviselet, rövid köpeny
- ³⁷ Restauráció = tisztújítás, vagyis a megyei tisztségviselők választása
- ³⁸ **Késmárky József** hosszú ideig Veszprém vármegye alispánja volt, 1869–72-ben a veszprémi kerület képviselője, 1872–1881 között a veszprémi törvényszék elnöke. 1882. április 26-án halt meg Berhidán. Forrás: Vasárnapi Újság, 1882. április 30.
- ³⁹ Lásd Eötvös Károly: Egy a sok közül, Veszprémi Független Hírlap, 1882. 05. 13. 1–3. o., illetve in. EÖTVÖS 1905, 144–151. o.
- ⁴⁰ Exmissió = kiküldetés
- ⁴¹ Mezőszentgyörgy
- ⁴² Bél Mátyás írja az 1735-ben készített Veszprém vármegye leírásában: „*Kovácsi. Az előbbinél kisebb (ti.: Vilonya) attól nyári napkelte felé fél német mérföldnyire fekszik. Négy falu veszi körül: kelet felől Perhida (...) nyugat felé Könges puszta és észak felé **Rostás puszta**. Nagy István birtoka. (...) Lakói reformátusok*” Lásd: BÉL 1989, 113. o. Veszprém megye községeinek rövid története szerint a fehérvári káptalan 1395-ben határjáráson vett részt, amikor az akkori Berchén (Berhida) kezelésében lévő szabad nemesi birtokot kettéosztotta. E kettéosztásból származott az 1926-ig különálló Kis-Kovácsi (Kovácsi), amikor Berhidához csatolták. Lásd: NEMESBÜKI 1986, 59. o.
- ⁴³ **Kenesei Kenessey Pongrác** (Veszprém, 1882. jan. 18. – Budapest, 1950. jan. 29.) főispán, politikus. 1905-ben a budapesti egyetemen jogtudományi és államtudományi doktori oklevelet szerzett. Veszprém vármegye szolgálatába lépett, s hamarosan szolgabíró, 1910-től főszolgabíró, 1920 után az enyingi járás főszolgabírója. 1931 és 1935 között Veszprém vármegye főispánja. Nyugdíjazták és haláláig a fővárosban élt. A harmincas évek elejétől aggodalommal figyelte a magyarországi politikai események alakulását. A német megszállás után otthonában rejtette Szakasits Árpádot. 1944 októberében a lakásán alakult meg a Magyar Front Intézőbizottsága, amelynek a magyar protestáns egyházak képviselőjében tagja volt. Az ő lakásán tárgyaltak a Magyar Front képviselői Horthy Miklós megbízottjával, Vörös János vezérkari főnökkel. Érdemei elismeréseként a földosztáskor 300 hold birtoka maradhatott. 1945-től 1947-ig (nyugdíjazásáig) a Közigazgatási Bíróság elnökhelyettese. Forrás: http://wiki.strandkonyvtar.hu/index.php?title=Kenessey_Pongr%C3%A1c
- ⁴⁴ Virilista: a közigazgatás rendezése (1871) óta 1944-ig a legtöbb adót fizetők listájára felvett személy, aki a képviselői testületben a census (*vagyonbecslés, adóbecslés, adójövedelem*) alapján, személyi jogon választás nélkül kapott tagságot. A helyileg változó census alapja az egyenes és kereseti adó együttes összege volt, amelyet bizonyos foglalkozásokban kétszeresen számítottak. Forrás: Magyar Néprajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/index.html>
- ⁴⁵ **Kenesei Kenessey Miklós** (Szilasbáthás, 1850. ápr. 24 – 1925. szept. 08.). Apja Kenessey Antal (1803–1879), anyja Csapó Anna (1812–1876). Első felesége Nagy Paula (1853–1886), akivel 1876. jan. 31-én kötött házasságot Veszprémben, második Konkoly Thege Irén, akivel Budapesten házasodott össze 1888. jan. 6-án, majd Nagy Teréz (1850–1927) akivel Balatonkenesén 1918. okt. 15-én kötött házasságot. 22 évig a mezőföldi református egyházmegye főgondnoka volt. Veszprém megye nyugalmazott főszolgabírája, a Ferenc József rend lovagja. Gyermekai Miklós (1880–1915), Paula, és Izabella voltak.

⁴⁶ **Felsőbüki Nagy Károly**, rostási nagybirtokos, felesége Sidó Mária. Négy lányuk született, akik mind a négyen két Kenessey fiúhoz ment feleségül. Első lányuk Nagy Teréz (Berhida, 1850. aug. 23–Budapest, 1927. júl. 20.) kinek férje Kenessey Miklós (1850–1925.) volt. Házasságot Balatonkenesén kötöttek 1918. okt. 15-én. Gyermeük nem volt. Második lánya Nagy Adél (Berhida, 1851. nov. 14–Veszprém, 1882. jan. 28) férje Kenessey Pongrác (1839–1924) volt. Veszprémben kötöttek házasságot 1877. aug. 7-én. Két gyermekük született, Pongrác (1882–1950) és Adél (1879–1910.). Harmadik lányuk Paula (Berhida, 1853. ápr. 14–Veszprém, 1886. szept. 3.) férje Kenessey Miklós (1850–1925), aki nővérének, Teréznek is volt a férje. Házasságot 1876. jan. 31-én kötöttek Veszprémben. Három gyermekük született, Miklós (1880–1915), Paula (1882–???) és Izabella (1884–???). Nagy Károly negyedik lánya Mária (Berhida, 1854. okt. 25–???) kinek férje Kenessey Pongrác (1839–1924), aki Adélnak is férje volt. Házasságot Veszprémben kötöttek 1883. április 8-án. Gyermeük nem született.

⁴⁷ A közgyűlés sír, oh, oh
 hogy Márkó veszített!
 Válasszatok egy balost,
 egy igazi hazafit,
 válasszatok, hangosan kiáltásotok a választásnál,
 Éljen a baloldal!

⁴⁸ **Cholnoky László** 1834-ben született. Apja Cholnoky Ferenc, anyja Reviczki Karolina. Felesége Zombath Krisztina, Zombath Antal győri ügyvéd lánya (nagybátyja volt a veszprémi Zombath István honvéd ezredes), akivel 1868-ban kötött házasságot. Fia, Cholnoky Jenő így ír apjáról: Apám ügyvéd lett, Pesten végezte a jogot, s ott víg életet élt. De mint fiatalember Veszprémben is meglehetősen mulatós volt, de kitűnően tanult. Barátja volt Vas Gereben, az író, továbbá valami Lampert nevű költő és még mások a szépirodalom munkásai közül. Mert ő maga is írogatott, leginkább humoros dolgokat, a hatvanas években megjelent szépirodalmi folyóiratokban. Az akkori demokratikus divathóbort szerint ő is, mint Jókai, i-vel és Cs-vel írta a nevét Cholnokinak, de később az y-t újra felvette, s aztán a hatóság kényszerítette a gyermekeket, hogy keresztlevelüknek megfelelően Ch-val írják nevüket. Apám fordította le először magyarra Alexander Dumas: Gróf Monté Christó regényét a hatvanas években, Sió álnév alatt. Csodálatosan tiszta, zamatos magyar nyelven írt, mondhatom, hogy magyarosabban és természetesebben, közvetlenebbül, mint Jókai első regényei, például a Hétköznapiak. 1868-ban megházasodott. Anyám, zombathfalvi Zombath Krisztina nemesi családból származott. Űkapja Egervár hősi védelmében tüntette ki magát, s kapta a nemességet. Házassága után nem foglalkozott irodalommal, de nagyon szerette a szépirodalmat, s igen szép gazdag könyvtára volt, csupa remekmű, magyarul, németül és francia nyelven. Nagyon szerette a szépen illusztrált folyóiratokat, a tréfát, a humort. Apám, mint ügyvéd, kitűnt nagy eszével és becsületes emberszeretetével. Mindenki tudta, hogy piszkos ügyeket nem vállalt és ügyfeleit nem zsarolta. Ezért nagyon szerették, irodája kitűnően ment. Szép házuk volt, hét nagy szobával, nyaralónk volt Balatonarácson, s két fogat állt rendelkezésre, az egyik, a hintó az öregeknek, és a kis póni-fogat a gyerekeknek. Később, a kilencvenes években Apám elbetegesedett, az iroda lehanyaglott. Különösen elkedvetlenítette apámat Viktor bátyám lehetetlen magaviselete. Mert őt szánta utódjának, s jogásznak adta, de Viktor nem tanult, nem végezte el a jogot, felcsapott újságírónak és teljesen a bor áldozata lett. 1890-ben apám hosszú betegeskedés következtében teljesen tönkre ment, hozzám menekült Budapestre, Anyámmal és két öcsémmel együtt. Elbetegesedésében a borivás volt a fő bűnös. Az akkori idők szokása szerint mindenki sokat ivott a Balaton környékén. Különösen, amióta Viktorban annyira csalódott, azóta elvesztette munkakedvét, s többet ivott a kellenél. Nem volt erős szervezete, csakhamar megártott neki, s 67

éves korában, májbajban és vízibetegségben, két évig tartó kegyetlen szenvedések után meghalt Budapesten, 1901. május 31-én. Nyolc gyermeke született, közülük ismertebbek: Viktor, született 1868. december 23., meghalt 1912. június 5. Jenő, született 1870. július 23., meghalt 1950. július 5., László, született 1879. július 11, meghalt 1929. április 21. Lásd: CHOLNOKY 1998

⁴⁹ **Véghely Dezső**, szentkirályszabadjai (Veszprém, 1840. november 28. – Abbázia, 1897. április 2.) író, történész, jogász, alispán. Apja Véghely Imre 1867–1872 között Veszprém vármegye alispánja. A középiskolát a pápai ref. kollégiumban, jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1875-ben ügyvédi oklevelet szerzett. Veszprémben ügyvédi irodát nyitott. A Győri *Történelmi és Régészeti Füzetekben* megjelent írásaival hívta fel magára a figyelmet. 1875-ben Veszprém városa, 1878-tól Veszprém vármegye főjegyzője, 1881-ben alispánná választották, ez utóbbi funkciót haláláig töltötte be. Megbízást kapott Veszprém megye monográfiájának megírására, de betegsége miatt a nagy munkát nem tudta elvégezni. Nagy mennyiségű forrásanyagot, számos oklevelet gyűjtött a monográfiához, ezt ő és utódai veszprémi lakásán tárolták. Az épület a második világháborúban bombatalálatot kapott és az értékes gyűjtemény megsemmisült. Más források szerint a forrásanyag nagyobb részét a család a századfordulón eladta a Nemzeti Múzeumnak. A megmaradt iratanyag a 2. világháború idején a balatonalmádi villában semmisült meg. 1884 után sok szállal kötődött Balatonalmádihoz. Háza, szőlője, a Balaton iránti vonzalma mellett aktívan részt vett a település közéletében és fejlesztésének előmozdításában. Tudományos folyóiratokban számos tanulmánya jelent meg. Több oklevélgyűjtemény kiadásában vett részt. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik, Balatonalmádiiban kőből készült emlékpád (Bódy Henrik alkotása) hívogatja pihenésre az Öreg-park látogatóit. Forrás: VARGA 2004, 884. o. Szövegben még V. D. monogrammal is említi a szerző.

⁵⁰ **Pongrácz Dániel (1826–1902)**, köz- és váltóügyvéd Veszprémben. Munkája: A kisebb polgári peres ügyekre vonatkozó törvények, eljárási szabályok és bélyegilletékek betűsoros útmutatója. Bírák és magánfelek használatára. Veszprém (1878). Forrás: SZINNYEI. 1860-ban, mint eőcsi jegyző, gyűjtést szervezett az Akadémia házában alapjához. Vigánt pusztán (Veszprém és Zalamegyék határán) Horváth Pál bérlőnél. Január 24-én egy barátságos társaság gyűlt össze névnapot ünnepelni. Jöttek a lelkes felköszöntések. Pongrácz Dániel poharat emel s azt mondja, hogy jó volna a mai szép estét egy hazafias tett emlékével kötni össze. Forrás: Vasárnapi Újság, 1860. február 12. 81. o.

⁵¹ ex-abrubtó = hirtelenjében. Haláláról a Veszprémi Hírlap 1902. nov. 30-i lapszáma tudósít, amiben közli: Pongrácz Dániel árvaszéki ülnök, a Veszprém Tűzoltótétel elnöke 76 éves korában meghalt.

⁵² **Vangel Mihály** (1825–Budapest, 1888. márc. 27.) Veszprémben köz- és váltóügyvéd. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt hadnagyi rendfokozatot ért el. Forrás: PIM

⁵³ **Dunst Ferenc** (Budapest, 1815. január 10. – Veszprém, 1883. február 10.) bórkereskedő, polgármester. Pesten tanult, a középiskolai hatodik osztály után tímármesterséget sajátított el. Katonai idő után tímársegédként beutazta Németországot. Hazatérve Pesten a Stofenberger cég börgyárának, majd bórkereskedésének vezetője. 1843-ban Veszprémbe házasodott és költözött, átvette apósa, Hermann János bórkereskedő üzletét. 1848–1949-ben a város kapitánya. 1854-től a város első tanácsosa, 1861-ben városbíró. 1862-ben polgármesternek választották. 1865-ben lemondott, de 1869-ben – a rendezett tanácsú városi jog ismételt elnyerésekor – ismét őt választották polgármesternek. Háromszori megújítás után haláláig viselte e tisztséget. Közben 1872-ben Veszprém országgyűlési képviselőjének is megválasztották. Sírját az Alsóvárosi temetőből 1982-ben áthelyezték a Vámosi úti temetőbe. Forrás: VARGA 2004, 172. o.

- ⁵⁴ **Benkő István** (Veszprém, 1838. júl. 5. – Veszprém, 1912. szept. 2.) kádármester, városi képviselő. Kádármesterséget tanult Pesten, 1852-ben szabadult, majd tudását bővítő külföldre ment. 1859–1864 között dolgozott Pesten, Karádon. 1860-ban, Veszprémben már városi képviselő, 1890-től városi tanácsos. A vármegyei bizottságnak 24 éven át tagja. Kádármesterként 36 magyarországi kiállításon vett részt. Szerepelt a Párizsi Világkiállításon is. 1875-ben vörösborkészítő hordót talált fel, amelyre szabadalmat kapott. Turinban felkereste Kossuth Lajost, akinek egy díszcsutorát vitt, amely később a Nemzeti Múzeumba került. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik. Forrás: VARGA 2004, 69. o. A szövegben szereplő B. I. minden bizonnyal Benkő István monogramja, aki ebben az időben (1875.) Veszprém város tanácsa gazdasági szakbizottság tagja volt. Ez időben Cholnoky László a jogügyi szakbizottság tagja volt. Lásd: VÉGHÉLY 2013, 61. o.
- ⁵⁵ Kampagnera = kampány
- ⁵⁶ Petitionáltak = kérelmeztek, kérvényeztek.
- ⁵⁷ Deputátus = küldött
- ⁵⁸ Kalamitás = kellemetlenség, nehézség
- ⁵⁹ Lehndiener = londiner
- ⁶⁰ Rezonirozni = vitatkozni, okoskodni
- ⁶¹ Sandolin = olyan csónak, amelyben csak egy ember fér el, aki a középén ül, s kettős evezővel kormányoz. Ez evező egy rúdból áll, amelynek mindegyik végén lapát van
- ⁶² maitre d' hotel = főpincér
- ⁶³ Jux = tréfa, csíny, beugratás
- ⁶⁴ **Rosos István** 1811. április 27-én született Szentkirályszabadján. Apja Rosos Ignác, anyja Gyulai Gaál Teréz, kinek ez volt a második házassága. 1831-ben nevezték ki tiszteletbeli megyei aljegyzőnek, s már a következő évben második aljegyzővé választották. 1837-ben táblabíróvá választották meg, 1840-ben lett megyei aljegyző s bárom év múlva a közbizalom a vármegye főjegyzőjévé tette. 1847-ben a tisztújítás alkalmával első alispánnak jelölték és meg is választották. Az 1848/49-es szabadságharc leveréséig viselte e hivatalt. 1860. december 29-én a megyei Állandó Bizottmány ülésén újból megválasztották első alispánnak. 1877 augusztusában meghal felesége. Rosos István Papkeszi melletti Sári-pusztán fekvő kastélyában 11 évvel felesége halála után, 1888. június 2-án hunyt el és június 4-én temették a családi sírboltba.
- ⁶⁵ **Dr. Kenesey Móric** (Szilasbalhás, 1837. nov. 13.–Vp., 1918. dec. 26.) ügyvéd, közjegyző, felesége Pap Kovács Emília. Szülei kenesei Kenesey Antal (1803–1879) Veszprém megyei szilasbalhási birtokos, 1837-ben Veszprém megyei alszolgabíró, 1843-ban fő-adószedő, majd a veszprémi cs. kir. úrbéri törvényszék elnöke és tagyosi Csapó Anna (1812–1876) voltak. Jogi végzettségét 1860-ban szerezte. Ez időtől kezdve a nagyvázsonyi kerület szolgabírója volt és családjával együtt Tótvázsonyban, az ősi Oroszy-kúriában élt. 1865-ben Veszprémbe költöztek, ahol ügyvédi irodát nyitott, majd tiszti főügyésként dolgozott. Ugyanitt 1874-től, hosszú éveken keresztül közjegyző. A veszprémi református egyház főgondnoka, a vármegyei törvényhatóságnak és a városi képviselőtestületnek tagja, s a közjegyzői kamarának örökös díszelnöke. Érdemei elismerésül az udvari tanácsosi címet kapott. Az 1860-as évek kezdetén, Balatonfüreden, a Tamás-hegy oldalában nyaralót és pincét vásárolt, ahol több mint 50 éven keresztül töltötte a nyarakat családjával. Részt vett a Balatoni Szövetség munkájában is. A Veszprémi Hírlap 1918. december 29-i számában írja: „*Özvegye, szül. Pap Emília, tizenhárom élő gyermeke, három testvére s számos unoka és dédunoka siratja...*” A népes családnak ma

számtalan unokája és dédunokája él szétszórva Magyarországon és a nagyvilágban. A veszprémi Alsóvárosi temető díszsírhelyén, a családi sírboltban nyugszik.

- ⁶⁶ A Vasárnapi Újság adott hírt arról, hogy magyar nemességet kapott Szentirmai József a veszprémi püspökség uradalmi igazgatója, a közügyek előmozdítása körül szerzett érdemekért, „darvastói” előnévvel. Forrás: Vasárnapi Újság, 1874. augusztus 02.
- ⁶⁷ A Vasárnapi Újság 1889. december 5-i számában adott hírt tagyosi Csapó József kir. tanácsos haláláról, ami életének 84-ik évében érte Balatonfüreden.
- ⁶⁸ **Csapó Kálmán** (tagyosi), (Székesfehérvár, 1841. január 13. – Veszprém, 1931. február 15.) főjegyző, költő, ügyvéd, Csapó József Veszprémmegye első alispánja és Hollósy Aloyzia fia. Gimnáziumi tanulmányait részben otthon, majd Gyöngön és Pesten, illetve Székesfehérvárott végezte. Gimnáziumot befejezve a pesti egyetemen jogi tanulmányokat kezdett. 1859-ben tevékeny részt vett az egyetemi ifjúság demonstrációinak vezetésében, ezért ismételt rendőri fogságbüntetések után a főváros területéről kitiltották, így az egyetemi tanulmányait az októberi diploma (1860.) megjelentéig félbe kellett szakítania. 1865-ben ügyvédi oklevelet szerzett. 1867-ben Veszprémmegye első aljegyzőjének választották, majd tiszteletbeli, végül hivatalosan is főjegyző lett. 1878-ban az enyingi kerületből képviselőnek választották, a mérsékelt ellenzék pártjához tartozott. 1883-ban megnősült, a családi életbe vonult vissza és gyakorló ügyvéd lett előbb Balatonfüreden, majd Veszprémben. Költeményei, beszédei s cikkei a következő lapokban jelentek meg: Kalauz (1858), Napkelet (1858), Vasárnapi Újság (1859–60), Nővilág (1859), Nefejejts (1859–60.), Népujsága (1860.), Hölgydivatlap, Családi kör, sajtó neve, Mezőföldi és Somló álnevek alatt, vagy névtelenül. Munkája: *Székesfehérvár története*. Sz.-Fehérvár, 1861. (Ism. Nefejejts és Szépirod. Figyelő.) Forrás: SZINNYEI
- ⁶⁹ **Eötvös Károly** (ráckevei) (Mezőszentgyörgy, 1842. márc. 11. – Budapest., 1916. ápr. 13.) író, újságíró, ügyvéd, politikus, birtokos és országgyűlési képviselő, Eötvös Lajos középsorsú ősrégi nemes földbirtokos és bocsbári Ujhelyi Lídia fia. 1852. okt. 1-től a pápai református kollégiumban kezdte tanulmányait, majd 1859 októbertől 1860 márciusáig a soproni evangélikus líceumban folytatta, ahonnan azonban az érettségi vizsga letételére visszament Pápára. Még ez évben az újjászervezett jogakadémián 1860. októbertől 1862 július végéig végezte a jogi tanulmányokat, majd Veszprémben lett joggyakornok. Itt vizsgát nem tehetett a pápai bizonyítvány érvénytelensége miatt, ezért 1864 áprilisában Kecskemétre ment, ahol július végéig letett hat félévi vizsgát. 1865 májusában Pesten államvizsgát tett, 1866. nov. 24. pedig bírót. E közben joggyakornok és tiszteletbeli aljegyző volt Veszprém megyében. 1864-ben az Almássy-féle összeesküvésben való részvétel miatt a komáromi haditörvényszék elé állították és pár hónapig elzárva volt. 1866 áprilisában Kerkapoly Károly meghívta a maga helyébe a bölceleti tanszék helyettesül Pápára, hol július végéig volt, majd visszament Veszprémbé s átvette a Veszprém c. lap tényleges szerkesztését (névleg a szerkesztő Ramazetter, a nyomdász volt). 1866 őszén megyei aljegyző lett. 1867. ápr. 30. megválasztották első alügyésznek. 1871-ben a veszprémi kir. törvényszékhez kir. ügyésszé nevezték ki. 1872-ben a veszprémi kerület képviselője, s mint ilyen a Deákpárt híve lett. A fúzióhoz nem csatlakozott és miután pár hónapon át a kataszteri munkálatok központi vezetésénél működött a pénzügy-minisztériumban, hazament gazdálkodni. Munkája mellett tevékeny részt vett a megyei s politikai életben. Az orosz-török háború alkalmával tartott népgyűléseken mint szónok szerepelt. 1878-ban újból veszprémi képviselő lett s ekkor a függetlenségi párthoz csatlakozott. A tiszaezlári perben védő gyanánt szerepelt. 1884–87-ig nem volt képviselő s ügyvédi gyakorlatának élt, majd 1887-ben elfoglalta újból helyét a képviselőházban, hol a pénzügyi bizottság tagja. 1892-ben az országgyűlési függetlenségi párt egyhangúlag elnökévé s vezérévé választotta. Regényei, novellái közül

azok a legsikerültebbek, amelyekben közvetlen személyes élményeit vagy a szabadságharc eseményeit elevenítik fel. Kiváló jellemrajzokat írt Táncsics Mihályról és Madarász Józsefőről. Kiemelkedő alkotása az *Utazás a Balaton körül*. E munkában jelentős kultúrtörténeti, és néprajzi kincsekkel gazdagította az utókort. Sirja a veszprémi Alsóvárosi temetőben van. Forrás: SZINNYEI és VARGA 2013, 197–198. o.

⁷⁰ **Szabó Imre** (Tihany, 1843. dec. 16.–Budapest, 1912. máj. 17.) jogász, ügyész, országgyűlési képviselő. A gimnázium négy alsó osztályát a veszprémi piaristáknál, az 5. és 6. osztályt a győri bencéseknel, a 7. és 8. osztályt a székesfehérvári ciszterciáknál végezte. A budapesti tudományegyetemen szerzett jogi diplomát.

1867-ben Veszprémbe ment joggyakornoknak. Az 1867-iki vármegyei tisztújítás alkalmával megválasztották megyei másodaljegyzővé. Ezen állásban megmaradt 1871-ig s időközben – 1869-ben – elnyervén az ügyvédi oklevelet, 1871-ben a megye másodalügyésze lett. 1872-ben alügyésszé nevezték ki, s mint ilyen a pápai kir. ügyészség vezetője volt. Még ugyanez év május 20-án Eötvös Károly az ügyészségről való lemondása után, Veszprémbe helyezték át alügyészi minőségben s reábizták a kir. ügyészség vezetését. 1873-ban kir. ügyésszé léptették elő s mint ilyen, ő rendezte be a veszprémi törvényszéki börtönben a rabok munkaházát. 1876-ig töltötte be ezen állást s ekkor megvált attól azért, mert a veszprémi püspökség főügyészévé hívták meg. Ez állásában 1888. augusztus 1-ig maradt s a Kovács püspök élete utolsó hónapjaiban egyúttal a püspöki uradalom kormányzója is volt, s mint ilyen igyekezett a püspökség zilált anyagi viszonyait rendezni. Időközben a veszprémi takarékpénztárnak jogtanácsosa is lett. Mindezen tisztségei alatt élénk részt vett úgy a város, mint a megye közügyeinek intézésében. Bezerédy Viktornak miniszteri tanácsossá történt kinevezetése után (1890) a veszprémi kerület Szabó Imrére ruházta képviselői mandátumát. Ugyanitt választották meg 1892-ben is. A szabadelvű párt híve.

1897-ben Budapestre költözött. A Balaton egyik veszprémi szerelmese volt: elnöke a Balatoni Halászati Rt.-nek, tulajdonosa (1880-tól) egy csopaki nyaralónak és két balatoni vitorlás hajónak, amelyek közül a Sólalom nevével 1911-ben versenyt is nyert.

1874-ben kötött házasságot a veszprémi Wurda család lányával, Ludmillával. Négy gyermekük született, köztük két fiú: Iklódy-Szabó Andor és -János. A budapesti Farkasréti temetőben nyugszik.

Forrás: STURM 1888

⁷¹ **heidentzi Hunkár Sándor** (1817–Szolgagyőr, 1900. január 01.), a Vaskorona-rend lovagja. **Hunkár Mihály** (1822.–Győr, 1887.), országgyűlési képviselő. Utóbbi felesége Végh Mária (1829–Győr, 1904. március 14.) Egy gyermekük volt, Mária (1851–1913). Haláláról a Vasárnapi Újság számolt be. Forrás: Vasárnapi Újság, 1887. április. 24. 290. o.

⁷² **Ányos István** (Nagyesztergár, 1800. december 25. – Győr, 1884. február. 20.) jogász, országgyűlési képviselő. Ányos Ignác fia. Jogi tanulmányok befejezése után a cseszneki járás főszolgabírói állását töltötte be. 1848 májusától a Bakonybéli nemzetőrség kapitánya, június 21-étől a választókerület országgyűlési követe. Nem követte a törvényhozást Debrecenben, 1849. március 23-án lemondottak nyilvánították. Másfél évtizedre visszavonult a politikától, nagyesztergári birtokán gazdálkodott. 1865-ben és 1868-ban, a zirci választókerületben ismét országgyűlési képviselővé választották. 1871-ben már meggyengült és alulmaradt a balközép jelöltjével Hunkár Mihállyal szemben. Ezután visszavonultan élt a politikától, de munkásságáért 1872. április 27-én királyi tanácsosi címet kapott. Eszterházy Pál pedig „... *megyénk legelső Pistájának*” nevezte. Felesége, Bay Mária 1875-ben elhunyt. Annak halála után elhagyta a birtokát – amit fiára Tivadarra hagyott – és a győri házba költözött Irma lányához. Itt halt meg 84 éves korában 1884. február 20-án. Forrás: HUDI, valamint IVÁNYI 2001

⁷³ **Ányos Tivadar** 1835-ben született. Apja Ányos István, anyja Bay Mária. 1869. október 18-án az országos politikával elfoglalt apjától, Ányos Istvántól átvette a nagyezstergári birtok vezetését. A szabadságharc idején 13 éves fiúként szolgált a honvédek között és részt vett több ütközetben. 1861-ben a zirci járás szolgabírája lett. Egy ízben vasra verette az osztrák adószedőket, így akadályozva meg az adó beszédését, a behajtott adót pedig visszaszolgáltatta. Ezért elfogták és Komáromba akarták szállítani, csak összekötéseinek köszönhetően, hogy elkerülte a börtönt. 1872. június 1-én házasodott meg, felesége kiskaludi Kisfaludy Mária. Apja halála után Tivadar is jelöltette magát parlamenti képviselőnek, és – hűen Habsburg-ellenes múltjához – a Függetlenségi és 48-as Párt színeiben indult 1884-ben. Június 13-án ellenjelölt nélkül, közfelkiáltással választották meg. 1887-ben ismét fölényesen győz. Képviselőségét egészen 1890-ig töltötte be, miközben virilistaként tagja volt a Veszprém vármegye közgyűlésének is. Ányos Tivadar és neje 1887-ben írták meg végrendeletüket, melyben minden vagyonukat fiúkra, Ányos Istvánra hagyták. Ányos Tivadar 1890. július 1-én olaszországi utazása során, 55 évesen halt meg teljesen váratlanul. Forrás: IVÁNYI 2001, Vasárnapi Újság 1890. július 06. 442. o.

⁷⁴ **Pap (Kovács) Gábor** (vöröski és érsemlényi), egyházmegyei főesperes, a Honvédegylet titkára, Pap István, vilonyai, majd vámosi lelkész, egyházmegyei főesperes és Oláh Klára fia, született 1827. szeptember 10-én Vilonyán. A gimnázium I-V. osztályát otthon végezte, majd a VI. osztályát, a bölcséleti és jogi tanfolyamot Pápán. 1847 augusztusában befejezte jogi tanulmányait és Bécsbe ment magánnevelőnek Huszár József báró fia mellé. Részt vett az 1848. bécsi forradalomban és Bécs körülrázásakor inas ruhában elmenekült. Novemberben belépett a honvédek közé. Tiszafüredig Guyon, majd a magyar szabadságharc végéig Kmetty György hadtestében szolgált. Részt vett az említett tábornokok alatt az iglói, branyiszközi, kápolnai s mezőkövesdi ütközetekben, Hatvan bevételénél, Buda ostrománál, Pétervárad felmentésében, s a Törökországba menekülést fedező lugosi táborban is. Erdélyben, mint honvéd százados betegen esett osztrák fogságba és egy hónapig a temesvári kazamatákban volt elzárva, honnét betegen bocsájtották el. Haza ment szüleihez Vámosra, de ott újra elfogták és Veszprémbe Pap János megyei főnökhöz kísérték be a csendőrök. Betegsége miatt újra elbocsátották és csendőri felügyelet alá helyezték. Magánúton készült fel a teológiai tanfolyam tantárgyaira, majd a papi vizsgát letette, így mint kibocsátott lelkésznek, felügyeletét is megszüntették. 1851-től lelkész volt Balatonudvariban, Arácon, illetve 1864 júniusig Litéren, majd Vörösberényben és Vilonyán. 1859-ben aktívan részt vett a protestánsok jogait megtámadó pátens elleni mozgalomban, melynek a veszprémi egyházmegyeiben egyik vezére volt. 1861-től tevékeny részt vett a Veszprém vármegyei alkotmányos küzdelmeiben, s 1867-től a veszprémmegyei ellenzék egyik vezére volt. Ugyancsak aktív szerepet töltött be a veszprémmegyei honvédegylet megalapításában is, melynek jegyzője, majd később alelnöke lett. A veszprémmegyei honvédegylet őt küldte képviselőjéül az első országos honvédegyülésre. 1868-ban a veszprémi ev. ref. egyházmegye esperesének, 1873. május 13-tól a dunántúli helvét hitvallású egyházkerület főjegyzőjének, 1874. június 1-én pedig superintendánsának választották. Még ezen év szeptember 20-án foglalta el püspöki székét Komáromban, hol 1878-tól volt lelkész. 1876–1879-ig országgyűlési képviselő is volt. 1878-ban már a komáromi honvédegylet elnöke. Meghalt 1895. november 2-án Komáromban. Szenvedélyes könyvgyűjtő volt és nagy értékű éremgyűjteménye is volt, a melyről már életében úgy rendelkezett, hogy azt halála után a pápai ev. ref. kollégium kapja. Forrás: Vasárnapi Újság, 1874. 09. 13. 1–2. oldal

⁷⁵ **Kőrösi Sándor**, országgyűlési képviselő, szül. 1824. dec. 19. Kecskeméten. Itt és Pápán végezte tanulmányait és 1848-ban ügyvédi vizsgát tett Pesten. Részt vett a szabadságharcban, mint hadbíró és vesztörvénytisz katonai elnök. A világosi fegyverletétel után a pesti Újépü-

letben az osztrák cs. hadi törvényszék felségsértésért kötél általi halálra, kegyelem útján hat évi várfogságra ítélte, melyből öt évet Csehországban a josefstadi várban töltött. Szabadulása után Komáromban orgonista-kántor volt. 1861-ben Komárom város megválasztotta főjegyző-jévé, de a Schmerling-féle absolutizmus kezdetével e hivatalától önként megvált és mint ügyvéd működött 1864-ig, majd a dunántúli ev. ref. egyházkerület a pápai ref. főiskola jogtanárává megválasztotta (okt. 19-én tartotta székfoglaló beszédét). Ezt az állását 1875. júliustól a debrecenivel cserélte fel. 1881-től Debrecen város III. választókerületét képviselte az országgyűlésen szabadelvű programmal. Az igazságügyi bizottság elnöke volt. 1887-ben tanári állásáról lemondott. Meghalt 1895. máj. 20. Budapesten Forrás: SZINNYEI

76 **Krisztinkovics Aladár** (Kisláng, 1828. szept. 15.–Enying, 1901. febr. 18.) ügyvéd, Krisztinkovich József gazdatiszt és nemes Kóbis Mária fia. A gimnáziumot Székesfehérvárott, a jogot a pesti egyetemen végezte. 1849-ben népfelkelő parancsnok, 1862 óta ügyvéd Enyingen (Veszprémmegye). Írt szépirodalmi, közgazdasági s jogi cikkeket különböző lapokba és folyóiratokba. Mint a Siószabályozó társulat igazgatója megírta s kiadta a Sió-szabályozás történetét 1835-től napjainkig. Jelentek meg röpiratai is a Siószabályozás érdekében. Forrás: SZINNYEI

Adományt köszönt meg a görög-katolikus közösség nevében Rácalmás községi jegyzője Krisztinkovics Aladár (Vasárnapi Újság, 1857. május 24.), majd már ő is adománnyal járult hozzá a bukovinai magyarok hazatelepítésének költségeire (Vasárnapi Újság, 1883. április 22.), majd szintén adománnyal járult hozzá a Kaninczy Alapítvány működéséhez, mikor Kálózson volt városi jegyző. (Vasárnapi Újság, 1860. április 08.) A Veszprémi Hírlap februári számában olvasható: meghalt Krisztinkovics Aladár, uradalmi ügyvéd, a sióberki társulat igazgatója 1901. febr. 18-án 73 éves korában. Veszprémi Hírlap, 1901. február 24. 5. o.

77 Replikáz = visszavág, találóan válaszol, felel.

78 Debatter = ügyes, szavakész vitázó, szóharcos

79 A bakonyi szűr. In. *A Bakony*. 1–2. köt. Eötvös Károly munkái, Budapest. Révai. 1909. 204–218. o. Egy ilyen esetet ír le Török István is a Veszprémi Független Hírlap 1893. 08. 12-i „A kapitánykisasszony” című tárcájában. Még olvasható: Bessenyei Ferenc: A veszprémi szűr meg a gácsi krispin – A vajda asztaláról, Veszprém-vármegye, 1898. július 6. p. 1–3

80 Devis = jelszó, jelige, jelmondat, címerfelirat

81 **Kováts Imre** (Veszprém, 1829. nov. 1. – Veszprém, 1907. máj. 20.) takácsmester, polgármester. Az elemi elvégzése után takácsmesterséget tanult, 1848-ig iparosként dolgozott. A szabadságharcban először nemzetőr, majd honvéd. Részt vett a város és a megye közéletében, 36 éven át tagja a vármegye törvényhatósági bizottságának. 1869-től városi tanácsos, 1883–1899 között Veszprém város polgármestere. A város érdekeit szolgáló számos rendelkezés, új közhasznú intézmény kapcsolódik nevéhez. A gyámügyek rendezése, a gyámpénztár létrehozása, az állami anyakönyvezés bevezetése. Ebben az időszakban épült a Szabadi úti kaszárnya, a szegényház, a közbiztonsági hid, a polgári és a felsőkereskedelmi iskola, a Jutas-Veszprém szárnyvasút. Forrás: VARGA 2009, 448. o.

82 Az ezután leírt történet megítélésem szerint „időzavarban” van, mivel a szeszgyárat az ifjabbik Ányos István alapította. Ányos István Ányos Tivadar és Kisfaludy Mária fia, apja váratlan halála (1890.) után kiskorúként vette át apja birtokát. Atyai gondnoka gr. Eszterházy Jenő volt. Ányos István elemi iskoláit Veszprém-ben végezte, majd Kalocsára járt az érseki főgimnáziumba. Ötödikes korától a veszprémi piaristáknál tanult, s 1899-ben érettségizett. A budapesti egyetem jogi karára felvételizett, de 1902 őszétől már Kolozsváron találjuk, majd ismét Budapestre járt, de már a bölcsészkarra, de közben hallgatott a berlini, a bécsi és a lipcsei egye-

temeken. 1907-ben lett summa cum laude a filozófia doktora. Több filozófiai tanulmányt írt. Munkásságát megbecsülték, 1911-től a Magyar Filozófiai Társaság titkára volt. Ányos gazdálkodni akart, ezért 1912-ben szeszfőzde alapítására kért engedélyt, amely 1913-tól működött. Az alapanyagul szolgáló krumpli és cukorrépat részben a birtokon termelték, részben a környéken vásárolták. Forrás: IVÁNYI 2001

83 Piéce = zenedarab, zenemű

84 Reminiszcencia = emlék, emléktöredék, visszaemlékezés

85 Exquál = (valószínű sajtóhiba). exequal – végrehajt (jóságot – értsd: vagyont – hatóságilag), lefoglal

86 **Harabaszky Henrik** (1827. 10. 15. – 1895. 11. 21.) sirja az Alsóvárosi temetőben található.

87 Itt: K. J. vagyis: Késmárky József

88 Virilis = a legtöbb adót fizető polgár, aki ezen a jogcímen tagja volt a helyi önkormányzatnak

89 Obstrukció = törvény, rendelet, stb megszavazásának megakadályozása vagy késleltetése a hozzászólások végtelen sorozatával (az ellenzék részéről)

90 Interpelláció = írásban, vagy szóban benyújtott képviselői kérdés.

91 **Vermes Illés** (budafalvi), köz- és váltóügyvéd, Veszprémmegye alispánja, a pápai kerület 1848-iki országgyűlési képviselője, több vármegye tiszteletbeli táblabírája. (Budapest 1806. – Budapest 1875. november 20.) Jogi tanulmányainak elvégzése után a pápai Esterházy-uradalom főügyésze. Aktív tagja volt Veszprém megyei közéletének, 1847-ben a Veszprémi Casinó tagja. 1848. március 26-án Pápa város nemzetőrségének főkapitányává választották. Az áprilisi törvények végrehajtása után is a pápai nemzetőrség kapitánya. Júniusban a városi képviselő-testület tagjává és országgyűlési követévé választották. Debrecenbe nem követte az országgyűlést, ezért 1849. március 24-től mandátumáról lemondottnak tekintették. 1849 októberétől a Veszprémi járás főszolgabírója, 1851-ben királyi járásbíróági elnök. 1856 után Veszprémben ügyvéd, 1872-től haláláig Veszprém vármegye alispánja. Veszprémben, az Alsóvárosi temetőben temették. Forrás: VARGA 2009, 887. o. Munkái: 1. *A pápai casino részvényeinek névsora... annak törvényei s egyéb tudni valói.* Pápa, 1838. 2. *Értekezés az 1850. aug. 2-án kiadott bélyegtörvény alapján teendő perlekedésről.* U. ott, 1851. (2. bőv. kiadás. U. ott, 1851.). Forrás: SZINNYEI

92 Installatio = beiktatás, fölavatás

93 Itt: testőre

94 Atakk = de inkább attak, vagyis: támadás, roham. Már mint szónoki.

95 **Fiáth Pál** (Vörösberény, 1850. március 25. – Aka, 1935. október 22.) kormánybiztos, főispán, tanácsos. Bárány Ferenc veszprémi főispán és Kapy Ágnes harmadik gyermeke. Tanulmányait Kalksburgban, a bécsi Theresianumban és a pozsonyi jogakadémián végezte. 1871-ben Veszprém vármegye tiszteletbeli aljegyzője, majd 1875-ben ugyanezen vármegye főjegyzője lett. Ugyanettől az évtől a főrendiház tagja tíz éven keresztül, a főrendiház reformjáiért. 1878-ban tartalékos hadnagyként részt vett Bosznia-Hercegovina okkupációjában. 1895-ben a Sióberki Ármentesítő Társulat kormánybiztosává, 1897-ben pedig Fejér vármegye főispánjává nevezték ki. 1906-ban nyugállományba vonult, 1911-ben pedig megkapta a valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot is. 1916-tól ismét főrendiházi tag, majd 1927-től haláláig a felsőház tagja. 1878. november 9-én feleségül vette Jankovich-Bésán Matildot. Három gyermekük született.

Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Fi%C3%A1th_P%C3%A1l

⁹⁶ **Báró Fiáth Miklós** Vörösbényben született 1848. november 25-én, második fiúgyermekként. Apja báró Fiáth Ferenc veszprémmegyei főispán, anyja kapiváry Kapy Ágnes. Az Akán töltött gyermekévek után Fiáth Miklós a kalsburgi jezsuitáknál nevelkedett, majd a – magyar nemesifjak ingyenes oktatására Mária Terézia által 1749-ben alapított – bécsi Theresianumba járt. Jogi tanulmányait 1867–1870 között a pozsonyi jogakadémián a jogi tanfolyam elvégzésével folytatta, s atyjához valamint Pál öccséhez hasonlóan ügyvédi vizgát tett. 1871 júniusától Fejér vármegye törvényhatóságánál helyezkedett el, mint tiszteletbeli aljegyző, s melynek tisztikarában szakmai felkészültsége következtében – korabeli elbeszélésekre utalva – kivételes tekintélyt vívott ki magának. Rövid ideig szolgált a honvédségnél, melynek hamarosan hadnagya, leszerelését követően szolgálaton kívüli főhadnagya lett. Az 1878. évi boszniai okkupációban mint segédtsízt vett részt, s több ütközetben is bátran helytállt. Mindezek mellett, az 1880-as évek elejéig birtokain (Aka, Mór, Sáros vármegyei Nyárs-Ardó) gazdálkodott, s egyik igazgatója volt az országos casinónak. Gróf Széchenyi Pál földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter megbízásából több tanulmányutat tett a nyugat-európai államokban – többek között Angliában – valamint Észak-Amerikában, a gazdasági viszonyok vizsgálata és kutatása, de főleg az Újvilág közgazdasági intézményeinek megismerése céljából. Széchenyi miniszter méltatva, s nagyra becsülve Fiáth nagyszabású reformterveit, 1884-ben megbízta őt a minisztériumban létesítendő magyar mezőgazdasági statisztikai ügyosztály megszervezésével és vezetésével, ezzel egy időben osztálytanácsossá léptették elő. Még 1884-ben készült el nagyszabású munkája („A mezőgazdasági statisztika szervezése. Jelentés gróf Széchenyi Pál földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minister úr ő nagyméltóságához. Bpest, 1884.”) Fiáth Miklós első házasságát 1875. július 3-án kötötte semsei Semsey Alice-zal (1853–1882). Felesége halálát követően Fiáth Miklós 1891. január 10-én nősült újra, amikor nőül vette özv. Saárossy-Kapeller Ödönné született Fackh Máriát (1865–1925). 1891. évi április 14-én az uralkodó Fejérvármegye és Székesfejérvár szab. kir. város főispánjává nevezte ki. A főispáni székétől 1896 novemberében vált meg, ekkor a bodajki választókerületben országgyűlési képviselővé választották. Fejér vármegye főispáni székét testvéröccse, báró Fiáth Pál foglalta el. Mihelyt anyagi viszonya ránkényszerítette, 1901 februárjában elhagyta a székesfővárost és sógorához, Schmidt-Pauli Edgárhoz költözött, Hamburgba tette át székhelyét, ahol annak kiterjedt exportüzletében munkálkodott tovább. Itthon szóba került – érdekeltségeinek csődje miatt – képviselői immunitásának felfüggesztése is, ezzel szemben a képviselőház feloszlásáig megtarthatta bodajki mandátumát. Távozását követően néhány hónappal, feleségével és mostoha leányával, Nandine-nal New Yorkba utazott, ahol átvette sógorának ottani kereskedelmi érdekeltségeit. Fiatal kora ellenére, az utóbbi esztendő zaklatott üzleti problémái miatt egészsége megromlott, tragikus körülmények között, 1901. október 17-én halt meg, szívszélhűdés végzett vele.

Forrás: http://fejervarmegye.archivportal.hu/id-363-9_baro_fiath_miklos_1848_1901.html

⁹⁷ Secundáns = párbajsegéd

⁹⁸ Assistentia = segédkezés

⁹⁹ Lásd: Fiáth Ferenc: Életem és élményeim, Budapest, 1878. Tettey Nándor és társa. I. kötet 90. o. A kocsisának keresztneve Miska volt.

¹⁰⁰ Carrier = vágatábla

¹⁰¹ Schwung = lendület

¹⁰² A Fiáth-baronessék: Mária (1847–1940), Anna (1852–1937), Ágnes (1854–1952) és Jozefa (1855–1945).

¹⁰³ Fiáth Ferenc felesége Kapy Ágnes (1819–1906)

- ¹⁰⁴ Matkovich ebben minden bizonnyal téved. A Veszprémi Takarékpénztár alapításának ötlete Mustos János ügyvédtől ered, akinek indítványára 1845. augusztus 15-én megalakították az intézetet. Az alapítók között volt egy Behm József nevű veszprémi lakos is, aki intézeti főkönyvvivő volt. Matkovich valószínűleg rá utalt. A pénztárnoka Wurda Manó, első igazgatója Ferenczy György volt. Forrás: EMLÉKKÖNYV 1896
- ¹⁰⁵ Ez esetben Matkovich saját magáról ír, amikor tiszteletbeli aljegyzőnek nevezte ki Fiáth Ferenc főispán 1874-ben. Az atya (a megye vezérferfia) természetesen idősebb Matkovich Tivadar volt, V. D. – vagyis a főjegyző – Véghely Dezső. Forrás: Fuit (Matkovich Tivadar): Véghely Dezső – visszaemlékezések, Veszprémmegyei Lapok, 1897. április. 25. p 1–3
- ¹⁰⁶ Vagyis idősebb Matkovich Tivadar.
- ¹⁰⁷ Látható, hogy a szerző nem következetes. Megelőzően X. úrnak jelölte az apját, most S. úrnak. De mindkét esetben a személy id. Matkovich Tivadar.
- ¹⁰⁸ Itt nem eltemette, mint inkább nyugalomba (nem végső) helyezte az ivócimborákat.
- ¹⁰⁹ Elite-kávéház: Az épület korábban a Szabadság tér 4. szám alatti impozáns, egyemeletes sarokház volt, melynek hatalmas félköríves ablakai a Szabadság térre néztek. Eklektikus stílusban épült az 1898-ik évben. Építtetője és tulajdonosa a Veszprém Megyei Takarékpénztár Rt. volt. A földszinti hangulatos kávéházi rész-szellőző berendezéssel ellátva, elegáns bútorzattal berendezve, 1945-ig az egykori pénzemberek minden igényt kielégítő szórakozási színtere volt. Emeletét az épület tulajdonosa, a Megyei Takarékpénztár Rt. használta. Az emeleten volt még a „kaszinó”-ként emlegetett kártyaszoba és ott lakott a kávéház bérlője is. Az „Elite” elnevezést 1902-ben Ludasi Mór, bérlő adta a kávéháznak, mikor is azt teljesen átalakította és felújította a teljes berendezést. Meg kell jegyezni, hogy a források hol Elite, hol Elit néven nevezik a kávéházat. Utódja Fried Jenő (1907–1908) nevéhez fűződik a kávéház velencei tükrökkel, aranyozott lábú, márványlappal borított asztalokkal és egyéb elegáns bútorokkal való berendezése. A szakmát Bécsben tanuló Böhm Jenő 1915-től volt a bérlő, és bécsi tapasztalatait felhasználva a kor megfelelő színvonalán álló kávéházként üzemeltette az „Elit”-et. Előbb a Monarchia, majd a Horthy-korszak magasabb rangú katonatisztjei is itt találták meg a legmegfelelőbb szórakozási lehetőségeket. És természetesen a kitűnő cigánymuzsikusokat is, előbb: Kis Jancsi, Doma Ferkó, majd a háború után Árvai József és Lendvai Lajos primás és zenekara személyében. 1939-től az emeletet a Csendőralosztály Parancsnokság használta. Ugyanezen évben vásárolta meg a kávéházi berendezést Lohonyay József vendéglős, és 1945-ig ő üzemeltette az Elit-et. A második világháború után, az emeleten a Szakszervezetek Megyei Tanácsa működött. A földszinten maradt és működött „Szabadság” néven a kávéházi-éttermi rész. A veszprémi Helyőrségi Tiszti Klub 1953. március 1-én nyílt meg, a volt Elit Kávéház épületének mindkét szintjén. Az egykori Elit-Tiszti Klub épületet 1969-ben – robbantásokkal gyorsítva – lebontották. Vele együtt a környező házakat is. Forrás: HOGYA 2004
- ¹¹⁰ Cholnoky László háza pontosan a Hosszú (ma Jókai) utcába futó Toborzó utca 9. szám alatt volt.
- ¹¹¹ Serenada = szerenád, éji zene.
- ¹¹² **Ruttner Sándor** apja a Veszprémben Mosonból települő Ruttner János (1798.–Veszprém, 1861. jan. 02.) fontos szereplője volt a város közéletének (deputátus, pénztáros volt). A cég működését fia Ruttner Sándor – aki 1836-ban született – kibővítette, immár nemcsak vas, de fűszer- és magkereskedéssel is foglalkoztak. A Veszprémi Takarékpénztárnak 37 éven át tagja, elnöke volt majd 15 évig, városi tanácsos és képviselő. A veszprémi vár sziklafala mellett található lakóházat valószínűleg az 1860-as években építtette. Meghalt 1899. márc. 16-án, sírja az alsóvárosi temetőben található. 1899-ben, halála után özvegye Pataki Matild (1851–1938.

márc. 7.) az emeleti lakást több kisebbre alakította át. Az épület, amelynek díszes romantikus főhomlokzata mögött klasszicista udvari homlokzatok találhatóak értékes kváderes díszítőfestéssel, s amelynek emeleti tereiben szintén értékes architektúrális és tájképi falfestés-részletek kerültek elő, 1958-ban kapta meg a műemléki védeltséget. Korompay János 1957-ben kiadott Veszprém monográfiája szerint „földszintjét eredetileg üzlet és raktárhelyiségek foglalták el. (Forrás: <http://www.koh.hu/tartalom.php?id=20091020103111>. Lásd még: VARGA 2009, 716. o.)

Ruttner Sándornak jelentős szerepe volt a veszprémi gimnázium fejlesztésében is. Léway Imre gimnáziumi igazgatóságának legnagyobb eredménye, hogy sikerült a hatosztályos nagygimnáziumból nyolcosztályos főgimnáziumot létrehozni. Léway – érzékelve a veszprémi társadalom megnövekedett igényeit – a gimnáziumi bizottság által serkentett mozgalom élére állva, Ruttner Sándor nagykereskedő és Kissovics József kanonok segítségével valósította meg a helyi törekvéseket.

Forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/Makoi_kereszteny_fuzetek/pages/001e/003_veszpremi_rendhaz_fogimn_elen.htm

¹¹³ Emlékeztetőül: id. Matkovich Tivadar

¹¹⁴ A veszprém-székesfehérvári főútvonal mellett, a litéri útelágazás közelében állt hajdan a Gelemeri csárda, a későbbi gelemeri káptalani major. Lásd: VARGA 2009, 257. o.

¹¹⁵ Aera = korszak, időszak

¹¹⁶ Deponál = letesz, letéteményez; deponens, aki valamit letesz, őrizetre átad; továbbá a szakértő v. tanú is, aki valamely hatóság előtt nyilatkozik.

¹¹⁷ Dignitárius = méltóságviselő, tisztségviselő, főtisztviselő

¹¹⁸ Capacitásainál = a. m. képesség valaminek fölfogására, megtartására; továbbá és különösen szellemi képesség, tehetség, azért jelzésük olyanoknak is, kik valamely szakban kiválótt produktáltak. Igéje: Kapacitál a. m. érvvel meggyőz.

¹¹⁹ Matkovich Tivadar több ízben országgyűlési képviselő volt, meghalt 1898. jún. 19. Veszprém-ben 85. évében, felesége Sárközy Hermina volt.

¹²⁰ Rendezvous = találkozó

¹²¹ Cholnoky László

¹²² garde de dames = idősebb hölgykísérő

¹²³ Debardór = aki a hajó szállítmányát partra szállítja; továbbá az ilyen kirakodó ruhájába öltözött maszk.

¹²⁴ Embarras = zavaró helyzet

¹²⁵ **Üchtritz Zsigmond** (Marcaltő 1846. május 24.– Budapest, 1925. április 16.) földbirtokos, országgyűlési képviselő. Atyja német volt, de az 1848–1849. évi szabadságharcban a magyar hadseregben küzdött. Fia már egészen itt telepedett meg, s Veszprém vármegyei birtokain gazdasággal foglalkozott. A Lovarda Egyletnek, a Nemzeti Kaszinónak választmányi tagja. 1878-ban az ugodí, 1884-ben a körmenői kerület, kormánypárti programmal országgyűlési képviselőnek választotta. 1894. jún. 11-én a Főrendiház élethossziglani tagjának nevezték ki; a közgazdasági és közlekedésügyi bizottságnak tagja volt. Évtizedekig Magyarország egyik legnagyobb telivértenyésztője volt. Forrás: VARGA 1998.

¹²⁶ „A menyé zongora játéka élvezettel tölt el, - de a fia az fájdalmat okoz!”

¹²⁷ Konfidens = bizalmaskodó, tolakodó

¹²⁸ Naseweiss = kotnyeles

- ¹²⁹ Expectoratiói = köpés (orv. Lat.: köpetürítés)
- ¹³⁰ Bruderschaft = itt, pertut, tegeződés előtti ivás
- ¹³¹ Genre = életkép
- ¹³² Qualitásu = minőségű, kiválóságú
- ¹³³ Sarcasmus = csípős, epés, maró, metsző gúny
- ¹³⁴ Malitiosus = rosszmájú, gúnyos, csúfondáros, kaján
- ¹³⁵ Pikantér = kétértelmű, pajzán
- ¹³⁶ Cukedli = édességbe, cukorba csomagolva
- ¹³⁷ Sachet = illatos füvekkel és illanó anyagokkal telt vánkoska, amely fehérműnek illatosítására szolgál.
- ¹³⁸ **Ács Rudolf** (1816 k.–1895) Veszprém vármegyei úrbéri törvényszéki irodatiszt, majd tanácsjegyző; 1861-től 1895-ig vármegyei levéltárnok. A Vasárnapi Újság a halálozási rovatban tájékoztatta az olvasót, hogy „*Ács Rudolf megöszült levéltárnok, 80 éves, Veszprémben*” elhalálozott. Forrás: Vasárnapi Újság, 1895. szeptember 29. 650. o. Gyászír olvasható a Veszprémi Hírlap 1895-i számában: Ács Rudolf, Veszprém vármegye levéltárnoka f. hó 15-én, élete 80. évében végelgyengülésben meghalt. Vele ismét egyik alakja tűnt el a régi táblabírói világnak, egy tiszteletre méltó, becsületes ember, akit mindenki szeretett. Temetése f. hó 16-án délután 5 órakor volt, barátainak és ismerőseinek óriási részvétele mellett. Haláláról mélyen megsomorodott hozzátartozói a következő gyászjelentést adták ki: *Özv. Zadubánszky Gyuláné szül. Ács Mariska és leánya, Irén fájdalomtól megtört szívvel jelentik a szeretett kedves atya-, illetve nagyatyának, Ács Rudolf[nak], Veszprém vármegye levéltárnokának élete 80. évében, a halotti szentségek ájtatos felvétele után, f. hó 15-én végelgyengülésben történt gyászos elhunytát. A kedves halott hült teteme f. hó 16-án délután 5 órakor fog a r. kath. egyház szertartásai szerint a veszprémi alsóvárosi sírkertben örök nyugalomra tételni. Az engesztelő szentmiseáldozat f. hó 17-én délelőtt 10 órakor fog a Szt. Ferenc-rendi szerzetesek helybeli templomában a Mindenhatónak bemutatatni. Veszprém, 1895. szeptember hó 15-én. Béke poraira!* Veszprémi Hírlap, 1895. szeptember 22., 4. o.
- ¹³⁹ Pseudó = látszólagos
- ¹⁴⁰ Manifestatió = nyilvántartás, kijelentés, felfedezés
- ¹⁴¹ Matkovich Tivadar vélhetőleg tévedett a nevet illetően. Az árvaszéki elnök Kőrössy Imre volt. **Kőrössy (1848/49-ben Kőrösi) Imre** Pápán született 1827. március 14-én, édesapja Kőrössy József Veszprém megye szolgabírája. Nemesi származású, magyar nemzetiségű joggyakornok. 1848. június elejétől önkéntes, majd őrmester a 6. honvédszászlóaljnál a Délvidéken. A „Kis háborúban” többször is kitünteti magát. A zászlóalj katonái által szeptember 8-án íródott levél kiemeli az ekkor még őrmesterként szolgáló Kőrössy Imre bátorságát. Elismerve képességeit, rátermettségét szeptember 16-án hadnaggyá léptetik elő alakulatánál. Egységével 1849. január hónapban a főhadiszíntérre kerül. 1849. január 17-től főhadnagy a 6. Vécsey hadosztály kötelékében. 1849. május 14-től (április 16-i hatállyal) százados, századparancsnok zászlóaljánál az I. hadtestben. 1849. nyarán ismeretlen okból leköszön rangjáról, kilép a honvédseregből. Az 1867. február 25-én alakuló Veszprém megyei Honvédegyet alapító tagja és első jegyzője 1867. szeptember 1-ig. A vármegye árvaszékének elnökeként hal meg 1883. november 16-án az akkor Zala vármegyéhez tartozó Felsőörsön. Síremléke ma is a község köztemetőjében található. Forrás: SASHALMI 2009, 211. o.
- ¹⁴² Malitia = gúny, kajánság, rosszmájúság

- ¹⁴³ Achaerentia = hozzátartozók, hívek
- ¹⁴⁴ Scenirozás = megrendez, jelenetet beállít valamilyen céllal, jelenetet idéz elő, valamilyen indulatot színel.
- ¹⁴⁵ A szabadságharc egyetlen jelentős Veszprém megyei ütközete a Pápa melletti Ihász-pusztá és Marcaltó között zajlott le 160 évvel ezelőtt. A Kmety György vezette hadosztály öt és félezer honvédje Shütte tábornok nyolcezer főnyi osztrák serege ellen vívott csatát. Erre emlékeztek március idusán Ihász-pusztán, a Marcaltó felé vezető út mentén álló névtelen katona sírjánál, illetve a település központjában álló obeliszknél. Vagyis az emlékmű ma is áll és gondozzák, évente megemlékezéseket tartanak az obeliszknél.
- ¹⁴⁶ **galánthai gróf Esterházy Pál** honvéd ezredes Pozsony, 1806. október 30. – Levico, Ausztria, 1877. július 20. A pápai, ugodi, devecesteri hitbizományi birtokok alapítója. Fiatalon katonának állt és 1826. és 1838. között a császári 6. huszárezredben szolgált, majd leszerelt és a birtokain gazdálkodott. A szabadságharc kitörésekor lemondott az osztrák hadseregben viselt századosi rangjáról s közhonvéddnek állt. A szabadságharcban először Veszprém megye nemzetőr őrnagya. Görgey alatt szolgált, Komárom várának feladásakor pedig ezredes és hadosztályparancsnok. A komáromiakkal menlevelet kapott, de az 1849–1853-as években emigrációban élt. 1864-ben az Almásy-féle összeesküvésben való részvétel vádjával letartóztatták. 1867-ben rehabilitálták, a kiegyezés után országgyűlési képviselő. Diós-pusztán iskolát alapított a majorságban élő gyerekek számára. Ausztriában halt meg és 1877. július 28-án a gannai Esterházy Mauzóleumban helyezték örök nyugalomba. gróf Eszterházy Pálról Eötvös Károly a következő érdekes adatokat jegyezte fel: *Nem volt már a gróf fiatal, midőn atyja és testvérei kárhóztatása daczára, beállt honvéddnek. „Veszélybe döntöd a családot, – figyelmeztette egy ismerőse, – forradalmár lesz belőled, kétségbe ejted apádat, testvéreidet!” – „Az lehet, felelte nyugodtan, de fegyverre szólít anyám: a haza, s hívnak testvéreim: Szent-Tamásnál.” Párizsi száműzött korában egy főrangú barátja, ki a párizsi követségnél szolgált, azt mondta neki: „Ha bele nem keveredel a forradalomba, most millióid volnának.” – „Tudom – felelte – de én a milliókat csak akkor élvezhetném nyugodtan, ha tudnám, hogy veszedelmében fegyverrel védtem az országot, mely családuknak a milliókat adta.” Mikor 1861-ben megválaszták a veszprémi honvédegyelet elnökének, az egyletnek egy hó múlva már negyvenezer pengő forintja volt, s abból a veszprémi rokkant honvédek ma is élvezik a nyugdíjat.* Forrás: GRACZA, V. kötet, 965. o. BONA, Vasárnapi Újság, 1877. 08. 12. 508–509. o.
- ¹⁴⁷ **Békássy Lajos, békási** (Kemeneshőgyész, 1825. – Pápa, 1880. júl. 24.) jogász, szolgabíró. Jogi végzettségének befejezése után Vas megyében szolgabíró, ill. alispán. 1848 szeptemberétől nemzetőr. Harcolt a betörő horvát csapatok ellen, novemberétől százados a 44. honvédszázalóban. A világsi fegyverletétel után besorozták az osztrák hadseregbe. Leszerelését követően Pápan telepedett le és békási birtokán gazdálkodott. 1861-től Somlósárhely és környéke képviselőként országgyűlési képviselő. Emlékét Eötvös Károly is megörökítette egy írásban: Békássy Lajos, in. Magyar alakok, Révai Testvérek, Budapest, 2. kiadás, 1904. 211–217. o.
- ¹⁴⁸ Aprehendál = neheztel valakire.
- ¹⁴⁹ salvus conductus = annyi mint: szabad oltalom, melyet az illetékes bíróság meghallgatása után a király ad. Hatása, hogy az illetőt a salvusban kitett feltételek határai között letartóztatni nem szabad.
- ¹⁵⁰ *Nos Öreg Úr a jövőben legyen óvatosabb és ilyen ügyekbe ne keveredjen bele. Ez az Ön korban már nem ildomos.*

- ¹⁵¹ **Esterházy Móric**, galanthai és fraknoi (Csákvár, 1856. szept. 12.–Bécs, 1900. máj. 11.) főispán. Apja Esterházy Pál. Apja halála után, 1877-ben vette át a pápai-ugodi hitbizományi birtokok kezelését. 1884-ben kamarási méltósággal tüntették ki, 1885–1898 között Veszprém vármegye főispánja volt. Az új vármegyeház építése az ő főispáni működéséhez kötődik, amelyet 1887-ben vett birtokába a vármegye közgyűlése. A jótékonyágáról is híres főispán a veszprémi és a pápai Nemzeti Kaszinó elnöke is volt. Sírja a gannai családi mauzóleumban van. Forrás: VARGA 2009, 213. o.
- ¹⁵² Installáció = beiktatás (tiszttségbe); hivatalba helyezés.
- ¹⁵³ **Kolossváry József** veszprémi főjegyző, majd 1902-től al-, 1903–1906 között pedig főispán 1851. március 5-én született Veszprémben és 1926. április 27-én halt meg Budapesten. Felesége vattai Batta Emília volt. Apja, Kolossváry József – az 1785-ben született Ferenc második fia – Kőszeg mellett, Peresznyén, az Armpruszter család birtokán 1817. október 8-án született és 1890. augusztus 2-án Budapesten halt meg. Apjának három felesége volt. Az első Ádám Eleonóra, aki gyermek nélkül korán halt meg. Második felesége – Kolossváry József anyja – Nedeczky Mária, aki 1825. április 16-án Székesfehérváron született. Anyja korán, 1860. február 15-én elhunyt. Kolossváry József Veszprém megyei főispán sírja Budapesten a Farkasréti temetőben volt, amit időközben felszámoltak, közel 800 sírral egyetemben. A felszámolás érintett – többek között – tizenöt miniszter és kilenc 1848/49-es honvédtiszt sírját is.
- ¹⁵⁴ **Bezerédj Viktor** 1855. november 20-án Veszprémben született. Középiskolai tanulmányait Veszprémben és Székesfehérvárott végezte, a jogot Budapesten hallgatta. Aktívan részt vett a joghallgatók segélyegylete és a tudományos és műegyetemi olvasókör ügyeinek vezetésében. 24 éves korában, miután a megyékről írt tanulmánya megjelent, jogi doktorrá avatták. E minőségben félévet a bécsi egyetemen töltött. 1880-ban Veszprém megye szolgálatba lépett, mint második aljegyző. Jó iskolája volt, úgy édesapja, akkori alispán, majd annak bekövetkezett halála után Véghely Dezső alispán vezetése alatt. Az apja halálával megürült állásokat fokozatosan betöltve, 1881. év tavaszán a vármegye I. aljegyzőjévé választották és kinevezték tiszteletbeli főjegyzővé is. Ezt az állást 1885-ig töltötte be, amikor Kissovich képviselő bekövetkezett halála után a szabadelvű párt őt jelölte és választotta meg a veszprémi kerület képviselőjévé. Veszprémben jelentős szerepet játszott a város szépítése érdekében, illetve több jótékonyági akciót is szervezett. Meghalt Budapesten 1913. november 2-án. Forrás: STURM 1888, 21. o.
- ¹⁵⁵ **Dr. Purgly Sándor** született 1856-ban Lepsényben, Veszprém megyében. A gimnáziumot és jogi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. A jogi doktorátust megszerezve, Veszprém megye szolgálatába lépett. 22 éves korában a megye második aljegyzője, majd első aljegyzője és tiszteletbeli főjegyzője lett. Mint birtokos a megye közügyeiben élénk részt vett. A várpalotai unitárius (ágoston hitvallású) egyház felügyelője volt. A megyei bizottság és a Veszprém városi képviselőtestület tagja. Az 1896-iki választások alkalmával szabadelvű programmal az enyingi kerület képviselőjévé választották. STURM, Országgyűlési almanach 1897–1901. A zalai ev. egyházmegye 1900. július 3-án Kővágóörsön tartott évi rendes közgyűlésén dr. Purgly Sándor országgyűlési képviselőt egyházmegyei felügyelővé választották. A beiktatási ünnepélyen részt vett a „... beiktatott felügyelőnek barátja, tisztelője (...). A sok közül: *Ihász Lajos dunántúli kerületi felügyelő, dr. Fenyvessy Ferenc Veszprém vármegye főispánja, Szabó Imre, Hajdú József országgyűlési képviselők, B. Uchritz főispáni titkár, Kleczár Ferenc veszprémi, Kenessey Móricz enyingi, Szentmiklóssy Gyula tapolcai fősolgabírák, Engelbrecht Károly borászati felügyelő, Takách Ádám veszprémmegyei árvaszéki elnök, Fodor Gyula veszprémi ügyvéd (...)*” Evangélikus egyház és iskola 1900. 07. 12. 3. o.
- 1902-ben lemond minden Veszprémben és a megyében viselt tisztségéről, mivel elhagyja a vármegyét. Az új lakóhelyét nem közölte, de valószínű, hogy Bács-Bodrog vármegyébe költözött, mivel 1910–1917 között főispán Szabadkán, majd 1915–1917 között a vármegye ideigle-

nes főispánja is. Meghalt 1925. március 27-én. Budapesten. Lepsényben temették el március 31-én. Forrás: APRÓ 2009

156 Pandantja = párja

157 **Cserny László** (1816–1897) ügyvéd, 1848/49-es huszár főhadnagy, a Veszprém megyei Honvédegylet elnöke volt 1878–1884. között. A temetésén – ami 1897. december utolsó hetében volt – képviselte magát az ügyvédi kar testülete, valamint a Veszprém megyei Honvédegylet. Forrás: Veszprém, 1897. 12. 31. Sírja ma jeltelen, de még azonosítható a veszprémi Alsóvárosi temetőben. A Komáromi Lapok 1849. október elsején hétfőn megjelent számában a következő értesítés jelent meg: „*A katonai érdemjel 3-dik osztályával feldíszesítetnek továbbá utólagosan következő, több csatában magukat kitüntetett egyének: A 70-ik zászlóaljtól – többek között – Kun Geiza alezredes. Csernyi László főhadnagy.*”

158 Renitentia = ellenszegülés, makacskodás, engedetlenség

159 Complanálni = kiegyenget, elsimít

160 Ez esetben tévedett a szerző. Az említett mondat ugyan Zichy Manó szájából hangzott el, csak nem 1867-ben, hanem az Állandó Bizottmány 1860. december 22-i nyitó ülésén. Az említett mondat elhangzása után a főispánt székével együtt felemelték, és úgy mondta el beszédének többi részét. FIÁTH 1878, 204–209 o.

161 Zichy Manó grófőr ír Eötvös Károly „Az utolsó Deák-párti” címmel. Eötvös Károly: Tünetmények, Révai Testvérek, Budapest 1905. 1–8. o.

162 Mondja németül.

163 De ez nem német!

164 Mondja ezt franciául!

165 De ez nem is francia!

166 Denique = tehát, végül is, utóvégre.

167 Praejudicál = előre ítéel, elébe vág, előre mond ítéletet, előzetesen állást foglal

168 Attributum = legfőbb ismertetőjel, hozzárendelt jellemző

169 Antagonista = ellenfél, ellenlábás

170 Concludált = következtet, következtetést von le

171 Qualificatió = ismeretekkel, eszközökkel rendelkezés

172 Universalgenie = mindenkire kiterjedő, kiemelkedő intelligenciával vagy képességekkel rendelkező személy

173 Imputál = fölró, (vétkül) tud be, tulajdonít, ráfog, föltesz

174 Concilians = kiegyenlítő, békülékeny, békeszerető

175 Animositás = rosszindulatúság, ingerültség

176 Intransigens = engesztelhetetlen, hajthatatlan, meg nem alkuvó, kérlelhetetlen, merev

177 Discursus = beszélgetés

178 Antagonismus = szembenállás

179 Omnibus = autóbusz

180 Kalefaktor = kályhafűtő, de bajkeverő is.

181 S. Lajos, aki lehet Somody Lajos, kit 1861-ben választottak veszprémi árvaszéki főszámvevőnek (VeML ÁB jkv, 485–486. o.), vagy Soos Lajos (lásd VÉGHÉLY 2013, 40. o.)

- 182 Az esetet részletesen leírja Cholnoky Jenő. Lásd: CHOLNOKY 1998. Az esetről az egyik fő szereplő Vas Gereben volt.
- 183 Ányos Tivadar
- 184 Exquisit = válogatott, kiváló, kitűnő
- 185 Minden bizonnyal **Langer Viktor** zeneszerző és karnagyról van szó. Langer Viktor 1842. okt. 14-én született, meghalt 1902. márc. 19-én Budapesten. 18 éves korában a Nemzeti Zenedében tanult, ahonnan nemsokára Lipcsébe megy. Sok népies dalt és táncot írt. Az 1866–67. évben a kolozsvári Nemzeti Színházban másodkarmester. 1884-ben a pécsi színház karmestere. Forrás: Magyar Színművészeti Lexikon, az 1929–1931-ben Schöpflin Aladár szerkesztésében megjelent kötet internetes változata, <http://mek.oszk.hu/08700/08756/html/>
- 186 Waldhornin = vadászkürt
- 187 re bene gesta = mintha a dolog legjobban be volna fejezve
- 188 Ingredientiak = hozzávaló, kellék, rész
- 189 Paralísál = hatástalanná tesz
- 190 Alapja semleges gabona- vagy burgonyaszesz, melyet aromatizálnak, ánizzsal vagy édesköménnyel ízesítenek. Nevét a Rigától nem messze fekvő kis községből, Allasch-ról kapta.
- 191 A bajorországi Ettal bencés kolostor búzasöre.
- 192 A Suly féle péküzletet 1809-ben alapították. A sütőde a Fő tér 66. szám alatt, fióküzlete a Kossuth utcán a Havas-féle házban volt.
- 193 Cholnoky Jenő ezt a történetet másképp írta le a családjáról készített visszaemlékezésben. Az elefántra ülő személy K. Franci volt, akit otthagytak a cégtáblán ülve és csak a tűzoltók szedték le. Lásd: CHOLNOKY 1998
- 194 Conjunctura (konjunktúra) = önmagában a piac bővülése. Itt éppen az ellenkezője volt tapasztalható.
- 195 **Bohuniczky Ödön** (Veszprém 1849 – Bp. 1914. okt. 20.) kúriai bíró, a kalocsai törvényszék egykori elnöke. Nekrológia a Kalocsai Néplap 1914. október 24. számában olvasható. Forrás: ASBÓTH
- 196 **Kopácsy Árpád**, 1854. június 11-én Budapesten született. Tanulmányait Veszprémben és Székesfehérvárott végezte, majd a jogi tanulmányait Budapesten fejezte be. 1874-ben Veszprém megye tiszteletbeli aljegyzőjévé nevezték ki. 1875-ben második aljegyzővé, a következő évben első aljegyzővé választották meg. Később a megyei árvászéknél mint jegyző és ülnök, majd megyei főpénztárnak lett. Mint ilyen lépett fel és választották meg országgyűlési képviselőnek 1887-ben a nagyvázsonyi kerületben, szabadelvű párti programmal. Megyebizottsági tag, városi képviselő, ki Veszprém társas életében tevékeny részt vett. Így elnöke a tűzoltó-egyletnek, a vörös-kereszt egyletnek és alapító és pártoló tagja több jótékonyági egyesületnek. Forrás: STURM 1888
- 197 Vicensótárius = aljegyző
- 198 Protelyták = vonatkozó, jellemző vagy támogatása
- 199 Pecsivics (pecsovics) = a császári ház, illetve a kormánypárt túlbuzgó politikai híveit, székértelőlőt illeték ezzel a csúfnévvel a múlt században, a reformkortól kezdve. Aki nem volt Kossuth pártján, az mind pecsovics volt. A történetet Eötvös Károly is megírta a „Tümenények” című kötetben Pecsovics címmel. Tümenények, Révai Testvérek, Budapest, 1905. 201–207. o.

²⁰⁰ **Karácson János**, királyi törvényszéki bíró, Karácson István birtokos és Boronkay Klementina fia, szül. 1824. dec. 12. Bozsokon (Veszprém m.). A gimnáziumi hat osztályt Veszprém-ben, a bölcséletet és jogot Győrött és a pesti egyetemen végezte. Nagy hatással voltak reá Virozsil Antal, Jedlik Ányos és Horvát István előadásai. Az egyetemi könyvtárnak szorgalmas olvasója volt és sok jegyzetet írt, okmányokat másolt. 1845-ben Veszprém-ben joggyakornok volt Kun József alispán mellett. A második félévben Kopácsy József ítélőmester mellett mint kir. ítélőtáblai jegyző (juratus), kevés idő múlva pertárnok, azután fogalmazó (expeditor) működött 1848. márc. 10-ig. (Közben 1846. nov. ügyvédi vizsgát tett.) Pesten tagja volt azon baráti körnek, mely az akkori fiatal írók, mint Pákh Albert, Pálfi Albert, Petőfi Sándor, Vas Gereben és más jelesek-ből alakult. 1847. nov. elején a kir. táblával felment ő is Pozsonyba az országgyűlésre s alkalma volt a kerületi s országos üléseket és a főrendiház üléseit hallgatni, a vitákat és politikai fejleményeket figyelemmel kísé-
 1848. márc. 10. atyja halála miatt haza kellett mennie özvegy édesanyjához s nővéreihez Berhidára, hol gazdálkodott és a megyénél mint tiszti ügyész szolgált. Júl. és aug-ban hat hétig az első nemzetőri csapatnak a Dráva melletti szolgálatainál mint hadbíró vett részt. A szabadságharc után kis birtokán gazdálkodott. Az 1860 és 1861-ben megindult alkotmányos mozgalomban aktívan részt vett és a megyei állandó törvényszékhez bíróvá választották. Miután 1861. nov. 6. a megyei közgyűlés megtartását katonai erővel feloszlatták, az akkori összes megyei tisztikarral együtt állásáról ő is lemondott, 1865-ben ismét megyei törvényszéki bíróvá nevezték ki, s az 1867. ápr. 30. tisztválasztáskor ezen állásában megválasztották. 1871. dec. végén a veszprémi kir. törvényszékhez tanácsbíróvá nevezték ki és mint a Deák-párt híve részt vett a 60-as és 70-es években a megye politikai mozgalmában és vitáiban. 1881. jan. elején Pauler Tivadar igazságügy miniszter felrendelte a budapesti kir. ítélőtáblához, a felszaporodott hátralékok feldolgozására, ahol azon év végéig működött, majd visszatért előbbi hivatalához. Veszprém-ben halt meg 1904. márc. 11-én.

Költménye az Életképekben (1845. A nyugalomhoz), cikkei a Politikai Újdonságokban (1862. 52. sz. a bérrendszerről); a Vasárnapi Újságban (1863. Jobbágyi hitlevél 1647. márc. 13., Hunkár Antal életrajza); a Pesti Naplóban (1869. Igazságügyünk, 1870–71. A bírák kinevezése, 1873. 291. sz. A bírói elmozdíthatatlanság tárgyában); a Reformban (1874. jan., 1875. ápr. Igazságügy); a Veszprém-ben (1884. 48. sz. Békássy Károly, 1885. 20. sz. Huszonöt év előtti reminiscentiák Veszprém-megye közgyűléséről 1860-ban, A legszebb nap költ., Pápay Miklós, A magyar nyelv, 1886. Kukorica szedés, Harminc év előtt, 43. s a köv. sz. Visszaemlékezések és költemények, 1887. 3., 4., 8. sat. sz. költemények, K. J. aláírással. 45. sz. Két dal a 40-es években, 1888. Somssich Pál, 1848–1888., 1889. 16. sz. A nemzetőr életből, Deák Ferencről, költ.); a Pápai Lapokban (1884. 43., 44. sz. A régi megyeházban, 1886. 16. sz. Kossuth szónoklata, 38. sz. Szemere Bertalan, 40. sz. Gróf Eszterházy Pál, 46. sz. Az adminisztrátori rendszer, 51. sz. Egy főúri delnő: Gróf Zichy Manóné, 1887. 9. sz. Egy incidens a főrendeknél, 13. sz. A pestmegyei gyűlések, 16. sz. Az első nap: 1848. márc. 4. Kölcsey Ferencz, 1888–89. költ.) Munkája: Myrthuslombok. Veszprém, 1845. (Költemények. Ism. Pesti Divatlap II. 24. sz., Honderű II., Irodalmi Őr 1846. 12. sz.) Forrás: SZINNYEI

²⁰¹ Márton Antal, a Veszprém királyi törvényszék bírója.

²⁰² A Veszprémvármegye c. újságban emlékezett róla Nagy Sándor az „Egy sirhant fölött” című írásában. 1904. március 20. 3. o.

²⁰³ Rigorousus = kérlelhetetlen, szigorúan követelő

²⁰⁴ Subalternus = alsóbbrendű hivatalnok, ki felsőbb hatóságoknál irodai szolgálatokat teljesít.

²⁰⁵ Nickilak és ondódi Dr. Laky Kristóf cs. kir. kamarás

²⁰⁶ Ilyen tipikus alak volt a múlt század közepén *Bizay*, aki aláírása után – úgy volt olvasható, hogy *B. Zay* – kapta a báró titulust. *Bizay* volt a nemzet bárója – mert a nemzet tartotta el – és figurája után nyerte a többi ingyenélő ezt a nevet. Forrás: ZOLNAY–GEDÉNYI 1996. Hasonló történetet írt meg Gárdonyi Géza is a „Te, Berkenye!” c. írásában

²⁰⁷ maitre-de plaisir = mulatságrendező, vigalomrendező

²⁰⁸ Egykori Nagyvendéglő és Kurterem. Az 1700-as években egyre élénkülő fürdői élet miatt gondoskodni kellett a vendégek étkeztetéséről. Így 1748-ban a forrás közelében megépült az első vendégfogadó. 1780–1783 között épült fel késő barokk stílusban a kifejezetten szállodának szánt főépület, amely 1803-ra nyerte el klasszicista formáját. A XVIII. század végéig csak egy földszintes vendéglőrésze volt a fürdőtelep nyugati részén, (érdekes, hogy a helyiségek ablakai nem délre, a tó felé, hanem a szőlőhegyek felé, a szélirányos oldalra néztek) amelynek padlásán kis szobácskák sorakozhattak a szegényebb sorsúak részére. 1803-ban fejeződött be a Nagyvendéglő építése, rá harminc évre készült el a mai Blaha Lujza utcai szárny kiugró, folytatólagos része. Ekkor 52 szoba volt a Nagyvendéglőben. 1848-ban kezdődtek az újabb építkezések. Bresztyenszky Béla, az akkor tihanyi apát úgy látta, hogy a Nagyvendéglő nem elég kényelmes a vendégek részére, zsúfoltak a helyiségek, ezért külön kávéházat építtetett melléje, fölé pedig étkezőt és tánctermet. Az előtte lévő részt parkosították – a vendégek el is nevezték Gyönyördének. A kávéház ma is üzemel, a felette lévő étterem már megszűnt, annak idején sem volt fedett, csak nyitott szabadtéri étterem. A következő építkezés már a szórakozás jegyében valósult meg. A fürdővendégek ugyanis – külföldi példák alapján – szakadatlan szóvá tették, hogy nincs a fürdőn amolyan kurszalón, ahol a vendégek olvashatnak, zongorázhatnak, és más szórakozást üzhetnek, ami minden nevesebb fürdőn megtalálható volt. A rendi káptalan Pannonhalmán már 1875-ben elhatározta: gyógytermet és fedett sétányt kell építeni, ahol a vendégek a szénsavas víz iszogatása közben sétálhatnak. Simon Zsigmond tihanyi apát 1877 szeptemberében meg is kezdte az építkezést és így épült meg a fedett sétányszerű kávécsarnok, ahol ma a Füredi Panteon emléktáblái láthatók, majd pár év múlva az egyemeletes gyógyterem. Az egész építkezés költsége meghaladta a 60 ezer forintot. A használatnak 1879-ben átadott gyógyterem felső része táncteremként funkcionált. A mai kétszintes termegosztást valószínűleg a 1912–13-ban, a nagy építkezések során alakították ki. Ettől kezdve itt rendezték a híres Anna-bálokat. Az alsó, földszinti helyiségben volt olvasóterem, zongoraterem, kártyaszoba, bár a szerencsejáték szigorúan tiltva volt. Mindenesetre ettől kezdve valóban első osztályú gyógyhelyé vált Füred. A Nagyvendéglő következő átépítése már 1913-ban volt. Elkészült a második emelet, valamint az udvari rész, és 40 szobával gazdagodott az immár Grand Hotelnek nevezett épület. A régi, egyszerű kis vendéglőből hivalkodó nevet viselő nagy szálloda lett. Volt később Árkád Hotel majd SZOT üdülő. A leromlott állapotú tekintélyes épületet néhány éve teljesen felújították négycsillagos szálloda lett belőle.

Forrás: http://www.balatonfured.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=65&Itemid=13

²⁰⁹ Az egykori Fürdőtelep legnagyobb és leghíresebb, máig az építető Szentgyörgyi Horváth család nevet viselő műemlék épülete. 1795-től három éven át épült, a vidék legnagyobb szállodája volt. József nádor 1801-ben már a házban fogadta a nemesség hódolatát. A hagyomány szerint 1825-ben itt tartották az első Anna-bált Szentgyörgyi Horváth Krisztina tiszteletére. Az 1834-es tűzvész utáni újjáépítés során újabb emeletet kapott, ekkor már 105 szobával várta a vendégeket. A reformkor és a szabadságharc nagyjai közül sokan szálltak meg a Horváth-házban: Berzsenyi Dániel, Garay János, Vörösmarty Mihály, Wesselényi Miklós, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Vécsey Ernő. 1878-ban az épület még a Horváth-család birtokában volt, de 1884-ben már Mangold Henrik fürdőorvos a tulajdonosa, aki rendelőt tartott fenn a házban.

1892-ben az épületet átkeresztelték az özvegy trónörökösne füredi tartózkodásának emlékére Stefánia-udvarnak. 1922-ben a Mangold-családtól az épületet megvette a fürdőt, 1918-tól bérlő részvénytársaság. 1935-ben a fürdőteleppel együtt a ház is bencés rend birtokába került. Ebben az évben tatarozták az épületet, földszintjén fürdő-igazgatósági iroda kapott helyett. 1945 márciusától 1947 nyaráig szovjet katonai kórház- és üdülőként használták. A háború során és az azt követően bekövetkezett károkat csak 1956 márciusától kezdték helyreállítani és 4 évig tartott. 1960-ban a Mecseki Uránércbánya Vállalat üdülője nyílt meg benne. Ez év télétől a szívkorhízi betegek gyógyítására is igénybe vették az üdülőt. 1971–72-ben átalakították. A rendszerváltozást követően sokáig gazdátlan volt. Több tulajdonosváltás után, újjáépítve, 2006-ban nyitották meg, lakásokat alakítottak ki benne.

Forrás: http://www.balatonfured.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=65&Itemid=13

²¹⁰ Épült 1869-ben. A legszebb családi nyaralónak tartották Füreden. A romantikus ízlés egyik legszebb példája nemcsak itt, hanem messze vidéken is. 1910-ig volt a Döry család kezében, akkor a Baradlay és Szlávi család vette meg, akik szállodaként értékesítették. Akkor kapta a hivalkodó és a város jellegéhez nem illő Astoria nevet, amely máig megmaradt. Műemléki ház. Forrás: uo.

²¹¹ Ferbli = Magyar kártyával játszott régi hazardjáték

²¹² corrique-la fortune = vagyis csalni a játékban, hamisan kártyázni – a szerencsét megjavítani

²¹³ Vizi = a ferbli játékban a játék kezdete előtt a résztvevők megállapodnak az alaptét összegében, melynek a továbbiakban vizi a neve.

²¹⁴ Kóstáltatás = a körben az utolsó aktív játékos a hívás megadása mellett a vizi kétszeresét vagy háromszorosát kérheti a játékosoktól. Az első játékos ezt megadhatja vakon, azaz blindre, de lehetősége van előtte megtekinteni a harmadik és negyedik lapot. Blindelésnél a többi játékos nem nézheti meg a harmadik és negyedik osztott lapot, azok ismerete nélkül kell befizetni az elhangzott összeget.

²¹⁵ Rezonnirozni = okoskodni, mérlegelni.

²¹⁶ Gilt = Nincs rendben.

²¹⁷ Ahndungjának = sejtésének, megérzésének

²¹⁸ *Most eltalálja, most nem találja el!*

²¹⁹ Inkey Kázmér, Zala megye egyik előkelő nagybirtokosa – írja Eötvös Károly „A Balatoni utazás vége” című könyvében. Eötvös Károly: A Balatoni utazás vége, Vitis Aureus Kiadó, Veszprém, 2007. 51. o. **Inkey Kázmér, pallini** (Palin, Zala vm., 1818. febr. 22. - Nagykanizsa, Zala vm., 1882. nov. 30.) honvédőrnagy. Jogot végzett, majd 1840-ben a kapornaki járás szolgabírájává választották. Egyike volt a zalai liberálisok kortesvezéreinek. 1844-ben lemondott hivataláról, és birtokán gazdálkodott. 1848 szeptemberében lett a Zala megyei önkéntes nemzetőrzászlóalj, majd az ebből alakuló 47. honvédszászlóalj századosa. A szabadságharcot ezzel a zalai zászlóaljjal harcolta végig. 1849 áprilisától – őrnagyként – annak parancsnoka volt. A császáriak büntetésül közlegénynek sorozták be, de váltságdíj ellenében hamarosan leszerelték. A kiegyezésig birtokán gazdálkodott. 1868-ban ismét őrnagyként vették fel az újjászervezett m. kir. honvédséghez. 1872-ben alezredessé léptették elő, és 1876-ban vonult nyugállományba. Felesége Berchtold Eleonóra (meghalt 1864-ben) volt. Egy gyermekük született, Tivadar (1857–1887). Forrás: <http://zalai.dfmk.hu/zalaiak?p=447>. Letöltés ideje: 2013. dec. 15.

²²⁰ Ausreitter = betöretlen

- 221 Compossessoratus = birtokközösség
- 222 Itt: epódosz = egy hosszabb és egy rövidebb sorból álló párvers. Vagyis megverselték
- 223 **Laszly György.** 1847-ben a Véghely-árvák gondnoka. 1848-ban nemzetőr hadnagy, földbirtokos. 1848. július 3.–1849. október 22. járási esküdt. Forrás: DOBI 1980. Laszly Györgyről Eötvös Károly is megemlékezett: Eötvös Károly: A nemzeti bácsi, in. Tünemények, Révai Testvérek, Budapest, 1905. 282–317. o.
- 224 **Kenessey György.** 1834-től megyei esküdt, 1848-ban nemzetőr őrmester, földbirtokos. 1861. április 2-án polgáris törvényszéki bírónak választják. Forrás: DOBI 1980
- 225 Az esetet Eötvös Károly is leírta „A Bakony” című könyvében. Eötvös Károly: A Bakony, Budapest, 1909., I. kötet, „A virtus”, 24–94. o.
- 226 Sprachrohr = szócső
- 227 Regime = régi rendszer
- 228 A Szabadelvű Párt egy magyarországi liberális párt volt a dualizmus korában. 1875. március 1-jén alakult a korábbi, Deák Ferenc vezette Felirati Párt és a Tisza Kálmán vezette Balközép fiziójából. Első elnöke is Tisza Kálmán lett. Politikáját értelemszerűen a kiegyezés szelleme és értékrendszere hatotta át. Fennállása során az 1905-öst kivéve minden választást megnyert, kereken 30 évig kormányozta az országot. Bukása majd másfél évig húzódo súlyos belpolitikai válságot, illetve saját megszűnését eredményezte.
- 229 Fiscális = ügyvéd
- 230 Fiáth Ferenc írja: „*Első vendégem volt Vörösberényben a jó szeretett Késmárky Gábor, a második Rosos István, ki Sáriban szomszédságomban lakott. A harmadik s ki tíz évig legtöbbet járt hozzám, Matkovich Tivadar volt, Szentgyörgyről.*” Forrás: FIÁTH 1878, 2. kötet 110. o. A továbbiakban a leírtak szerint a kir. fiskális, majd X. úr és T. bácsi Matkovich Tivadart jelent
- 231 Vagyis, különböző vezényszavakat mondott: ül, fekszik, illetve eldobott tárgyat visszahozott.
- 232 Angazsálta = rábeszélte
- 233 Compareálva = megjent
- 234 Röviden a kártyajátékról: A játékhoz 42 lapos kártyacsomag szükséges. Négyféle színes lap van (kőr, káró, treff és pikk), továbbá 22 tarokk, amelyek aduként szolgálnak. Az egyes lapok pontértékekkel rendelkeznek: a játék elsődleges célja a pontok többségének ütésekben történő hazavitele, ezáltal a parti megnyerése. A legnagyobb tarokkot skíznek nevezzük; kinézetre leginkább Jokerre hasonlít. A többi tarokk római számmal van jelölve: kezdve a XXI-esen, amely a második legmagasabb tarokk, egészen le az I-esig, amelynek külön neve is van: pagát. A skíz, a XXI-es és a pagát kitüntetett lapok, honöröknek nevezzük őket. Pontértékük egyenként 5. A skíz és a XXI-est nagyhonórként szokás emlegetni. A többi tizenkilenc tarokk, a XX-astól a II-esig 11 pontot ér. Forrás: http://www.pagat.com/tarot/xx-hi_hu.html
- 235 Proponált = javasolt
- 236 Tulétroá, röviden tuli, trull vagy trúl. Neve a francia „*tous les trois*” (mind a három) kifejezésből származik, jelentése, hogy a partnerek mind a három honórt (a skíz, a XXI-est és az I-est, vagyis a pagátot) hazaviszik ütésekben.
- 237 Pagátultimó, másként pagátulti. Jelentése: az utolsó ütés a pagáttal (az I-es tarokkal) történik. A csendes pagátulti díjazása 5 pont.
- 238 Szarvas rudli = szarvascsorda
- 239 *Nagyságos úr szálljon le!*

- 240 Fiáth József
- 241 Pensionátus = nyugdíjazott, vagyis már vitték a keményebb vadászatokra.
- 242 *Tovább!*
- 243 Csak emlékeztetőül: ez előtt és azután is említett X. úr – T. bácsi – id. Matkovich Tivadar, a szerző édesapja.
- 244 - *Te átkozott sváb, te a te osztásoddal.*
- 245 Sanzsirozni = Vagyis csencselni. Itt inkább elemel, elcsen.
- 246 Luster (Lüster) = csillár
- 247 *Hanzel! Én lőttem egyet!*
- 248 Platt = váll-lap vagy lapocka lövések.
- 249 Aspiráció = szándék, törekvés, vágy, terv
- 250 Elaboratum = (kidolgozott) tervezet
- 251 A főispánok kinevezését már nagyon várta a közvélemény ettől várva a meginduló megyei mozgalmak kellő irányítását. A sietség azonban nem tett jót sem a megalakuló kormánynak, sem az érintetteknek. Veszprémben Marich Istvánt kérte fel Vay Miklós, aki azonban udvariasan, de visszautasította a felkérést. Ekkor esett a választás Fiáth Ferencre. Forrás: BERZEVICZKY 1922, 3. kötet, 140. o.
- Marich István** Dávid (szolga-egyházi), val. belső titkos tanácsos és főispán, M. Tamás, udvari tanácsos Fehérmege első alispánja és románfalvi Fehérváry Katalin fia, szül. 1777. dec. 30. Csóron (Egyes források szerint 1779-ben). Fejér megyében kezdte hivatalos pályáját 1795-ben, mint tiszteletbeli aljegyző és e megyénél mint aljegyző, főszolgabíró, másodalispán. 1813-tól mint első alispán 1832. évig hivataloskodott; e közben az 1805., 1825., 1830. és 1832. országgyűlésen, mint Fejér megye követe vett részt. A Sárviz lecsapolásánál a királyi biztosság tagjával és a Sárviz ügynevezett nádori csatorna társaság központi bizottmányának elnökül választották és 1811-ben cs. kir. kamarássá nevezték ki. Nem kevesebb érdemeket szerzett 1811–1832-ig, mint Székesfehérvár sz. kir. városánál működött kir. biztos. 1836-ban Liptó vármegyének főispáni helyettesévé nevezték ki, majd e méltóságtól saját kérelme folytán mentették föl; de 1837. márc. 31. Torna, 1841. szept. 16. Győr, 1845-ben pedig Veszprém vármegye főispánságával bízták meg és ez utóbbi alkalommal egyszersmind val. belső titkos tanácsossá is kinevezték, azonban előre haladt kora miatt saját kérelme folytán e méltóságtól a király fölmentette. 1860. nov. 26. szent István rend középkeresztjével tüntette ki az uralkodó. Fejér megyei birtokán élt és Székesfehérvárott 1866. márc. 27-én halt meg. Forrás: SZINNYEI
- 252 Pacifikáció = lecsendesítés, békéltetés. 1849-ben Ferenc József Fiáth Ferencet nevezte ki biztosnak, aki Veszprém, Zala és Fejér megye pacifikálását hajtotta végre. Tették helyességével Fiáth meg volt győződve, de sokan elítélték.
- 253 Audenciára = kihallgatásra
- 254 Kisközség Trecsén vármegye hasonló nevű járásában, a Vág bal partján. A járási szolgabírói hivatal székhelye, járásbírósággal, takarékpénztárral, vasúti állomással, posta- és táviróhivattal, telefonállomással, postatakarékpénztárral. Legnagyobb nevezetessége az országos fegyintézet volt, melyben a 10 évnél hosszabb fogságra ítélt fegyencek őriztek, s mely 1000 fegyencet fogadhatott be. Forrás: Pallas Nagylexikon
- 255 Possibilitás = lehetőség, lehetséges
- 256 apellátorium-forum = Fellebbezési hely

- ²⁵⁷ Passzív rezistencia = erőszak nélküli ellenállás, amely az együttműködésnek és a rendelkezések végrehajtásának magtagadásában nyilvánul meg.
- ²⁵⁸ Ingrediencia = alkotóelem, alkotórész
- ²⁵⁹ Pádimentum = földpadló
- ²⁶⁰ Ki nyerte meg a pákozdi csatát? Veszprémmegyei Lapok, 1897. március 14. 3–4. o. Az írás névtelenül jelent meg, azonban ismert, hogy a lapot dr. Matkovich György szerkesztette és írta. De erről írt Mezőszentgyörgy híres szülőtte, Eötvös Károly is. Carolus (Eötvös Károly): Új adat Jellachich betörésének történetéhez. Vasárnapi Újság, 1870. március 6. 122–123. oldal, valamint Eötvös Károly: A nagy év, Révai testvérek, Budapest, 1905. Az utóbbi kötetben (99–108. o.) Eötvös keményen bírálta Matkovitchot, aki szerint a mezőszentgyörgyi események nem Eötvös Lajoshoz, hanem a szerző apjához, id. Matkovich Tivadarhoz köthetőek.
- ²⁶¹ Matkovich István szeptemvir – a nádorispán barátja – aki 1838-ban szerezte meg a mezőszentgyörgyi birtokot. A Matkovich család két nemzedéken keresztül birtokolta. A nagybirtok legutolsó birtokosa Matkovich László országgyűlési képviselő volt.
Forrás: <https://sites.google.com/site/lepsenyortortene/mezoszentgyoergy/toertene/szalay-karoly-monografiaja>
- ²⁶² Szeptemvir = hétszemélynök, a régi hétszemélyes tábla (bírótság) tagja.
- ²⁶³ Philipp von Krauß. Pénzügyminiszter 1848–1851. között.
- ²⁶⁴ Az idézet pontosan: Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam. Magyarországot rabná, aztán koldussá, végül katolikussá fogom tenni. Gróf Kolonich Lipót kardinális. Forrás: TÓTH 1906 245.
- ²⁶⁵ Exequáltak = beszédtek az adót
- ²⁶⁶ Itt bizonyára Vid Károlyra, Veszprém vármegye főügyészére gondol, aki 1860/61-ben a megyei Állandó Bizottmány tiltó határozata ellenére megfizette az adót. Amint kitudódott, lemondott hivataláról. Lásd: 1861. május 14. – Rendkívüli Állandó Bizottmányi ülés, határozat, valamint GERENCSÉR 1997

A 19. század végi Veszprém Slowikowski Ádám színezett litográfiáján.
Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Veszpr%C3%A9m_f%C3%B6rt%C3%A9te

